

**SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVANI'NDA POETİK
UNSURLAR**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Gülşen YALÇIN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Zafer TOPAK**

SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVAN'INDA POETİK UNSURLAR

Gölsen YALÇIN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Zafer TOPAK

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Mayıs 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	6
DOĞRULUK BEYANI	7
ÖNSÖZ	8
ÖZ.....	10
ABSTRACT.....	11
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	12
ARCHIVE RECORD INFORMATION	13
KISALTMALAR	14
ARAŞTIRMANIN KONUSU	15
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	15
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEMLERİ.....	16
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	16
GİRİŞ	17
1. SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ... 19	
1.1. Hayatı	19
1.2. Edebî Kişiliği	20
1.3. Eserleri	22
1.3.1. Tuhfe-i Vehbî	22
1.3.2. Nuhbe-i Vehbî.....	22
1.3.3. Divan.....	22
1.3.4. Lutfiyye.....	23
1.3.5. Şevk-engîz.....	23
1.3.6. Münşeat	23
2. SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVANINDA POETİK UNSURLAR.....	25

2.1. ŞİİRLE İLGİLİ POETİK UNSURLAR	25
2.1.1. Şiirin Özellikleri	25
2.1.1.1. Âbdâr Şiir	25
2.1.1.2. Âşıkâne Şiir	25
2.1.1.3. Dil-keş Şiir	26
2.1.1.4. Güzel, Hoş, Nâzik, Bakımlı, Etkileyici Şiir.....	27
2.1.1.5. Hakîmâne ve Sâdıkâne Şiir.....	29
2.1.1.6. Lezzet-âver Şiir	31
2.1.1.7. Muhtasar ve Öz Şiir	33
2.1.1.8. Mevzûn ve Ahenkli Şiir	34
2.1.1.9. Nükteli Şiir	36
2.1.1.10. Pâk ve Sâf Şiir	38
2.1.1.11. Rengîn Şiir	39
2.1.1.12. Sâde Şiir	42
2.1.1.13. Sûz-nâk Şiir	43
2.1.1.14. Şevk-âver ve Neşât-âver Şiir.....	43
2.1.1.15. Tâze/Nev-Zemîn Şiir.....	46
2.1.2. Şiirle İlgili Benzetmeler.....	49
2.1.2.1. Şiir-Akarsu/Irmak, Deniz (cûy, mecrâ, deryâ)	49
2.1.2.2. Şiir-Anber	51
2.1.2.3. Şiir-At (esb)	51
2.1.2.4. Şiir –Âteş	52
2.1.2.5. Şiir-Ayak.....	52
2.1.2.6. Şiir-Ayet.....	52
2.1.2.7. Şiir-Ayna.....	53
2.1.2.8. Şiir-Beste, Nağme.....	53
2.1.2.9. Şiir-Çiçekler (Gül, gül-deste, gül suyu, sünbül).....	53
2.1.2.10. Şiir-Çöl.....	56
2.1.2.11. Şiir-Dava.....	56
2.1.2.12. Şiir-Değerli Taşlar	57
2.1.2.13. Şiir-Dergâh	61
2.1.2.14. Şiir-Fermân, Damga, Tuğra	61
2.1.2.15. Şiir-Fetvâ	62

2.1.2.16. Şiir-Gelin, Süs, Allık	62
2.1.2.17. Şiir-Hediye, İhsan	63
2.1.2.18. Şiir- Heyûlâ	63
2.1.2.19. Şiir-Humma.....	64
2.1.2.20. Şiir- İçecekler (âb, âb-ı hayât, zülâl, mey/ sahbâ).....	64
2.1.2.21. Şiir-Kâbe.....	65
2.1.2.22. Şiir- Kayık	66
2.1.2.23. Şiir Kişiler (ebnâ, insân-ı kâmil, Dârâ, Leylâ, Zelîhâ, Sâ'ib, Rüknâ).....	66
2.1.2.24. Şiir-Kumaş	67
2.1.2.25. Şiir-Kuşlar (tayr, bebgâ, ankâ, hümâ).....	70
2.1.2.26. Şiir- Levha	70
2.1.2.27. Şiir-Mâlikâne	71
2.1.2.28. Şiir- Meydan/Arsa	71
2.1.2.29. Şiir-Meyve	71
2.1.2.30. Şiir-Mûcize (Muciz, yed-i beyzâ, dem-i İsa, Sihir)	72
2.1.2.31. Şiir-Mum	74
2.1.2.32. Şiir- Nakış	74
2.1.2.33. Şiir-Ney, Surnây.....	74
2.1.2.34. Şiir- Oyuncak	75
2.1.2.35. Şiir- Rütbe	75
2.1.2.36. Şiir-Savaş ve Savaş Unsurları (heycâ, rezm-gâh, şemşir).....	75
2.1.2.37. Şiir-Sır.....	76
2.1.2.38. Şiir-Şişe	76
2.1.2.39. Şiir-Torba	77
2.1.2.40. Şiir- Ülke.....	77
2.1.2.41. Şiir-Yiyecekler (şeker, helva, hurma)	78
2.1.2.42. Şiir-Yıldız	78
2.1.3. Şiirlerinde Öne Çıkan Bazı Poetik Unsurlar	80
2.1.3.1. Şiir-Anlam	80
2.1.3.2. Şiir- Düşünce	84
2.1.3.3. Şiir- Edâ.....	88
2.1.3.4. Şiir- Elfâz.....	91

2.1.3.5. Şiir-Feyz.....	93
2.1.3.6. Şiir-Hayal	94
2.1.3.7. Şiir-Mazmûn	95
2.2. ŞAİRLE İLGİLİ POETİK UNSURLAR.....	98
2.2.1. Şairle İlgili Özellikler	98
2.2.1.1. Gayb Tercümanı Olup Hakikâti Anlatmak	98
2.2.1.2. Hüner	98
2.2.1.3. İlim, Belâgat, Fesâhat.....	101
2.2.1.4. Mizaç ve Ahlak (Pür-safâ, kemâl, fazîlet, irfân/maarifet)	104
2.2.1.5. Mu‘cîz-beyân.....	106
2.2.1.6. Nükte-perver, nükte-şinâs.....	108
2.2.1.7. Orijinallik- Yenilik	109
2.2.1.8. Söze Canlılık Verme	111
2.2.1.9. Sühan-dân (sühan-gû, sühan-perver, sühan-ver, hüsn-i beyân, sühan-senc)	112
2.2.1.10. Üstâd	115
2.2.1.11. Tab‘	116
2.2.1.12. Tatlı Dil ve Söyleyiş	120
2.2.1.13. Vehbî-i İlâhî/ Hudâ-dâd	121
2.2.2. Şairle İlgili Benzetmeler.....	122
2.2.2.1. Şair-At.....	122
2.2.2.2. Şair-Ateş	124
2.2.2.3. Şair-Binici.....	124
2.2.2.4. Şair-Deniz	125
2.2.2.5. Şair- Ejderha.....	126
2.2.2.6. Şair-Filozof	126
2.2.2.7. Şair-Gül	127
2.2.2.8. Şair-Hoca.....	127
2.2.2.9. Şair- Kuşlar (Mürğ, Tûtî, Bülbül).....	127
2.2.2.10. Şair-Padişah	129
2.2.2.11. Şair- Peygamber (Hz. Musa, Hz. İsa)	129
2.2.2.12. Şair-Sihirbâz	131
2.2.2.13. Şair-Şehlevend, Fâris.....	132

2.2.2.14. Şair-Tubâ Ağacı.....	133
2.2.2.15. Şair-Yıldız.....	133
2.3.ÇEVRE İLE İLGİLİ POETİK UNSURLAR.....	134
2.3.1 Belirgin Okuyucu Çevresi.....	134
2.3.1.1. Din ve Devlet Büyüklerinden Oluşan Çevre	134
2.3.1.2 Şiirden ve Sanattan Anlayan Sanatkâr Çevre	136
2.3.1.3. Ortak Kültür ve Sanat Dünyasında Meşhur Olmuş Sanatkâr Çevre	137
2.3.2. Genel Okuyucu Çevresi	146
2.3.2.1. Şiirden ve Sanattan Anlamayan Tipler	146
2.3.2.2. Şiirden Anlamayan ama Şair Geçinenler	147
2.3.2.3. Cahil Şairler	148
2.3.2.4. Şaire ve Sanatçıya Kötü Duygular Besleyen Tipler	149
2.3.3. Şairin Şikâyet Ettiği Hususlar.....	149
2.3.3.1. Caize (Hediye) Beklentisi için Şiir Yazılması.....	149
2.3.3.2. Genç Şairlerin Şiir Hırsızlığı Yapmaları.....	150
2.3.3.3. Maharetli Şairlerin ve Şiirlerin Değer Görmemesi	150
2.3.3.4. Saz Şairlerinin Tarzının Benimsenmeye Başlanması.....	151
2.3.3.5. Şiirin Para Kazanma /Dilenme Aracı Yapılması.....	152
SONUÇ	154
KAYNAKÇA.....	158
ÖZGEÇMİŞ	162

TEZ ONAY SAYFASI

Gülşen YALÇIN tarafından hazırlanan “SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVANI’NDA POETİK UNSURLAR” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylıyorum.

Dr. Öğr. Üyesi Zafer TOPAK

.....

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma jürimiz tarafından Oy Birliğı ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 18/05/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Zafer TOPAK (KBÜ)

.....

Üye : Doç Dr. Şerife AĞARI (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Şerife AKPINAR (NEÜ)

Online

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : Gülsen YALÇIN

İmza :

ÖNSÖZ

Klasik Türk şiirinin poetikası hususunda yapılan çalışmaların sayısında son yıllarda artış olmasına rağmen bu şiir geleneğinin poetikasının bir bütün hâlinde ve bütün boyutlarıyla belirlenmesi adına bu çalışmaların henüz istenilen noktada olmadığı bir gerçektir. Bilindiği üzere klasik Türk şiirinin temsilcisi şairlerin büyük çoğunluğu şiir ve şair anlayışlarına/poetikalarına yönelik görüş ve düşüncelerini, divanlarında şiirlerinin arasına serpiştirilmiş bir şekilde, bazen doğrudan bazen de dolaylı bir şekilde ifade etmektedir. Bu iki gerçekten hareketle, klasik Türk şiirinin poetikasının belirlenmesinde öncelikle geleneğin temsilcisi olan şairlerin poetik yaklaşımlarının tespiti, bunun için de divanlarının poetik bir bakışla incelenmesi önem arz etmektedir.

Kaynaklarda şiir ve şair asrı olarak nitelendirilen 18. yüzyıl, klasik Türk şiiri adına aslında zengin bir dönemdir. Yüzyıl tezkirelerinde adı geçen ve kütüphanelerdeki divanı olan şair sayısının çokluğu sebebiyle zengin olarak nitelenen bu yüzyılda nitelik kaybının olduğu da bir gerçektir. Genel itibariyle şairle müteşairi birbirinden ayırt etmek maksadıyla kendisine yetki verilen “re’îs-i şâirân”lık sistemi de bu yüzyılda görülmeye başlamıştır. Bu vazifeyi yürüten şairlerden biri de Sünbülzâde Vehbî’dir. O, yazdığı “sühan” redifli kasidesiyle dönemini poetik bağlamda değerlendirmiştir. Vehbî’nin, hem değişim ve arayışlar yüzyılı olan 18. yüzyılda yaşamış bir şair olması hem de re’îs-i şairânlık vazifesini yürütmesi kendisini çalışmamıza konu olarak seçmemizde etkili olmuştur.

Bu araştırmada Sünbülzâde Vehbî Divanı poetik unsurlar bağlamında incelenmiş, şairin şiire ve şaire bakışı, yaşadığı dönemde şiir ve sanat camiasının durumuna dair görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde öz bir bilgi verilmiş, çalışmaya konu olan ikinci bölümde ise Divan’ın poetik unsurlar bakımından incelenmesi sonucunda ulaşılan bulgular değerlendirilmiştir.

Tez çalışmamın her aşamasında yanımda olan, sıkıntıya her düştüğümde desteklerini esirgemeyen değerli tez danışmanım, sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Zafer

TOPAK'a Őukranlarımı sunarım. Yüksek lisans aşamasında bana yardım eden ve yüksek lisans yapmamı teşvik eden Prof. Dr. Lokman KUZU'ya her zaman minnet duyacağım.

Yüksek lisansa başlamamda en büyük destekçim olan ve çalışmamın her aşamasında hep yanımda, hayatımın her aşamasında bana ilham kaynağı olan eŐim Bahadır YALÇIN'a ve varlığıyla hayatımı anlamlandıran kızım Mısra YALÇIN'a destekleri için çok teşekkür ederim.

ÖZ

Bu araştırmada 18. yüzyıl klasik Türk Şiirinin önemli temsilcilerinden Sünbülzâde Vehbî'nin Divanı'nda yer alan poetik unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan literatür incelemesinde Vehbî'nin Divan'ı üzerine bu bağlamda bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Poetik unsurlar bağlamında yapılan Divan incelemesinde elde edilen bulguları Şiir, Şair ve çevreye yönelik unsurlar şeklinde gruplandırılarak aktarılmıştır. Çalışmada, öncelikle poetik bir unsura işaret ettiği düşünölen beyitler fişleme yöntemiyle tespit edilmiş ve gruplandırılmıştır. Daha sonra bu beyitlerin poetik bağlamda açıklamaları yapılmıştır. Aynı poetik temaya yönelik şahit beyitler bir arada ele alınarak kendi içinde bir kompozisyon oluşturması sağlanmıştır. Bir beyitte birden fazla poetik konuya temas edilmesi durumunda beyit, öncelikle hangi konuya daha iyi şahitlik ediyorsa o kısma alınmış, ilgili diğer başlıkta ise beytin açıklaması yapılıp gereksiz tekrardan kaçınmak adına beytin metni verilmemiş, sadece künyesi verilmekle yetinilmiştir. Elde edilen poetik unsurlara dair bulgular, Şairin hayatı, sanatı ve eserlerinin kısaca ele alındığı birinci bölümden sonra "Sünbülzâde Vehbî'nin Divanı'nda Poetik Unsurlar" başlığı altında ikinci bölümde ele alınmıştır. İkinci bölüm ise kendi içinde "Şiirle İlgili Poetik Unsurlar, Şairle İlgili Poetik Unsurlar ve Çevre ile İlgili Poetik Unsurlar" şeklinde üç alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklarda Şairin Şiir ve Şair anlayışları, dönemin sanat/Şiir camiasına dair değerlendirmeleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklarda son klasik dönem diye adlandırılan 18. yüzyıl klasik Türk Şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan Sünbülzâde Vehbî'nin Divan'ında kullandığı poetik unsurların, bir başka ifadeyle Şairin poetikasına yönelik yaptığımız bu çalışmanın özeld e Şairin sanat anlayışıyla, genelde ise klasik Türk Şiirinin bir bütün olarak poetikasının tespitine yönelik çalışmalara katkı sağlaması en büyük temennimizdir.

Anahtar Kelimeler: Sünbülzâde Vehbî, Poetika, Klasik Türk Şiiri Poetikasi, Sünbülzâde Vehbî'nin Şiir Anlayışı, Sünbülzâde Vehbî'nin Şair Anlayışı.

ABSTRACT

In this research, poetic elements in Sünbülzâde Vehbî's Divan, one of the representatives of 18th century classical Turkish poetry are discussed. These poetic elements have been chosen as a subject in terms of their perspective on poetry and poet. The study is included in the context of "view on poetry and poet" in the divan, and the related couplets are explained within the scope of the subject. In the literature review we made, it was seen that there were studies on Sünbülzâde Vehbî. In our study, we discussed Sünbülzâde Vehbî from a poetic perspective. Although we could not see a detailed study during our research, we provided support for own study by examining existing studies. By examining the life of Sünbülzâde Vehbî, we focused on how it could affect the poetics of his life. We have seen that the fact that the poet's dynasty, which has a deep-rooted education came from Sünbülzade's, was also very effective on his poetics. We tried to give the effect of Sünbülzâde Vehbî's life on the poetic elements in this Divan, starting from the sample couplets. In particular, by examining the general cultural structure of the 18th century, we tried to give the effect of this feature on our poet and how it was reflected in his poetics. We found it appropriate to present his view of the poet and poetry, which we obtained in his Divan, under two separate chapters, also under subheadings within themselves. In this study, which examines the Ottoman Empire in the 18th century which is one of the best periods in classical poetry, it is our greatest aim to contribute to the studies on the determination of its poetics.

Keywords: Sünbülzâde Vehbî, Poetics; Classical Turkish Poetry Poetics; Sünbülzâde Vehbî's Understanding of Poetry; Sünbülzâde Vehbî's Understanding of Poet

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Sünbülzâde Vehbî Divanı'nda Poetik Unsurlar
Tezin Yazarı	Gülşen YALÇIN
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Zafer TOPAK
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	18/05/2023
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	162
Anahtar Kelimeler	Sünbülzâde Vehbî, Poetika, Sünbülzâde Vehbî'nin Şiir Anlayışı, Sünbülzâde Vehbî'nin Şair Anlayışı.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Poetic Elements in the Divan of Sünbülzade Vehbî
Author of the Thesis	Gülsen YALÇIN
Advisor of the Thesis	Assist. Prof. Dr. Zafer TOPAK
Status of the Thesis	Master Degree
Date of the Thesis	18/05/2023
Field of the Thesis	Department of Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	162
Keywords	Sünbülzâde Vehbî, Poetics, Sünbülzâde Vehbî's Understanding of Poetry, Sünbülzâde Vehbî's Understanding of Poet.

KISALTMALAR

- C.** : Cild
D. : Doğum
G. : Gazel
H : Hicri
H.z. : Hazret, Hazreti
K. : Kaside
M. : Mesnevi
MS : Milattan sonra
MÖ : Milattan Önce
ö. : Ölüm
R. : Rubai
(s.a.v.) : Sallallâhu aleyhi veâlihi vesellem
s. : Sayfa
S : Sayı
T. : Tarih manzumesi
vb. : Ve benzeri
vs. : Vesaire
yy. : Yüzyıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Batı edebiyatında poetika hakkında yazılan ilk eser Aristoteles'in Poetika adlı eseridir. Sanata dair yazılan bu eser, günümüze de eksik olarak gelmiştir. Türk edebiyatında poetika teriminin ilk kullanımı ise her ne kadar Cumhuriyet dönemine (Necip Fazıl Kısakürek) rastlamış olsa da şiir sanatı ve teorisiyle ilgili eserlerin yazılışı, çok eskilere dayanmaktadır. Yapılan araştırma ve incelemeler, klasik Türk şiirinin önemli kaynaklarından olan divanların da zengin bir poetik içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Klasik Türk şiirinin bu zengin poetik yönünü belirlemeye yönelik inceleme ve tahlil çalışmalarına katkı sağlaması düşüncesiyle araştırmamızın konusunu "Sünbülzâde Vehbî Divanı'nda Poetik Unsurlar" olarak belirledik.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı 18. yüzyıl klasik Türk şiiri temsilcilerinden Sünbülzâde Vehbî'nin Divan'ında yer alan poetik unsurları belirlemek suretiyle şairin şiir ve şair anlayışını, diğer bir ifadeyle poetikasını belirlemeye çalışmaktır. Bu araştırmanın, klasik Türk Şiirinin poetikasına yönelik tahlil çalışmalarına da katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Araştırmaya konu edilen şairin, klasik Türk şiirinin değişim ve dönüşüm yaşamaya başladığı 18. yüzyılda yaşamış olması, aynı zamanda "şâir asrı" olarak nitelendirilen bu dönemde "re'îs-i şâ'irân"lık görevinde bulunması, onun Divan'ı üzerinde yaptığımız bu çalışmayı daha da önemli kılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Öncelikle, belirlenen tez konusu kapsamında literatür taraması yapılmış ve tarama sonucunda konu ile ilgili daha önce bir çalışma yapılmadığı anlaşıldıktan sonra tez çalışmasına başlanmıştır. Bu kapsamda araştırmanın birinci bölümünü oluşturacak olan Sünbülzâde Vehbî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur. Bununla, araştırmacılar ve okuyucuların şairin poetik yaklaşımıyla hayatı ve sanatı arasında bir karşılaştırma yapmak istemeleri durumunda gereken kolaylığın sağlanması hedeflenmiştir. Daha sonra, poetik unsurlar içeren beyitlerin tespitini yapmak amacıyla Divan'ın tamamı okunmuş ve poetik bağlamda tespit edilen bütün unsurlar fişleme yöntemi ile kayıt altına alınmıştır. Belirlenen poetik unsurlar ve bunlara şahitlik eden

beyitler tasnif edilmiş, aynı konu ve tema etrafındaki beyitler bir araya getirilmiştir. Poetik unsurları örneklendiren beyitler, temel kaynaklar ve benzer çalışmalardan da yararlanılarak izah edilmeye, açıklanmaya çalışılmıştır. İlgili beyitlerin künyeleri beytin bitiminde yay ayraç içerisinde örneğin “(K.51/39)” şeklinde verilmiştir. Bu açıklamada büyük harfle yapılan kısaltma beytin geçtiği nazım şekline veya nazım türüne işaret etmektedir. Sayılardan ilki, nazım şekli sırasını belirtirken eğik çizgiden sonraki sayı ise beyit numarasına işaret etmektedir. Yararlanılan kaynaklar metin içerisinde APA sistemiyle atıf yapılarak gösterilmiştir. Poetik unsurlar kapsamında elde edilen bulgular, açıklamalarıyla birlikte araştırmanın ikinci bölümünü oluşturmuştur.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEMLERİ

Yaşadığı dönemde kendisine “re’îs-i şâ’irân”lık görevi de verilen 18. yüzyıl klasik Türk şiirinin önemli bir temsilcisi olan Sümbülzâde Vehbî’nin Divan’ında yer alan poetik unsurları tespit etmek amaçlanmıştır. Bu tespitler şairin şiir dünyasının anlaşılmasına ve klasik Türk şiirinin poetikasının belirlenmesine nasıl bir katkı sağlar, sorusu “Sümbülzâde Vehbî’nin Divan’ında Poetik Unsurlar” başlıklı araştırmanın problemi olarak belirlenmiş ve çalışma bu doğrultuda sürdürülmüştür.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmada 18. yüzyıl klasik Türk şiirinin temsilcilerinden Sümbülzâde Vehbî’nin Divanı’nda yer alan poetik unsurların tespiti konu olarak seçilmiştir. Çalışma, Divan’da “poetik” bağlamında yer alan unsurların geçtiği beyitlerin tespiti, bunların Divan’da ele alınış şekli ve ilgili beyitlerin konu kapsamında açıklanması ile sınırlandırılmıştır. Divan’ın poetik unsurlar açısından incelenmesinde Ahmet Yenikale’nin “Sümbülzâde Vehbî Dîvânı” adlı çalışması esas alınmıştır.¹ Çalışmanın ikinci ve ana bölümünü teşkil eden “Sümbülzâde Vehbî Divanı’nda Poetik Unsurlar” kısmında şablon olarak tez danışmanım Dr. Zafer Topak’ın “18. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası” adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

---

¹ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-Vehbi-divanipdf.pdf?0>

GİRİŞ

Poetika kelimesinin aslı Yunanca olup Batı dillerine Latince'den geçmiştir ve “yapmak, üretmek, yaratmak” anlamlarına gelen “poiein” fiilinden türemiştir. Latince'de ise “şiiir sanatı” anlamı verilen poetika, Batı dillerinde de genellikle bu anlamda kullanılmaktadır (Sumer, 1996: 36). Latince'deki karşılığında hareketle Türkçe sözlüklerde de poetikaya “şiiir sanatı; şiiir nazariyesi, şiiir sanatı ile ilgili görüş” vb. anlamlar verilmiştir (Çağbayır, 2007: 3874; Doğan, 2013: 1404). Dil ve edebiyat terimleri sözlüklerinde ise “şiiir üzerine düşüncelerin ve teorilerin bütünü; şiiir sanatı üzerine söylenmiş/yazılmış derli toplu görüşleri, teorileri içeren yazı; şiiir sanatı” vb. anlamlarda kullanılmıştır (Karaalioglu, 1983: 630; Akalın, 1984: 215; Kumsuz, 2003: 188; Karataş, 2004: 375).

Poetik metinler şekil bakımından incelendiğinde onların hem mensur hem de manzum olarak oluşturulmuş örneklerini görmek mümkündür. Poetik metin her ne kadar öncelikli olarak mensur şekli çağrışırsa da manzum olanları da az değildir. Aslında bu durumu doğal karşılamak gerekir; zira poetikanın konusu şiiirdir. Nesir olarak oluşturulmuş metinler de kendi içerisinde mektup, deneme gibi farklı türlerde görülebilmektedir (Sazyek, 2000: 12; Can, 2012: 7-8).

Poetika alanında yazılan ilk eserin, Aristoteles'in Poetika'sı olması hasebiyle bu alanda Batı edebiyatı önde Türk edebiyatının ise geride olduğu gibi bir algı olsa da bu durum gerçekte doğru değildir. Türk şairler ve filozoflar Poetika'yı hem okumuşlar hem de onu geliştirmişlerdir. Fârâbî ve İbn-i Sînâ gibi Türk düşünürler başta olmak üzere birçok şair ve yazar, poetikaya dair görüş ve düşünceler ortaya koymuşlar, şiiir sanatının hemen her konusuyla alakadar olmuşlardır (Topak, 2020: 33).

Klasik Türk şiiirinin temsilcisi olan şairler de şiiir sanatını icra eden kişiler olmaları hasebiyle bu alanda çok çeşitli konularda düşünceler ortaya koymuşlar, tespit ve değerlendirmeler yapmışlardır. Onların poetik görüşlerini derli toplu bir başlık altında görmek belki mümkün olmaz ama önemli eserleri olan divanlarına poetik bir pencereden bakıldığında bu ifadeleri görmek mümkün olur. Bu bağlamda divanlar, şairleri şiiirlerini ihtiva eden birer eser olmasının yanında aynı zamanda onların poetik yaklaşımlarını da içeren kaynaklardır (Topak, 2020: 37). Sünbülzâde Vehbî'nin Divan'ı da poetik görüş ve düşünceleri ihtiva etmesi bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Divan'daki poetik kavramlar çerçevesinde elde ettiğimiz bulguları “Şiiir, Şair, Çevre” başlıkları

altında mümkün olduğu kadar ayrıntılı bir şekilde ifade etmeye çalıştık. Çalışmamızın öncelikle şairin poetikasına daha sonra klasik şiirin poetikasına yönelik araştırmalara katkı sağlaması en önemli hedefimizdir.

1. SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

(Maraş 1718? - İstanbul 1809)

18.yüzyılda yaşamış olan şairin asıl adı Mehmet'tir. Maraş'ta "Sünbülzâdeler" olarak bilinen köklü bir aileden gelmektedir. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte Şeyhülislam Mehmet Kâmil Efendi'ye yazdığı kasidenin bir beytinde, kendi yaşının yetmişe vardığını ifade ettiğinden yapılan hesaplamayla birlikte doğum tarihinin 1718'e tekabül ettiği tahmin edilmektedir (Mengi, 2002).

Dedesı Seyyit Vehbî iyi bir eğitim almış, müftülük yapmış bir âlimdir. Babası Raşit Efendi de yine iyi bir eğitim almış bir âlimdir. Sünbülzâde, köklü ve eğitimli bir aileden gelmektedir. İlk eğitimini Maraş'ta aldıktan sonra İstanbul'a giderek ilmî meclislere girmiştir. Memuriyet hayatına müderrislikle başlayıp kadılıkla memuriyetine devam etmiştir. Daha sonra hâcegan rütbesini alıp ve mühimme yazıcılığına başlamıştır. Çok iyi Farsça bilmesinden dolayı I. Abdülhamit döneminde kendisine elçilik görevleri verilmiştir. Hakkında çıkan çeşitli söylentiler yüzünden idam kararı verilmiş; kılık değiştirerek İstanbul'da saklanan şair, saklandığı zamanlarda yazdığı "Tannâne" kasidesi sayesinde ise affedilmiştir (Akün, 1993).

Sünbülzâde'ye daha sonraları hiçbir görev verilmediğinden yedi yıla yakın bir süre hayatını yoksulluk içinde geçirmiştir. Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın sayesinde tekrar kadılık görevine getirilmiştir. Çeşitli yerlerde kadılık görevlerinde bulunmuştur. Bolu, Siroz, Manisa, Manastır gibi yerlerde kadılık yaptıktan sonra İstanbul'a tekrar dönmüştür. Sünbülzâde, asıl yükseliş devrini Sultan III. Selim döneminde yaşamıştır. Bir rivayete göre önce görme özelliğini sonra da bilincini yitirmiştir. 1809 yılında vefat eden şair, Edirnekapı'ya defnedilmiştir (Yöntem, 1946).

1.2. Edebî Kişiliği

Sünbülzâde Vehbî, bir asra yaklaşan uzun ömründe III. Ahmed, I. Mahmud, III. Osman, III. Mustafa, I. Abdülhamid, III. Selim, IV. Mustafa olmak üzere sekiz Osmanlı padişahı devrini idrak etmiş şöhretli bir Türk şairidir.

Divan'ında Arapça şiirleri, Farsça Divançesi ve Türkçe şiirleri bulunan şair bu dillerde şiir söyleyebilecek derecede her üç dile de hâkimdir. Hatta Arapça ve Farsçaya olan vukufiyeti bu dillerin manzum sözlüğünü yazabilecek derecede ileridir. Bu eserlerinin dışında manzum hikâyeciliğin tipik örneklerinden olan Şevk-engîz mesnevisi ve nasihat-nâme türünde yazdığı Lutfiyye mesnevisiyle bu alanlarda da varlığını ortaya koyan şair münşeât ve hezeliyatlarıyla da adından söz ettirmiştir.

Kaynaklarda genel olarak onun şiirlerinin lirizmden yoksun ve kuru olduğu değerlendirilmekle beraber kolay söyleyebilen bir şair olduğu herkesçe kabul edilmektedir. Vehbî, şiir anlayışıyla ilgili olarak Sâbit vadisinin sarp olduğunu ve bu konuda da Sâbit'in kendi döneminde şiirin düştüğü durumdan yakındığını belirtir ama kendi döneminde ise şiirin şimdiki durumunun daha kötü olduğuna dikkat çeker.

Teknik bakımdan oldukça sağlam olan şiirlerinde dili genellikle sade ve akıcıdır. Divan'ında vezni bozuk bir tek mısraya dahi rastlanmaz. Kafiye bulmakta zorlanmayan şairin kafiyeleleri de oldukça sağlamdır. Türk edebiyatının en hacimli divanlarından sayılan bu eserde kasideler önemli bir yer tutmaktadır. Kasidelerinde ise en çok Nef'i'ye nazire yazmıştır. Devrinin devlet adamalarının hemen çoğuna kaside sunan şair, mansıp taleplerini bu vesilelerle iletmiştir. Bunların yanı sıra İran sefareti dönüşünde yazdığı "Kasîde-i Tannâne", Rodos'ta Şahin Giray'ın katli ve akabinde mahkemesinin basılarak kendisinin hapsedilmesi üzerine yazdığı "Kasîde-i Tayyâre", bir tür poetika sayılabilecek "Kasîde-i Kelâmiyye" (Sühan Kasidesi) gibi alanda verdiği orijinal örnekleri bulunmaktadır. Musammatlardan sadece muhammese ve muhammesin özel bir biçimi olan tahmise rağbet eden Vehbî, gazellerinde alfabenin her harfiyle şiir yazmıştır. Şairin manzum tarih düşürmede de oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Divanında 37 adet manzum tarihi bulunan şairin İstanbul'un birçok mimari eserine tarih düşürdüğü tespit edilmiştir. Muammâ ve lügazi de deneyen şairin bir tane de terkîb-i bendi bulunmaktadır.

Devrinin "Sultanu'ş-şuara"sı, yani şairler sultanı olarak bilinen Vehbî'nin bazı şiirlerinde Nedim'in etkisi görülmektedir. Bu etki lirizm açısından coşkuyu verebilme

tarzında bir etkidir. Ama Nedim'deki etkiyi tam yakaladığı söylenemez (Beyzadeoğlu, 1987).

Yaşadığı devrin zengin kültürünü ve saraya yakın olmasını eserlerine yansıtmıştır. Âşıkane, rindâne özelliklerinin yanında asıl hâkim olduğu tarz “Hikemî” üsluptur. Köklü, kültürlü bir aileden gelmesi, ciddi bir ilme sahip olmasının yanı sıra eğlenceye düşkünlüğünden dolayı çok seviyeli eserler verememiştir. Sünbülzâde Vehbî, Nabî tarzını devam ettiren bir şairimizdir. Felsefeye olan ilgisini beyitlerinde tam hissettiren bir şairdir. Hikmet anlayışı ve ilme olan düşkünlüğü, birçok felsefi öğretide olduğu bilinmektedir. Felsefeyle olan bağı “Lutfiyye” adlı eserinde açıkça göstermektedir (Beyzadeoğlu, 2004).

Divanı incelendiği zaman hikmet kavramı üzerinde sıklıkla durduğu görülmektedir. Zamanında yaşayan şairlerden daha çok hikmetli ifadeleri kendisinin kullandığını beyitlerinde sıklıkla dile getirdiği gözlemlenmiştir. Kendisinin felsefeye olan düşkünlüğünü de beyitlerinde sık sık Aristo, Eflatun gibi filozoflardan bahsederek verdiğini görmekteyiz. Kendisinin bu isimleri tekrar tekrar kullanmasıyla bu filozofların varlığını devam ettirdiğini ve kendisi bunları anmasaydı bu filozofların hayallerde kalacağını da özellikle belirtmektedir. Hikmet içerikli ifadelerinin hem Arap hem de Fars şairlerince tasdiklenip onaylanmasını da bize sık sık beyitlerinde hatırlatmaktadır. Vehbî'nin kaleme aldığı eserlerden görüleceği üzere aslında çok yönlü bir şairdir. Bu çok yönlülüğünü de âlim soylu olmasından almıştır. “Tuhbe” ve “Nuhbe” aslında onun Doğu dillerine ve dolayısıyla da Doğu kültürüne ne kadar hâkim olduğunun kanıtıdır. Mantık-felsefe bilgisini “Şevk-engiz”; ilimlere hâkim olduğunu da “Lutfiyye” adlı eserinden görmekteyiz (Alp, 2018).

Edebî sanatların hemen hemen hepsinin güzel örneklerini bulmanın mümkün olduğu Divan'da özellikle iham, cinas, tevriye ve telmih sanatları dikkat çeker. “Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı” adlı eserde Tuhfe, Nuhbe ve şerhleri de dâhil olmak üzere 252 yerde adı geçen Sünbülzâde Vehbî'nin 164 yerde de şiirlerinden alıntı yapılmıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse şiirleri her ne kadar Necâtî, Fuzulî, Nâilî gibi şairlerle ile mukayese edilemeyecek kadar lirizmden yoksun olsa da Sünbülzâde Vehbî, bir dil ve söz ustasıdır.

1.3. Eserleri

1.3.1. Tuhfe-i Vehbî

Farsça-Türkçe sözlük türünde yazılmış, 882 beyitten oluşan manzum nitelikli bir eserdir. Medreselerde uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuş, edebiyatımızda şerhi en çok yapılan eserlerden biridir. Önceki sözlüklerde bulunmayan kelimelerin de Türkçe karşılığının olması, çok tutulan bir sözlük olma niteliği kazandırmıştır. Çok fazla baskısı bulunan eser, Sadrazam Halil Paşa'nın oğulları için yazılmıştır. Vehbî eserini değişik vezin kalıplarıyla yazarak eserine çeşitlilik katmıştır (Moralı, 1978).

1.3.2. Nuhbe-i Vehbî

Arapça-Türkçe sözlük türünde yazılmış manzum bir eserdir. Tıpkı Tuhfe'de olduğu gibi bu eserinde de o zamana kadar az kullanılan veya az bilinen kelimelerin de Türkçe karşılığını vermesi bakımından yine çok tutulan bir eser olma özelliği vermiştir. Vehbî kendisi hayattayken de birçok defa baskısı yapılmıştır. Hatta Cumhuriyet dönemine kadar medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Aslında Tuhfe ve Nuhbe eserlerinin varlığı Vehbî'nin Doğu dillerine ve dolayısıyla da Doğu kültürüne ne kadar hâkim olduğunun açık bir kanıtıdır (Akün, 1993).

1.3.3. Divan

Oldukça hacimli olan bu eser altı bölümden oluşmaktadır. Eser kasideler, beyitler, methiye, divançe, tarihler ve gazellerden oluşmaktadır. Divanda Osmanlı şairlerine yazılan nazireleri ve tahmisleri de içermektedir (TDV, 2010). Divan'da, 52 kaside, 8 tahmis, 1 terki-i bend, 41 kıta, 2 nazm, 271 gazel, 1 müstezat ve 32 müfret bulunmaktadır. Ayrıca başında Arapça kasideler ve Farsça Dîvânçe mevcuttur. Dîvân'ın tenkitli metni doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Beyzadeoğlu 1985). Eser Ahmet Yenikale tarafından 2017'de Kültür Bakanlığı Yayınları arasında e-kitap olarak da yayımlanmıştır (Yenikale, 2017).

1.3.4. Lutfiyye

Sünbülzâde Vehbî, oğlu Lutfiyye için 1181 beyitten oluşan nasihat nitelikli yazdığı manzum bir eserdir. Asıl değerini edebi olmasından değil de Osmanlı yazar ehlinin toplum hakkındaki düşüncelerini yansıttığından alır. Birçok baskısı yapılan bir eserdir. Vehbî'nin ikinci büyük eseridir. Nasihatnâme türünde, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Yazıldığı dönemde yine Vehbî'nin diğer eserleri gibi medreselerde okutulan bir kitaptır. Şairlerin görüşlerine göre Nabi'nin "Hayriyye"sine nazire olarak yazıldığı kanaati hâkimdir. Aslında Vehbî bu eseriyle halkın yaşayışına, sosyal hayatına, halkın görgüsüne ait kendi fikirlerini ortaya koymuştur (Beyzadeoğlu , 2004).

1.3.5. Şevk-engîz

Vehbî uzun yıllar kadılık yapmış bir şairdir. Bu eserini de kadılık yaptığı dönemlerde yazdığı bilinmektedir. 785 beyitten oluşan eser, mesnevi tarzında yazılmıştır. Eser mizah içerikli ve hiçbir kısıtlama olmadan dile getirilerek oluşturulmuştur. Aslında Divan edebiyatı kalıplarını da yıkan bir tarzda yazılmıştır. Eser hakkında birçok yazma nüsha bulunmaktadır. Münazara havası taşıyan bir üslupla kaleme alınmış olması, esere farklı bir nitelik de katmıştır. Halk söyleyişlerinin ve deyimlerinin bulunması esere oldukça zengin bir deyiş tarzı kattığı söylenebilir. Ayrıca eserin cinsel içerikli olması da bir tartışma konusu olmuştur. O yüzden ilk toplatılan kitap olma özelliğini göstermektedir. Yazıldığı dönemde farklı bir bakış açısını vermesi bakımından oldukça ilgi çeken bir kitap olmuştur. Cinsel obje olarak kadınların mı erkeklerin mi görüldüğü konusu tartışmalara neden olmuştur (Süreli, 2007).

1.3.6. Münşeât

Kaynaklarda Sünbülzâde Vehbî'nin Münşeât adlı bir eseri olduğundan da bahsedilmektedir. Vehbî, eserin eşsiz bir eser olduğunu Divan'ında kendisi dile getirmiştir. Bu eserin çıkan bir yangında yandığını ve dolayısıyla birkaç mektubun sadece kaldığını ifade etmiştir. Münşeât'ı çok uzun bir zaman diliminde kaleme aldığını yine kendisi dile getirmiştir. Mektuplarda çeşitli şairlere yazdığı manzumelerin olması, devlet büyüklerine yazması ve söz kalıplarının yer alması metinlerin edebi nitelik açısından başarısını gözler önüne sermektedir. Şair, mektuplarında da ağır ve ağdalı bir

dil kullanarak ve ironiye yer vererek sanatçı kimliğini ortaya koymuştur (Haksever, 2018).

2. SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVANINDA POETİK UNSURLAR

2.1. ŞİİRLE İLGİLİ POETİK UNSURLAR

2.1.1. Şiirin Özellikleri

2.1.1.1. Âbdâr Şiir

Âbdâr, Farsça bir terkip olup “sulu, ıslak” anlamları başta olmak üzere “parlak, taze, yeşil, bereketli bitki” anlamlarına da gelmektedir. Kelimenin şiirde sevgiliye ait nitelikleri içinkullanıldığı görülmektedir. Şairler âbdâr ifadesini poetik bağlamda genellikle söz, latif, mana, hayal, hoş-eda gibi terkiplerle kullanarak vermişlerdir (Açıkgöz, 2000). Vehbî “âbdâr” ifadesini “tazelik, yenilik” karşılığında kullanmıştır. Vehbî, şiirin niteleyicisi olarak bu ifadeye bir kere yer vermiştir.

“Dostlar için kış mevsiminde meyve, nar imiş. Benim için de taze meyveler şiirlerimdir.” diyen Vehbî âbdâr ifadesini burada taze, yani göz alıcı anlamlarında kullanılmıştır.

Fâkihe gerçi şitâda nâr imiş ahbâb için

Meyve-yi ter de bu nazm-ı âbdârımdır benim

(G.192/9)

2.1.1.2. Âşıkâne Şiir

Aşk, nerdeyse her boyutuyla klasik Türk şiirinin her alanında kendini gösteren bir ifadedir. Gerek ilahî gerekse beşerî olarak her şairin kullandığı bir terim olarak manzumelerde sık sık görülür. Klasik Türk şiirinin en gözde nazım şekli olan gazelerde ise aşkla ilgili neredeyse bütün hususiyetlere yer verilmiştir.

Âşıkâne şiir ise gönülde yanan aşkın şairin şiirine yansıtma şekline göre haller alır. Ömer Faruk Akün, klasik Türk şiirinin odak başlangıcında aşkın olduğunu özellikle söyler. Klasik Türk şiiri şairlerinin yolunun mutlaka aşktan geçeceğini belirten Akün, aşk mefhumunun divanlardan çıkarılmasıyla ortada eser kalmayacağını da dile getirmiştir. (Akün, 2013). Vehbî de gazelin olmazsa olmaz konusu olan aşk ile bir gazel yazdığını ifade etmiş, “Gencecik güzellerin cilvelerine kapılıp olgun bir tarzda âşıkane gazeller yazdım.” diyerek şiirlerindeki bu vasfın varlığına dikkat çekmiştir:

‘Âşıkâne bir gazel yazdım yine pirâne-ser

Düş olup dilberlerin bir nev-civân fettanına (K.22/51)

Vehbî, bir başka beytinde “Büyük bir şevk ve zevk ile yeni bir âşıkâne gazel yazdım, eğer bir mahsuru var ise de bu sevinçli günler hatrına mazur görüle.” diyerek hem şiirinin konusuna hem de şiirinin tarzına açıklık getirmekle beraber aynı zamanda bu tarz şiirlerin yazılmasında etkili olan unsurlara dair de bir açıklamada bulunmuş olur:

Bu zevk ü şevk ile ‘âşıkâne nev gazel yazdım

Sürûr eyyâmıdır ma‘zûr ola var ise mahzûrî (G.14/32)

2.1.1.3. Dil-keş Şiir

Klasik Türk şiirinde bu kavram genellikle gönle yönelik olarak kullanılmıştır. “Gönlü cezbeden, gönül çekici; gönlü açan ve ferahlık veren, gönlü neşelendiren; gönlün beğendiği, gönlün makbul gördüğü, gönle hoş gelen” gibi anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. 18.yy.da poetik bir ifade olarak manzumelerde şairler “dil-keş”i daha çok “gönlü cezbeden, gönül çekici; gönlü açan ve gönle ferahlık veren, gönlü neşelendiren; gönlün beğendiği, gönlün makbul gördüğü, gönle hoş gelen” bir unsur olarak kullanmışlardır (Topak, 2020).

Vehbî’nin poetik değerlendirmelerine baktığımız zaman, şair “dil-keş” i “keyif verici, eğlendirici, gönlü hoş edici” anlamlarıyla kullandığını görmekteyiz. Onun inci gibi olan şiirleri insana eğlence vermez mi? Bu, gönül insanları için cevher gibi bulunmaz bir eğlencedir. Vehbî kendi şiirlerinin kaynağının gönülden olduğunu ve bu yüzden de gönül adamları için de bulunmaz bir cevher niteliğinde olduğunu söylemektedir. Gönül insanlarının da bu eğlence ve zevk verici şiirlerinden mutlu olduğunu dile getirmektedir.

Şair, aşağıdaki beytinde “Ey Vehbî, bu kadar renkli şiirlerim şairlik kabiliyetimin bahçesinden taze kopmuş, yeni açılmış, aynı zamanda gönlü ferahlık veren bir gül destesidir.” diyerek şiirlerinin gönle hitap ettiğini ve gönül açıcı olduğuna dikkat çeker:

Bâg-ı tab‘ımdan bu rengîn nazmım ey Vehbî

Yine tâze kopmuş nev-şüküfte dil-güşâ gül destedir (K.89/5)

“Ey Vehbî sen de bu gönülleri cezbeden yedi beyitlik şiirinle övün ve çok beğenilen şiirlerin asıldığı Kâbe duvarına as.” diyerek kendi şiirlerinin o kadar çok gönlü cezbedici nitelikte olduğunu ve bu özelliğinden dolayı Kâbe duvarına asılmaya layık görüldüğünü dile getirmektedir.

Vehbîyâ sen de bu nazm-ı heft-beyt-i dil-keşi

İftihâr ile cidâr-ı Kâ‘be-yi ‘irfâna as (G.134/7)

Vehbî “Değerli taşlarla donatılmış, cevherler gibi parlak olup gönlü süsleyen iki tane tarih yazdım ve bu eserim de herkes tarafından onaylanıp tasdiklenmiştir.” diyerek gönülleri süsleyen eserler yazdığını dile getirmektedir:

Murassa‘ iki târih-i müselleme eyledim inşâd

Cevâhirler gibi tâbende bir beyt-i dil-ârâda (K.4/57)

Vehbî bir diğer beytinde, kendi yazdığı şiirlerinin herkese sevinç ve mutluluk getirdiğini, gönülleri süslediğini belirttikten sonra ses getiren şiirlerin böylesi âşıkâne şiirler olduğunu ifade etmektedir:

Şimdi bir nazm-ı dil-ârâ-yı neşât-âver ile

‘Âşıkâne olalım velvele-ârâ-yı sühân (K.64 /109)

2.1.1.4. Güzel, Hoş, Nâzik, Bakımlı, Etkileyici Şiir

Klasik Türk şiirinin temelinde en güzel beyti bulma düşüncesi vardır. En güzel beyti oluştururken de hoş ve nazik ifadeleri kullanma düşüncesi yatar. Şairler bu güzel ve hoş ifadeyi yakalayabilmek adına terkipler, mazmunlar, söz sanatları, yeni hayaller, anlamlar bulma gayretine girerler. Şiirin bir vasfı olan bu güzel ifadeyi çoğunlukla “hüsn, hüsn-ü edâ, nazik edâ, hoş edâ, hüs-ü beyan” gibi kelime ve tamlamalarla karşılamışlardır (Erkal, 2009).

Vehbî şiirlerinde güzel ifadelere çok önem vermiştir. Birçok söz ustasının gelip geçici olduğunu sadece kendisi gibi güzel söz ustalarının kalıcı olacağını dile getirerek şiirde söz güzelliğine ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Bu kadar güzel ifade kullanmasının öncelikle Allah vergisi olduğuna, sonra da kendisinin kılı kırk yaran bir yaratılışa sahip olmasına bağlamaktadır. Hatta şöyle bir benzetmeye giderek şiirde

güzel ifadenin ne kadar önemli olduğuna da dikkat çekmiştir. Nasıl ki güzel endamlı bir kadına herkes hayran ise güzel ifadelere de herkes hayran kalır düşüncesi hâkimdir.

“Ey Vehbî, bu berceste mısra ilham oldu bana, Mevlâ da bu güzel, süslü ve parlak dizeleri mübarek eylesin.” diyen Vehbî çok hoş bir mısra oluşturduğunu ve bu güzel mısraının da Allah tarafından mübarek kılınmasını istemektedir:

Hemân bu mısra‘-ı berceste mülhem oldu ey Vehbî

Mübârek eyleye Mevlâ bu zibâ beyt-i ra‘nâyı (G.23/11)

Vehbî bir diğer beytinde “Benim güzel üslubum, süsleme işini yapan düşüncem sayesinde süs ve parlaklık kazanır. Kılı kırk yaran hayallerim de o gelinin saçlarının tarağı gibidir.” diyen şair, çok güzel bir üslupla yazdığı şiirlerin göz alıcı bir güzelliğe sahip olduğunu belirtirken bunun böyle olmasında düşünce ve hayal dünyasının meziyetlerinin büyük katkı sağladığını vurgular:

Bulur hüsn-i edâ meşşâta-yı fikrimle zîb ü fer

Hayâl-i mû-şikâfım şâne-yi gisû-yı dilberdir (K.54/52)

Vehbî “Kendi söylediği hoş sözlerinin çimenlikte ansızın büyük bir coşku oluşturduğunu ve yüzlerce gül yaprağının ise şevkten binlerce destan söyleyecek duruma geldiğini” dile getirerek kendi hoş ifadelerinin tabiata canlılık ve heyecan kattığını söylemektedir:

Pür-velvele oldu çemen yek-ser hezâr-ı hoş-sühan

Şevk-i gül-i sad-bergden söyler hezârân dasitân (K.26/4)

“Vehbî, sevgilinin yanağının aynasına bakarak yeni bir gazel yazmış pek de güzel olmuş. Ey tatlı dilli papağan, gel onları tatlı tatlı oku, bu okuyuşun sonunda dudaklarından öpüp tebrik ederim.” diyerek şair, şiirlerinin çok güzel olduğuna işaret etmektedir:

Ruhun mir‘âtına Vehbî bakıp bir nev gazel yazmış

Efendim pek de güzel yazmış

Şeker gibi oku ey tûti-yi şîrîn-zebânım gel

Lebin bûs eylerim ammâ (G.180/7)

“Şiirlerimin her bir beyti bakımlı, güzel bir şekilde ortaya çıktığı için meşhur mimar Sinimmar’ın mucizeleri bana felek tarafından verildi.” ifadeleriyle şiirindeki düzen ve intizama dikkat çeken Vehbî, şiirlerini özenle yazdığına işaret eder:

Mü’esses oldugiyçün nazmımın her beyt-i ma‘mûru

Felekden behrem olmuşdu mucâzât-ı Sinimmârî (K.41/48)

Vehbî’nin şiirlerindeki bir özellik de etkileyciliktir. Şiirlerindeki bu tesir kuvveti hasetçilerin gönlüne keder olurken eşe dosta ise ferahlık verir:

Vehbî sühanında ne bu hâsiyyet-i te’sîr

Hussâda mükedder olur ihvana müferrih (G.36/5)

2.1.1.5. Hakîmâne ve Sâdıkâne Şiir

Hikmet kavram olarak, ilk medeniyetler döneminden günümüze kadar gelmiş bir kavramdır. Hem günlük hayat için hem dini hayat için hem de felsefe için kullanılan bir terimdir. Hikmet teriminin altında bilmek, kavramak ve yaşamak yatar. TDK’de “bilgelik, bilinemeyen neden, gizine akıl ermeyen sebep” şeklinde yer alır (Önal, 2007).

Vehbî’nin aşağıda metni ve künyesi belirtilen beyitlerde yaptığı tespit ve değerlendirmelere göre hikmet kavramını daha çok felsefi açıdan ele aldığı görülmektedir. Beyitlerinde, selefi Nâbî olsa da şiirde uyguladığı hikmet daha çok Aristocu bir tarzdır denebilir. Nâbî’den aldığı hikmet kavramını şiire felsefeci bir üslupla yerleştirdiği görülmektedir. Nâbî’nin anlayışına göre şiir, hikmet içerikli olması gerekir; Vehbî’nin anlayışına göre ise şiirin hem hikmet hem de felsefe içerikli olması gerekir düşüncesi yatmaktadır. Öğüt ve nasihatler içeren şiirin bir o kadar da “müsellem” nitelikli olması gerektiğine inanmaktadır. Vehbî poetik içerikli beyitlerinde “şi’r-i hikmet, üstad-ı hikem-âmûz, müsellem, hikmet, hakîmâne” gibi terimlerle hikmet içerikli beyitlerini oluşturmuştur. Beyitlerinde sık sık Aristo, Eflatun, Nâbî ve Hoca Selmân isimlerini anmıştır.

Vehbî, kendi düşünce yapısının ve şiir anlayışının hikmet ve doğruluk ile bağdaşmamış olması hâlinde Aristo’nun ve Eflatun’un sadece hayallerde kalacağını söyleyerek hikmeti aslında devam ettirmek suretiyle bir nevi bu kişilerin de varlığını devam ettirdiğini dile getirmiştir:

Muvâfık olmasaydı sûret-i endîşene hikmet

Felâtûnlar Aristolar kalırlardı heyûlâda

(K.62/23)

Vehbî, “Bu zamanın hikmetli bilgilerini öğreten o üstat kişi benim. Hoca Selman bile şiir alanında, söz söylemede yanımda öğrenci kalır, onu yanımda çırak bile görmem.” diyerek başka şairlerin de kendi yanında çırak kaldığını ifade etmektedir. Asıl burada verilmek istenilen ise “hikmet” anlayışıdır. Vehbî, hikemî tarzın savunucularındandır ve bunu da bu alanda üstat seviyesinde olduğunu söyleyerek dile getirmektedir:

O üstâd-ı hikem-âmûz-ı irfânım zamanında

Ki şâgird eylemem ders-i sühânde Hâce Selmân'ı

(K.28/129)

“Nesir alanında yazdıklarım sihir içinde sihir oluştururken şiirlerim ise hikmetin kaynağıdır. İşte bu derecede şiir ve inşa ilimlerinde yetkinliğim var.” diyen Vehbî hikmetli şiir yazma alanında herkesten ve her şeyden üstün olduğunu hatta hikmet alanında şiir ve düzyazıda yüksek bir rütbesinin bulunduğunu dile getirmektedir:

Beyânım sihr-ender-sihr ü şi'rim 'ayn-ı hikmetdir

Bu rütbe intisâbım var fûnûn-ı şi'r ü inşâyâ

(K.40/54)

Bir beytinde “Padişahı vâsetmenin şevkiyle şairlik kabiliyetime bir istek ve cesaret geldi. Bu duygularla ben de müselleme (doğruluğu herkesçe onaylanmış), neşe içeren ve yiğitçe bir tavrı olan gazel yazdım.” diyen Vehbî, şiirlerinin özelliklerini sayarken yine “hakikat ve doğruluk içermesi” özelliğine değinmiştir:

Celâdet geldi tab'a şevk-i vâsf-ı pâdişâhîden

Neşât-âver müselleme bir gazel yazdım levendâne

(K.7/103)

Vehbî, aşağıdaki beytinde şiire hikmet, söze ise sihir dendiğini Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir söz ile ilişkilendirerek şiir-hikmet ilişkisi ile ilgili düşüncelerini kuvvetlendirmek ister:

Olundu Fahr-i 'Âlem'den rivâyet

Beyâna sihr denmek şi're hikmet

(M.6 /23)

Vehbî, bir başka beytinde müselleme şiirin özelliğine dair açıklamalarda bulunur. Ona göre doğruluk ve hakikat içeren şiirler şairin içine doğan, bir başka ifadeyle ilham

edilen şeylerle yazılır. Böyle olmamış olsaydı her şair böyle şiirler yazabilirdi. Şair, bu beyitte müsellemler nitelikte şiirler yazmanın zor bir şey olduğunu belirtirken kendi şiirlerinin müsellemler olduğuna işaret eder:

Sünûhât olmasa nazm-ı müsellemler

Ederdi kesb ü tahsîl anı ‘âlem

(M.6/36)

“Mana incilerini etrafa bol bol saçanlar şairlerdir; onların dilleri hikmet hazinelerinin kilididir.” diyerek Vehbî, şairin tanımını yaparken bile onu hikmet hazinesine sahip kişi olarak tanıtır:

Sühanverdir güher-senc-i ma‘ânî

Kilîd-i genc-i hikmetdir lisânî

(M.6/19)

2.1.1.6. Lezzet-âver Şiir

Klasik Türk şiirinde yazılan şiirlerin okuyucuya zevk, tat ve lezzet vermesi amaçlanmıştır. Şairler şiirlerindeki tatlılığa dikkat çekmek için onları genellikle şekerle benzetmişlerdir. Onlarda ancak lezzetli beyitlerin okunması halinde okuyucuda zevk oluşturabileceği düşüncesi hâkimdir (Topak, 2020).

Vehbî de lezzetli şiir yazmanın önemini bildiği için şeker tadında beyitler yazdığını ve bu yüzden etrafa mutluluklar saçtığını dile getirmiştir. Hatta bazı beyitlerinde papağanın konuşmasının etrafı neşelendirmesinden çok daha fazla neşe ve eğlence yaydığını ifade etmiştir. Beyitlerinin süt ve şeker tadında olmasından dolayı bu kadar çok okuyucuya sahip olduğunu da dile getirmiştir.

Şair bir kasidesinde “Ey Vehbî şirin dudağından çıkan şeker gibi şiirlerin sebebiyle teşekkür kabilinden sana Semerkand ve Kandehar şehirleri verildi.” diyerek şiirlerindeki tatlılığa dikkat çeker:

Şeker-güftâri-yi kand-i leb-i şîrînine

Semerkand ile mülk-i Kandehâr’ı verdi şükrâne

(K.7/109)

Onun şiirleri, aslında ruha gıda veren lezzet olduğu için şiirindeki lezzet, papağanın sözlerinde bile yoktur. Papağanın tatlı tatlı konuşması bile kendi şiirlerindeki tatlılık yanında sönük kalacaktır, çünkü kendi şiirleri çok daha şirindir:

Gıdâ-yı rûh-ı erbâb-ı sühandır naz-ı şirinim

Bu lezzet var mıdır güftâr-ı tûti-yi şeker-hâda (K.62/39)

Bir beytinde “Şeker saçan şirin sözler söyleyen söz ustasına bir şey söylenmez. Papağan gibi lezzetli ifadelere söz söylenmez.” diyen Vehbî, kendi ifadelerinin tatlı, lezzetli ve şeker tadında olmasından dolayı kimsenin bu ifadelere karşı diyebileceği bir şeyinin olmadığını aksine bu lezzetten tat aldıklarını dile getirmektedir:

Şîrîn-sühan-ı la‘l-i şeker-bâra söz olmaz

Tûtî gibi bu lezzet-i güftâra söz olmaz (G.111/1)

“Ey Vehbî, kabiliyet papağanına neden şeker gibi sözlerini söyletmiyorsun, yoksa gönül aynan kırık mıdır?” diyerek şair kendi ağzından çıkan sözleri papağanın tatlı tatlı konuşmasına benzetmektedir. Fakat neden artık tatlı tatlı konuşamadığını ise aynasının artık kırık oluşuna bağlamaktadır:

Tûtî-yi tab‘ı şeker-rîz-i makâl etmezsin

Vehbiyâ âyine-yi hâtırın işkeste midir (G.67/5)

Diğer bir beytinde “Gamla kafese bağlanmış keyfimiz acı olmaya başladı. Ey Vehbî, hemen papağan gibi tatlı ve şirin olan sözlerinden bahset.” diyerek yine şiirindeki tatlılık vasfına işaret eder:

Kafes-bendi-yi gamla ‘ayşımız telh olmağa Vehbî

Hemân tûti gibi şîrîni-yi güftârdır bâ’is (G.28/5)

“Papağan gibi tatlı olan sanat kabiliyetim diline vermiş, öyle ki bu tatlı diliyle, şeker gibi söylemiyle bütün saltanatını şekeristan eylemiş.” diyen şair papağanın tatlı tatlı konuşması gibi bir sanatının olduğunu ve bu yüzden bütün saltanatın da tatlı ifadelerinden dolayı şekeristan gibi olduğunu söylemektedir:

Tûtî-yi tab‘ı nutkuna vermiş halâveti

Şîrîn-mezâk edip şekeristân-ı saltanat (K.32/38)

“Acaba bu zamanda benim gibi şeker gibi dudaklarıyla tatlı sözler/şiirler söyleyen bir papağan var mıdır, bilmem.” diyen Vehbî, kendi şiirlerinin lezzetinden ve tatlılığından bahsetmektedir:

Aceb âyîne-yi devrânda görmüş var mıdır bilmem

Şeker leblerle böyle tûtî-yi şîrîn-güftârî

(K.8/75)

“İyi tat alan kişiler, şiirlerimi tekrardan okursa ne kadar tatlı ve şekerli olduğunu yeniden ayırt eder.” diyen Vehbî burada iyi şiirden anlayanların kendi şiirlerini yeniden okuduklarında tekrar tekrar şeker tadı alacağını çünkü kendi şiirlerinin çok tatlı olduğunu ifade etmektedir:

Tekrâr okursa şi‘rimi erbâb-ı zâ‘ika

Teşhîs eder halâvet-i kand-i mükerreri

(K.52/42)

“Kalemimin ucu âdeta söz ustası papağanın gagası gibidir, söz söylemeye/şiir yazmaya başladığında etrafa şevkten şeker saçmaya başlar.” diyerek Vehbî, kendisinin söz ustası bir papağana; kalemini de o papağanın gagasına benzeterek şiirlerindeki tatlı bir söyleyiş içerdiğine vurgu yapar:

Şeker-rîz-i mezâk-ı şevk olur geldikçe güftâra

Ser-i hâmem meğer minkâr-ı tûtî-yi sühanverdir

(K.54/53)

2.1.1.7. Muhtasar ve Öz Şiir

Şairlerin üzerinde durdukları bir nokta da şiirin kısa ve öz bir şekilde söylenmesi hususudur. Az sözle çok şey anlatabilme gücünü gösterebilmektir. Sözü uzatmadan “icâz”a ulaşmaya çalışmak en önemli unsur olarak kabul edilmektedir. Klasik Türk şairlerinin de o gösterişli ifadelerinin yanında “öz”e önem verdikleri görülür. Şairler, sözün uzamasıyla asıl verilmek istenilen anlamın dışına çıkılacağını, okuyanın dikkatinin dağılacağını ve hatta kısa ve öz söylemenin zor olduğunu bu yüzden uzun ifadeler yerine o anlamı en az sözcükle / icâzla vermenin asıl şairlik olabileceğini vurgulamışlardır. (Erkal, 2016). Sünbülzâde Vehbî de birkaç beytinde icâza önem verdiğini dile getirmiştir.

Vehbî’ye göre önemli olan şiirde sözü uzatmadan ama anlama da önem vererek kullanabilmektir. Zaten böyle bir kullanım nükte-sencanlar arasında da takdir gören bir anlatımdır. O, şiirde sözü kısa ve etkili bir şekilde kullanmak gerektiğini aşağıdaki bentte açık bir şekilde dile getirmiştir:

Ol ki güftârî ile da‘vî-yi i‘câz eyler

Vasfına geldiği dem ‘aczi ni ibrâz eyler

Anda itnâb-ı sühan etse de îcâz eyler

Midhat-i zâtına bu gûne ser-âgâz eyler

Nükte-sencân-ı pesendîde kelâm-ı devlet (K.43/XI)

Vehbî bu beytinde “Kalbime doğan düşüncelerimi kısa ve öz bir şekilde vermemden dolayı bu kadar çok değerli oldum.” diyerek şiirlerinin öz bir anlatım içerdiğine dikkat çeker:

Hemân intâk-ı Hakdır kim zafer-nâme me‘âlinde

Sünûh etdi bu nazm-ı muhtasar şevketlü hünkârım (G.7 /28)

Vehbî “Divandaki şiirlerim kısa, öz, faydalı, seçkin şiirleridir.” diyerek şiirlerinin özelliklerini sıraladığı aşağıdaki beytinde yine kısa ve öz anlatıma işaret etmiştir:

O gûne mûntehâb vâfirce âsâr

Müfid ü muhtasar dîvân-ı eş‘âr (M.12/130)

Şair, bir diğer beytinde “Ey Vehbî, şiirde makbul olan tarz, uzun uzun anlatmak yerine kısa ve öz anlatımdır, ifade edilecekleri özet olarak vermektir.” diyerek şiirde uzun anlatımın pek de sevilen bir şey olmadığını vurgular:

Mutavvel etme bahsi muhtasardır Vehbiyâ makbûl

Du‘â-yı hayr ile telhîs hoşdur tarz-ı eş‘ârı (K.49/22)

2.1.1.8. Mevzûn ve Ahenkli Şiir

Ahenkli söyleyiş, mevzun; kulağa pürüzsüz gelmesi, ahenk, uyum, edebi eserlerde kelimelerin kendi aralarındaki ahenge denilmektedir. Klasik Türk şairlerinin belki de en çok üzerinde durdukları nokta ahenk, ölçü, vezin, düzgün yazılmış şiir yazmaktır. Sözün doğru söylenmesi kadar doğru vezinle söylenmesi de en önemli niteliklerdendir. Bu nedenle birçok kalıp kullanılmıştır ve bu kalıplara uygun bir ahenk oluşturulmuştur (Akalin, 1984).

Klasik Türk şiirinin en belirleyici unsurlarından biri olan vezin, şairler için oldukça fazla önemslenmiştir. Nesirde olmayan bu vezin, klasik Türk şiirinin temel yapı

taşıdır. Şair belli bir aruz kalıbı belirler ve o vezne göre kelimelerin bir anlam çerçevesinde, söylenişini de önceliğe alarak tertip eder (Göre , 2007).

Vehbî, aşağıdaki beyitte “Yine büyük bir istekle müstesna bir gazel yazdım, bu gazelim de her zamanki gibi düzgün ve vezinli bir gazel oldu, bu gazeli ise çimenlikteki servi boylu güzelin seyrinden etkilenerek yazdım.” demek suretiyle şiirinde her şeyin yerli yerinde ve uyum içinde olduğuna dikkat çeker:

Yine şevk ile bir mevzûn u müstesnâ gazel yazdım

Çemende dünki gün seyr etdiğim serv-i revân üzre (K.15/62)

Aşağıdaki beytinde “Vehbî’nin kalemi yine, nazlı bir sevgilinin şevkiyle öyle bir gazel yazdı ki onun her bir lafzına mana naz etmekte.” diyen şair, şiirlerinde lafız ve mananın aynı derece etkili olduğunu söylemek ister:

Kilk-i Vehbî yine bir ‘işvegerin şevki ile

Bir gazel yazdı ki her lafzına ma‘nâ şîve (G.229/5)

“Doğrusu cevher kadar kıymetli bir şiir de olsa sade vezinle çekilmez. Şairin asıl varlığı ağır sanatında ve iyi düşünülerek oluşturulan veznindedir.” diyerek Vehbî bu beyitte şiirde işin sadece vezin ile de çözülmeyeceği kanaatindedir:

Cevher olsa sâde vezn ile çekilmez togrusu

Nazm-ı nâ-sencîde tab‘-ı girânı şâ‘irin (G.170/6)

Bir diğer beytinde “Saçma sapan sözlerle yazılan şiirlerin ağırlığı çekilmez. Eğer Vehbî bu vezinleri biraz hafifletmese hiç çekilmez.” diyerek şiirlerinde vezne önem verdiğini ve ağır, saçma sapan vezinlerle yazılan şiirlerin ise hiç çekilmediğini ifade etmektedir. Kendisinin onları hafifletmesiyle okunur hale gelebildiğini vurgulamaktadır:

Sıklet-i nazmı çekilmez hezeyân-gûyların

Vehbiyâ etmese tahfif biraz vezn-i hafif (G.155/5)

Vehbî “Bir şairin kıymeti en güzel mısraından anlaşılır. Onun için benim de vezinli, ölçülü yazmaktan başka hayalim yoktur.” diyerek şiirlerinde her şeyin yerli yerinde, bir ölçü içerisinde olmasına ne kadar değer verdiğini bize bu beytiyle göstermektedir:

Bilirler şâ'irin bir mısra'-ı bercestden kadrin

Anınçün ol kad-i mevzûndan gayrı hayâl etmem (G.181/7)

“Şiir bahçesinin sevgilinin boyunu andıran her bir uzun boylu servisi benim ölçülü, vezinli dizelerim olmuştur.” diyen Vehbî, mevzun şiirlerinde her şeyin yerli yerinde, bir ölçü içerisinde olduğunu servi ve sevgilinin boyu benzetmeleri üzerinden anlatmak istemiştir:

Sühan gülzârının her mısra'-ı mevzûnum olmuştur

Misâl-i kâmet-i cânâne bir serv-i hırâmânı (K.28/130)

Vehbî “O taze fidan ölçülü olmasıyla başı yükseklerle ulaşır da nasıl ölçülü bir kelam yücelik kazanmaz.” diyerek şiirde her şeyin yerli yerinde, ölçü içerisinde olması hâlinde yücelik kazanacağına olan inancını dile getirir:

Çü vezn etdi ser-efrâz ol nihâli

Nice mevzûn-keâm olmaya 'âlî (M.6/7)

Şiirde veznin önemi her fırsatta vurgulayan Vehbî, aynı zamanda şiir için sadece kafiye ve veznin yetmeyeceği görüşündedir. O, dönemindeki şiir niteliğindeki kaybı anlattığı bir beytinde “Vezinli şiirleri ortalık yere koymak suretiyle terazilerde onların kafiyeli sözleri tartılır olmuş.” diyerek eleştirmiştir:

Vezn-i eş'arı terâzûlara vaz' etmişler

Tartılır şimdi dükânlarda mukaffâ-yı sühan (K.64/36)

2.1.1.9. Nükteli Şiir

Klasik Türk şiirinin temelinde hüner gösterme yatar, bu hüneri gösterme vasıtası olarak da nükteyi temel almışlardır. Söz söyleme ustalığının başında sözü nükteli kullanma yatar. Nüktenin temelinde mananın özgün ve bilinmeyen yönünün ortaya çıkarılması yatar. Manayı nükte yönüyle verebilmeyi başarmak klasik Türk şiirinin en önemli özelliğidir. Klasik Türk şairleri “nükte-senc, nüktedan, nükte-gû, nükte-perdâz” gibi sıfatlarla beyitlerinde nüktedan olduklarını gösterirler (Mengi,2010).

Vehbî, aşağıdaki beytinde şiirinde nüktenin varlığına işaret ederken aynı zamanda nüktenin doğal yapısında yer alan kolay fark edilmeme özelliğine dikkat çeker.

Ona göre şiirin mana dünyası içinde yer alan nüktelerin anlaşılması için evvela belagat ilminin bir dalı olan ilm-i ma‘ânînin bilinmesi gerekmektedir. Okuyucu belagat ilminin inceliklerini bildiği takdirde onun şiirlerindeki nükteleri çözebilecektir:

Evvelâ ‘ilm-i ma‘ânîde mahâret lâzım

Bilmege nükte-yi serbeste-yi ma‘nâ-yı sühan (K.64/27)

Vehbî, bir başka beytinde “Şairler, böyle hemen kapılacak nükteleri, üslubu tertemiz olan Vehbî’nin şiirlerinden almıştır.” diyerek şiirlerinin nükteli olduğunu, ayrıca bu nüktelere diğer şairlerin de hayran olduğunu ve öyle ki kendilerini bu nüktelere kaptırdıklarını dile getirmektedir:

Şu‘arâ böyle rübûde olacak nükteleri

Sühan-ı Vehbî-yi pâkîze-edâdan kapdı (G.255/5)

Vehbî, bir canbaza benzettiği hayalinin, ince nüktelere gönlünü kaptırdığını söyleyerek şiirde nükte oluşturma konusunda ne kadar istekli olduğunu belirtirken kılıç gibi keskin dilinin de bir cambaz gibi ip üzerinde oynadığını söyleyerek de maharetli bir söyleyişe sahip olduğuna işaret eder:

Resen-bâz-ı hayâlim nükte-yi bârike dil-beste

Çekip tîg-i zebânım sanki oynar rîsmân üzre (K.15/59)

“Her nüktesinde nice manaları ortaya koyar, hoş edalarını güzel bir üsluptaki sesiyle verir.” diyen Vehbî manaya çok önem veren bir şairdir fakat bu manayı hoş bir edayla vermeye daha çok önem vermektedir. Yalnız bu manaları kuru kuruya vermez, o manalara uygun güzel bir üslup ve hoş bir tarz kullanmayı önemseydiğine dikkat çeker:

Her nüktesinde niçe ma‘âni beyân eder

Tarz-ı bedî‘-i nutk ile hüsn-i edâları (K.52/18)

2.1.1.10. Pâk ve Sâf Şiir

Saf şiir kavramı bize Batılı sembolist şairlerden geldiği düşünülse de aslında bundan yüzyıllar öncesinde klasik Türk şairleri tarafından da önemsenen bir kavram olmuştur. “pâkize-edâ, zülal söz, saf, zülal-i nazm, pak, safvet, gazel-i pak” gibi ifadelerle şiirlerindeki saflığı ön plana almışlardır. Aslında şiirlerindeki bu saflıkla övünç duymaları gösterişten uzakta şiirin kendisine verdikleri değeri göstermektedir (Erkal, 2016).

Vehbî şiirlerindeki saflığı, saf ırmaktan akan suya benzetmiş ve hatta bu kadar saf anlatımının zor olmasından dolayı sühan ehli tarafından kıskanıldığını ifade etmiştir.

“Şairlik kabiliyetimdeki saf, tertemiz, feyizle söylenmiş şiirler ve edebî bir şekilde söylenmiş sözler bana Allah tarafından verilen İlahî bir güçtür, emanet değildir.” diyen Vehbî şiirlerindeki saflık ve temizlik vasfına işaret ederken bunların ise Allah vergisi şairlik yeteneği sayesinde olduğuna dikkat çeker:

Değildir ‘âriyet tab‘ımda Vehbî-yi İlahîdir

Bu feyz-â-feyz-i nazm-ı pâk ü güftâr-ı belîgâne (K.7/98)

Vehbî, mevzûn ve belîğ sözlerin/şiirlerin özelliklerini anlattığı mesnevisinde şiirin gönlün beğendiği, meşhur şiirler olması gerektiğini söyledikten sonra onların ayrıca saçılmış inciler gibi saf olması gerektiğini vurgular:

Ki ola dil-pesend eş‘ârı meşhûr

Güher-veş nazm-ı pâki dürr-i mensûr (M.6/58)

“Dualarıma ilave olarak eteklerini öpeyim bari. Bir pak gazel ile söyleyişlerime ekleme yapayım.” diyen Vehbî kendi gazelini ve söyleyişlerini çok temiz ve saf olarak görüp ona göre eserler yazdığını dile getirmektedir:

Bâri dâmânını takbîl ü du‘â zeylinde

Edeyim bir gazel-i pâk ile tezyîl-i makâl (K.35/21)

Şair, aşağıdaki beytinde ise bir benzetme üzerinden şiirlerindeki saflık ve tatlılığa işaret eder. Vehbî, şiirlerini zülale teşbih ederek onların saf ve berrak, kabullenilmesi kolay olduğunu ancak devrinin diğer şairlerinin yine onun şiirlerini hazmedememesine bir anlam veremediğini söyler:

Vehbî sözüm zülâl gibi hoş-güvâr iken

Hazm eylemez niçün yine ehl-i sühen beni (G.248/7)

“Su gibi saf olan şiirimi Hızır’a içirdim, dedi Vehbî. Bizim çeşme başımız böyle daimî hayat vermez. Hızır’ın suyu saf temiz ve ölümsüzlük veren bir su olarak bilinir.”diyerek Vehbî de şiirinin o su kadar saf ve temiz olduğunu yani ifadelerinin saflığından bahsederek okuyan kişiye hayat verici olduğunu vurgulamaktadır.

Zülâl-i nazmı işrab eyledim Hızır’a dedi Vehbî

Bizim ser-çeşmemiz böyle hayât-ı câvidân vermez (G.112/7)

“Nâbî, benim saf içki gibi olan şiirlerimin ışıltısını ve parlaklığını görseydi, kadehi zevk feyziyle ağzına kadar dolardı.” diyerek Vehbî şiirlerindeki saflığı mey-i nâb ifadesiyle vermektedir:

Göreydi tâb-ı mey-i nâb-ı nazmımı Nâbî

Olurdu câmı füyûzât-ı neşeden ser-şâr (K.63/82)

Aşağıdaki beytinde “Eğer adaletli davranılmış olursa benim zihnimin İran edebiyatının meşhur sanatkârı Vassaf’tan çok daha saf olduğu anlaşılacaktır. Ben, şairlik kabiliyetimdeki bu güzellekle Arap edebiyatının meşhur şairleri Hassan ve Sahban’a karşı bile övünürüm.” diyen Vehbî, saf bir düşünce dünyasına sahip olduğunu ve bu vasıfla şairlik kabiliyeti sayesinde nice büyük şairlerle boy ölçüşebileceğini vurgular:

Eger insâf olursa sâfdır Vassâf’dan zihnim

Bu hüsn-i tab‘ ile fahr eylerim Hassân u Sahbân’a (K.7/93)

2.1.1.11. Rengîn Şiir

“Rengîn” ifadesi klasik Türk şiirinde genellikle bir sıfat olarak parlak, renkli, süslü, güzel, hoş, rengârenk” gibi anlamlarda kullanılır. Rengîn kimi zamanda da rengîn-edâ, nazm-ı rengîn, rengîn gazel, fikr-i rengîn, rengîn güftâr şeklinde tamlamalı olarak görülür. Şairler, renkli şiir yazmanın hem okuyucu kitlesini artıracaklarını hem de okuyucuya zevk ve eğlence vereceğini düşünürler. Bu yüzden klasik Türk şairleri şiirlerinin renkli bir tarzda olmasına oldukça fazla önem vermişlerdir, şiirde bir yenilik

yaratmanın ancak renkli ifadelerle olacağını düşünerek şiiri daha yüce bir makama çıkarmayı düşünmüşlerdir (Türkyılmaz, 2018).

Vehbî'nin, divanındaki poetik içerikli beyitlere bakıldığında rengîn kavramına çok değer verdiği açıkça görülmektedir. Renkli şiirleriyle okuyucuların sürekli ellerinde olduğunu, bu yüzden kendi renkli şiirlerine ilginin çok olduğunu söylemektedir. Hatta bülbülün bile bu kadar renkli ve güzel ifadelerde bulunamamasından dolayı kendisini taklit ettiğini ve de cihan şahının kendi şiirlerini çok renkli olmasından dolayı elinden düşürmediğini söylemektedir.

Aşağıdaki beytinde “Cihan padişahı benim şairlik kabiliyetimi iyilik ve ihsan suyuna batırdığından beri gül ve bülbül renkli şiirlerime âşık olmuştur.” diyen Vehbî, bir yandan şiirlerindeki rengîn özelliğe ve bunların çevredeki etkisine değinirken bir yandan da böyle şiirler yazmasında devlet büyüklerinin desteklerine dikkat çeker:

Edeli tab‘ımı şâd-âb-ı kerem şâh-ı cihân

Nazm-ı rengînime dil-dâde olur gül bülbül (G.174/ 6)

Şair bir diğer beytinde “Aşk bahçesine yine çok renkli bir gazel yazdım, bülbül ezberlesin gül de tekrar işitsin.” diyerek rengîn şiirleri ile aşk teması arasında bir ilgi kurmaya çalışır:

Gülistân-ı aşka bir rengîn gazel yazdım yine

‘Andelîb ezberleyip gûş eylesin tekrâr gül (K.51/40)

“Onun renkli şiirleri eğer zaman zaman kâğıda yazılıp şiir mecmualarına konsa, bu mecmualara rağbet edilir, insanlar onları büyük bir istekle okumaya çalışırlar.” diyen Vehbî, bu yaklaşımıyla rengîn şiirlerin okuyucular tarafından ilgi gördüğüne dikkat çeker:

Nazm-ı rengînime yazılsa câ-be-câ evrâkına

Dest-i ragbetde olur mecmû‘a-yı eş‘âr gül (K.51/38)

Vehbî, Sultan III. Selim'in tahta çıkışı üzerine yazdığı bir kasidesinde kendi renkli şiirlerini sultanın bahar mevsimine benzeyen vasıflarına benzetmek suretiyle onların “Gülistan ve Bostan”dan daha üstün hâle geldiğini vurgulayarak şiirlerinin çok renkli ve güzel olduğunu dile getirir:

Bahâristân-1 vafında bu gûne nazm-1 rengînîm

Olur fâ'ik kitâb-1 Gülsitân u Bostân üzere (K.15/54)

Bir başka beytinde “Goncanın ağzından nezaketli bir haber aldım, meğer gül itiraf etmiş benim renkli şiiirlerimin güzelliğini.” diyerek Vehbî, şiiirlerindeki renkliliği ve güzelliği vurgular:

Bir nezâketle haber aldım dehân-1 gonçeden

Eylemiş rengînî-yi güftârımı ikrâr gül (K.51/34)

Şair bir başka beytinde ise “Ey Vehbî, şairlik kabiliyetinin bahçesinden kopmuş bu renkli şiiirlerin yeni açılmış, kalbe ferahlık veren gül destesi gibidir.” diyerek renkli şiiirlerin ancak güçlü bir şairlik kabiliyetiyle mümkün olabileceğine işaret eder:

Bâg-1 tab'ımdan bu rengîn nazmım ey Vehbî

Yine tâze kopmuş nev-şükûfte dil-güşâ gül-destedir (K.89 /5)

Vehbî, şiiirlerinin renkli oluşuna dikkat çekmekle beraber bazı beyitlerinde bu renkliliğin nasıl oluştuğu veya bu türdeki diğer şiiirlerden daha farklı bir hâle nasıl geleceğine dair de değerlendirmeler yapar. Aşağıdaki beytinde kendi şiiirlerindeki katıksız içki gibi olan mazmunları ile Nâbî'nin renkli şiiirleri dolu olsa onlarda başka bir haletin oluşacağını söyleyerek renkli şiiirlerin nitelikli mazmunlarla daha da güzelleşeceğine dikkat çeker:

Olurdu başka neşe nazm-1 rengîninde Nâbî'nin

Mey-i nâb-1 mezâmînimden olsa câmı pür-bâde (K.62/41)

“Düşünce küpünde saf kırmızı şarap gibi olmadıkça, söz şişesinin süsleri renkli şiiirlere dönüşmez.” diyen Vehbî bu beytinde hem fikirlerinin saflığına hem de şiiirlerinin renkli oluşuna dikkat çekmektedir:

Hum-1 endîşede sahbâ gibi sâf olmayıcak

Nazm-1 rengîn olamaz zîver-i mînâ-yı sühan (K.64/15)

2.1.1.12. Sâde Şiir

“Sade” kelime olarak yalın, gösterişsiz, süssüz, basit anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1993). Klasik Türk şiiri aslında süslü ve sanatlı bir anlatıma sahip olsa da sade şiir yazmanın bir hüner sonucu olduğunu da klasik Türk şairleri vurgulamışlardır. Sade yazılınca Halk şiirine kaçılacağı rahatsızlığı dile getirilmişse de kimi zaman anlamı yoğun ama sade bir dille yazılan şiirin çok daha üstün olacağını da belirtmişlerdir (Topak, 2020).

Vehbî çok olmasa da bazı beyitlerinde sade şiir tarzından söz etmiş, sade anlatımıyla açık ve anlaşılır bir dil kullandığını dile getirmiştir. Bir beytinde “Vehbî, şiirlerinde mazmun kullanımı bakımından sadelik gösterse de yine gösterişe ve süse düşkün olmayan sevgili tarzını göstermiştir.” diyen şair, mazmun kullanmadığı şiirlerinde bile sade bir güzelliğin bulunduğu dikkat çeker:

Yine bir sâde-rû dilber edâsın gösterir Vehbî

Bu vech üzre kelâmım olsa da mazmûndan sâde (K.62/38)

Şair, bir beytinde ise “Ey Vehbî, sıkıntıları gidermek için şiirini lafız ve mana bakımından karmaşık, anlaşılması güç bir hâle getirme düşüncesi boş bir düşüncedir; bunun yerine sultana bir şiir yazmak daha kolay bir yoldur.” diyerek karmaşık söylemek yerine sade ve doğrudan söylemenin bazen sorunları daha kolay çözeceği görüşünde olduğunu söyler:

Bu pîç ü tâb-ı ta’kîd-i sühan bihûdedir Vehbî

Ki hall-i müşkilin yek-nutk-ı şâhî ile âsândır (K.33/60)

O, şiirde Arapça ve Farsça ibareler kullanmadan önce şairin evvela kendi dilini, Türkçeyi iyi bilmesi gerektiğini savunur. Bir beytinde şiir arsasının tek usta süvarisinin kendisi olduğunu söyleyen şair, Türkçe söyleyiş konusunda kendisi ile kimsenin yarışamayacağı görüşündedir:

Yektâ-süvâr-ı ‘arsa-yı nazmım ki Vehbiyâ

Yokdur semend-i tab‘ım ile Türk-tâz eder (G.87/7)

2.1.1.13. Sûz-nâk Şiir

Klasik Türk şairlerinin yakıcılık kavramı üzerinde sıkça durmalarının temelinde aşkın yakma özelliğinin bulunması yatar. Bazen sevgilinin yakıcılığıdır, bazen sevgiliye duyulan aşkın yakıcılığıdır. Bazen de çektiği aşkın yakıcılığı olarak düşünülür. Klasik Türk şairleri buldukları ruh halini genellikle “sûz-nâk, sûziş, âteş, mum, dil-i sûzan” terimleriyle dile getirmişlerdir (Bayram, 2004).

“Bu zamanda kaleminin kamışını ateş gibi yakıcı eyleyen Mevlana’nın nefesinin yakıcılığı mıdır?” diyen Vehbî kendi şiirlerindeki yakıcılığı Mevlana’nın dinleyenlere verdiği yakıcılığa benzetmektedir:

Eyleyen bu demde nây-ı hâmeni âteş-nevâ

Sûziş-i enfâs-ı seyr-âheng-i Mevlânâ mıdır (K.42/8)

Şair, bir beytinde “Vehbî, yine aşkın harareti ve yakıcılığı ile gazel söylemiş. Şairlik kabiliyetindeki ateş ile şiire böyle yakıcı bir vasıf kazandırdı.” diyerek şiirlerindeki yakıcı özelliğe dikkat çekmekle birlikte aynı zamanda bu vasfın sağlanmasında şairlik kabiliyetindeki tesir gücüne işaret eder:

Tâb-ı ‘aşk ile gazel söylemiş Vehbî yine

Nazma sûziş verdi böyle ta‘b-ı âteş-pâresi (G.263/7)

2.1.1.14. Şevk-âver ve Neşât-âver Şiir

Şevk kelimesinin sözlük anlamlarına bakıldığında “şiddetli arzu, istek, aşırı heves; sevinç, neşe, keyif” vb. anlamlara geldiği görülürken: şevk-âmîz ve şevk-âver gibi birleşik kelimelerin ise daha çok “neşe veren, şevklendiren, neşe içeren”vb. anlamlarda kullanıldığı görülür. Yine benzer bir içerikte kullanılan neşât-âver, neşât-efzâ vb. birleşik kelimeler ise “neşe ve sevinç veren, sevinç artıran” vb. karşılıklarda kullanılır (Topak, 2020). Vehbî, poetik beyitlerinde sıklıkla bu kavramları şiirinin bir vasfı olarak kullanmıştır.

Vehbî bir beytinde “ Bu söylediğim neşe veren, yeni gazelim iftar vaktine denk gelseydi, insanların biraz zevklenmesine vesile olurdu.” diyerek şiirlerinin neşe içerikli vasfına vurgu yapar:

Bâri bu söylediğim nev-gazel-i şevk-âver

Vakt-i iftârda olsaydı biraz zevke medâr

(K.23/79)

Şair, bir başka beytinde de “Ey hüznü Vebî, keyfin mi var nedir yine? Senin etrafa neşe saçan, çok eğlenceli şiirlerin neşe ile dolmakta.” diyerek neşe içerikli şiirler yazmanın şairin keyif durumuyla doğru orantılı olduğuna dikkat çeker:

Keyfin mi var yine nedir ey Vehbî-yi hazîn

Pür neş’e nazmın olmada şevk-âver-i neşât

(G.141 /5)

Bir diğer beytinde “Ey gönül, bu kadar sevinçli olmanın sebebi şarabın neşesi midir, yoksa neşelendiren, keyif veren şiirlerin midir bilmiyorum.” diyen şair, şiirlerindeki neşe verici vasfa işaret ederken aynı zamanda şiirlerinin verdiği eğlencenin şarabın verdiği eğlenceden daha üstün olduğu düşüncesindedir:

Bu neşâtın bilmem ey dil neş’e-yi sahbâ mıdır

Yohsa cûş-â-cûş-ı keyf-i nazm-ı şevk-efzâ mıdır

(K.42/1)

Vehbî’nin şiirlerinde öylesine bir neşe ve şevk vardır ki o, şiir meclisinde Cem gibi eline kadeh aldığı anda Câmî’nin ruhu neşe ile dolmaya başlar:

Rûh-ı Câmî pür-neşât-ı neş’e-yi ser-şâr olur

Cem gibi bezm-i sühande destime aldıkça câm

(K.58/36)

“Çok zaman şiir ve yazı yazmayı unutmuştum. İçimdeki şiir yazma şevkini yenileyen, sevinç getiren bir bakıştır.” diyen Vehbî’nin şiir algısında şevkle, neşe içerikli şiirler yazmada dışarıdan insanın bu yönüne katkı sağlayan (sevgilinin şevk veren bakışı gibi) bir unsurun olması gerekir:

Ferâmûş eylemişdim çok zamândır şi’r ü inşâyı

Sebeb tecdîd-i şevke bu nigâh-ı behcet-âverdir

(K.54/68)

Aşağıdaki beyitte şair, Hafız-ı Şirâzî’den bahsetmektedir. Vehbî kendisine seslenerek “Şiraz içkisi mi içtin, nedir senin bu şiirlerindeki eğlence ve neşe? Ancak hayalinde Acem içkisi içersen böyle eğlenceli şiirler söyleyebilirsin.” diyerek şiirlerindeki neşeye dikkat çekerken aynı zamanda Hâfız’ın şiirlerinin de benzer tarzda olduğuna işaret eder:

Nedir bu neş'e-yi nazm-ı 'acem câm-ı hayâlinde

Mey-i Şîrâz içirmiş var ise Vehbî sana Hâfız (G.142 /5)

“Şairi kendinden geçmiş bir tarzda zevk ve neşe içeren şiirler söylemeye iten unsurlar şarap, şarap şişesinin dökülürken çıkardığı lıkır lıkır ses ve neyin melodisidir.” diyen Vehbî şiirlerinin insanı eğlendiren ve insana zevk veren bir tarzda olduğunu ifade eder:

Söyletdi bu mestâne-edâ nazm-ı safâyı

Vehbî'ye yine kulkul-i mînâ ile ney mey (G.251/ 7)

Vehbî, İsmail Paşa'ya yazdığı kasidesinde “Mutlulukla neşe ve sevinç getiren bir gazel yazsam bunda şaşılacak ne var? Senin iyilik ve merhametini hatırlamak bile benim mutsuz gönlüme sevinç bahşetti.” diyerek kendisinin neşe veren şiirler yazmasında devlet büyüklerinin iyilik ve desteğinin önemine vurgu yapar:

Beşâsetle 'aceb mi bir neşât-âver gazel yazsam

Safâ-bahş oldu yâd-ı re'fetin çün tab'-ı nâ-şâda (K.62/33)

“Padişahın vasıflarını anlatmanın verdiği şevk ile kendime bir cesaret geldi ve cesur bir üslupla, doğruluğu herkesçe kabul edilmiş, mutluluk ve neşe veren bir gazel yazdım.” diyen Vehbî büyük bir istekle etrafa neşe saçan bir gazel yazdığını belirtir:

Celâdet geldi tab'a şevk-i vâf-ı pâdişâhden

Neşât-âver müsellemler bir gazel yazdım levendâne (K.7/103)

Bir başka beytinde ise “Nâbî, benim saf içki gibi olan şiirlerimi; neşeden ağzına kadar dolu olan ve etrafına ışıklar saçan kadeh gibi görürdü.” demek suretiyle Vehbî, şiirlerindeki neşe verici vâfa vurgu yapmıştır (K.63/82).

Vehbî, aşağıdaki beytinde “Hâfız'ın Divanını kendime uğur saydım ve herhangi bir sayfasını açıp okudum. Sonrasında insana neşe veren, kendinden geçiren bir iki beyit dilimden dökülürdü.” Diyerek şiirlerindeki neşe verici özelliğe dikkat çekerken aynı zamanda Hâfız'ın şiirlerinin niteliğine dair de görüşlerini belirtmiş olur:

Makâmında tefe'ül eyledim Dîvân-ı Hâfız'dan

Zuhûr etdi neşât-efzâ bir iki beyt-i mestâne (K.7/74)

Şair, bir başka beytinde de “Rengin şiirlerimi hangi türde yazarsam yazayım ruhun zevk ve eğlencesi için yazarım.” sözleriyle şiirlerinin hem çok renkli oluşuna hem de etrafa zevk ve eğlence verişine dikkat çekmektedir:

Ne gûne nazm-ı rengîn etsem inşâd

Safâ-yı rûh için eylerdim îrâd

(M.7/55)

“Şimdi gönlü süsleyen, gönle mutluluk veren bir şiir ile âşık olalım ve eğlenceli sözler söyleyelim.” sözleriyle Vehbî “Sühan” redifli kasidesinin bu beytinde şiirleriyle etrafa verdiği eğlence ve mutluluğa vurgu yapar:

Şimdi bir nazm-ı dil-ârâ-yı neşât-âver ile

Âşıkâne olalım velvele-ârâ-yı sühan

(K.64/109)

2.1.1.15. Tâze/Nev-Zemîn Şiir

Klasik Türk şairleri her ne kadar aynı mazmunları kullanmış olsalar da onlar için en önemli unsurlardan biri de yeniyi, orijinali, taze olanı yakalayabilmektir. 17. yüzyıl şairlerinin mana alanında kendilerini yenilemeleriyle birlikte devamındaki diğer şairler tarafından da yeniliğe bir açılım olduğu görülmektedir. 18. yüzyılda bu anlayış Nedim’in yeni tarzı, Şeyh Galip’in getirdiği yeni üslup, Sünbülzâde Vehbî’nin bakış açısı klasik Türk şiirine yeni, taze bir anlayış getirdiğini görmekteyiz. Bu değişiklik şekil üzerine değil de daha çok mana üzerinde olması yeni arayışlarda olduklarını göstermektedir (Erkal, 2009). Klasik edebiyat şairleri, her ne kadar geleneğe uyma anlayışında olsa da özellikle 17. yüzyıldan sonra şiire yeni manalar, yeni düşünceler katma ve şiiri böyle dile getirme çabasında olmuşlardır (Akpınar, 2011).

Vehbî kendisinden önceki yüzyılda başlayan bu taze ve yenilik fikrini önemsemiş ve beyitlerinde yeniliğin, taze şiir yazmanın önemine değinmiştir. Bu tazeliği anlatırken bahar mevsiminin doğayı canlandırması gibi kendisinin gazellere ve beyitlere canlılık getirmesini anlatmaktadır. Özellikle modası geçmiş sanat anlayışını eleştirerek ancak kendisi gibi bir sühan ustasının sanata tazelik, yenilik getirebileceğini söylemektedir.

Aşağıdaki beyitte Vehbî, “Kabiliyet dünyam, gül gibi tazelik kazanmasın mı? Çünkü iyilik ve cömertlik yağmurları arzu ve istek bahçesine tazelik ve parlaklık

kazandırdı.” diyerek şiirlerindeki tazelik vasfına işaret etmekle birlikte bu vasfin elde edilmesinde devlet büyüklerinden gördüğü ihsanların motivasyon sağlayan yönüne de vurgu yapar:

Tarâvet bulmasın mı tab‘-ı ‘âlem gül gibi şimdi

Ki revnak verdi bârân-ı kerem bâg-ı temennâya (K.40/7)

Şair, bir başka beytinde de yine devlet adamlarına “iyiliğin gül bahçesi” diye seslenerek onları övgü amaçlı yazdığı şiirlerinin yenilik içerdiğine dikkat çeker ve şiirlerini taze güllere teşbih eder:

Tarh-ı sitâyişinde eyâ gülşen-i himem

Bu nev-zemîn gazel ne güzel âbdâr gül (K.50/38)

Vehî bir diğer beytinde “Yüz mısra ile oluşturduğum şiirim, yüz yapraklı taze gül gibidir. Şiirimin beyitleri gül sayısı ile canlansın.” diyerek şiirini yüzlerce yaprak açmış canlı taze bir güle benzeterek mısralarının da canlılığından ve tazeliğinden bahsetmektedir:

Sad-mısra ile bir gül-i sad-berg-i tâzedir

Ebyât-ı nazmım ile olunsun şümâr gül (K.50/37)

O, şiirden ve sanattan anlayan kişilere yenilik içeren şiirlerini sunmaktadır. Zaten şair, övgüyü hak eden yeni yeni şiirler yazmayı kendine ilke hâline getirmiştir:

Nev-gazeller ‘arz edip ehl-i şu‘ûra Vehbîyâ

Nev-be-nev eş‘âr-ı fahr etmek şi‘ârımdır benim (G.193 /8)

Vehbî, aşağıdaki beytinde gül bahçesinde bülbülün takipçisi olup şiirler okurken şairlik kabiliyetinden yepyeni bir gazelin gül gibi açıldığını dile getirir. O, bu düşüncesiyle tazelik içeren şiirler yazmasında çevresel unsurların etkisine de işaret eder:

Güşâde oldu bu tâze gazel gül gibi tab‘ımdan

Okurken pey-rev-i bülbül olup gülşende eş‘ârı (K.41/10)

Vehbî kendisine seslenerek “Çok düşünmeden aklıma ve kalbime gelen ilhamla bu taze gazeli yazdım.” diyerek şiirlerindeki tazeliğin nasıl oluştuğunu açıklamaktadır:

Nice bûs etmeyelim ağzını Nûh’un Vehbî

Eyledi nutku ile bu gazel-i tâze sünûh (G.38 /5)

Vehbî, Kasîde-i Tayyâre adını verdiği kasidesini “inciler saçan yeni şiirler” olarak nitelendirir ve bu manzumesinde pek de sanatlı söyleyişe yönelmediğini belirtir:

Tassanu‘ etmeyip ancak vakâyi‘-nâme tarzında

Getirdim silk-i imlâya bu nev-nazm-ı güher-bârı (K.8/66)

“Yenilik içeren gazelim eski üsluba güzellik kazandırır, onu sünbülü başın süsü olarak taşıyanlar anlayabilir.” diyerek Vehbî bu beytinde de yine gazellerinin yeniliğine işaret eder:

Revnâk-ı köhne-zemîndir gazel-i nev-tarhım

Anı zîb-i ser edenler nedir anlar sünbül (K.55/40)

Vehbî’nin henüz delinmemiş/yeni inci kıymetindeki şiirleri henüz bir şairin hayalinden geçmemiştir:

Geçmemiş bir şâ‘irin silk-i hayâlinden henüz

Vehbîyâ bu gevher-i nazmım dür-i nâ-süftedir (G.61/5)

“Vehbî, terlemiş yanaklarının vafını anlatan ki o taze bir güldür, yeni açılmış gül gibi bir gazel söylemesin mi?” sözleriyle gazellerini yeni açmış taze bir güle benzetmektedir:

Vehbî gül-i ter gibi gazel söylemesin mi

Hoy-kerde ruhun vafına kim verd-i tarîdir (G.65/10)

Vehbî yine şiirlerindeki yenilik özelliğine dikkat çektiği bir beytinde “Benim yeni şiirlerim, olgun kişilerin başlarına süs olarak taktıkları bir gül olsun.” sözleriyle yenilik içeren şiirlerinin el üstünde tutlmaya layık olduğunu vurgular:

Feyz-i nemâ-yı vasfı ile buldu âb u tâb

Olsun bu nev-gazel ser-i ehl-i kemâle gül (G.175/7)

“Ey Vehbî, sevgilinin terlemiş yanağının özelliklerinde bu taze ve parlak şiir, yeni bir gül gibidir.” sözleriyle etrafı aydınlatan şiirinin çok taze ve tıpkı bir gül gibi olduğunu dile getirir:

Vasf-ı ruh-ı hoy-kerde-yi dilberle mutarrâ

Vehbî yine bu taze gazel bir gül-i terdir

(G.76/6)

Bir beytinde de “Üstad Vehbî yeni söyleyiş endişesiyle sanatlı söyleyişle nice yeni beyitler icat etti.” diyerek şair, yeni fikirlerin mimarı olduğuna ve bu fikirleriyle de yeni şiirler ortaya çıkardığını belirtir:

Mi‘mârî-yi endîşe ile Vehbî-yi üstâd

Yapmakta nev-îcâd niçe beyt-i musanna‘

(G.145/5)

2.1.2. Şiirle İlgili Benzetmeler

Vehbî'nin poetik beyitleri incelendiğinde şairin, şiiriyle ilgili çeşitli hususlara yaptığı teşbihler üzerinden de dikkat çektiği görülmektedir. O, şiirlerinin özelliklerini doğrudan ifade etmekle beraber bazen de şiirini benzettiği teşbih unsurları üzerinden dolaylı olarak dile getirir. Onun şiiri ile ilgili yaptığı benzetmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

2.1.2.1. Şiir-Akarsu/Irmak, Deniz (cûy, mecrâ, deryâ)

Su yaratılış kaynağı ve doğal hayatın devamlılığı açısından oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Hem Türk kültüründe hem İslam kültüründe en eski kaynaklarda bile suyun önemi üzerinde durulmuştur. Eski Türk kültüründe sudan yaratılma düşüncesinin varlığı, İslam kültüründe peygamberlere su ile ilgili verilen mucizelerin olması bakımından oldukça önemli bir yerde olduğunu görmekteyiz. Bu yüzden şairler de suyun bu değerini şiirlerinde işleyerek kendi şiirlerinin saflığını, akıcılığını, berraklığını, ölümsüzlüğünü, temizliğini anlatmak istemişlerdir (Aka, 2013).

Vehbî bir beytinde “Vehbî kaleminin kökeni ölümsüzlük suyu mudur, ırmak gibi olan sözlerinin bir içim su gibi olmasının sebebi nedir?” diyerek sözlerini bir ırmağa benzetir ve bu kadar güzel olmasını da sözlerinin kaynağının ölümsüzlük suyundan gelmesine bağlamaktadır:

Vehbî kalemin menba‘ı mı âb-ı hayâtın

Cûy-ı sühânın mı bir içim su mudur nedir bu

(G.218/5)

Aşağıdaki beytinde “Su gibi olan sözlerimi ölümsüzlük suyuna bedel etsem, Hızır ve İskender’i bir akarsu gibi olan şiirlerimle suya doymuş eylerim.” diyerek Vehbî şiirlerini bir akarsuya benzetir ve hatta ölümsüzlük suyuna bedel olarak görür:

Hızır u İskender’i sir-âb ede cûy-ı nazmı

Eylese âb-ı hayâta bedel icrâ-yı sühan (K.64/6)

Vehbî bir diğer beytinde “Akan su yolu gibi olan sözlerde istiareler, kinayeler ve güzel mecazlar daimî olmalıdır.” diyerek şiirde yapılan söz sanatlarını akan su yoluna benzeterek, o su yolu gibi sürekli olması gerektiğine dikkat çekmektedir:

İsti‘ârât u kinâyât u hakîkatle mecaz

Dâ’imâ olmadadır cârî-yi mecrâ-yı sühan (K.64/28)

“Şahlara layık olan mazmun incileriyle doludur benim göğsüm, çok coşkun bir denize benzeyen gönlüm ise şiir denizinin başıdır.” diyen Vehbî bu beytinde şiirlerini denize ve onun coşkun yapısına benzetmektedir.

Dürr-i şehvâr-ı mezâmin ile memlû sînem

Dil-i pür-cûş u hurûşum ser-i deryâ-yı sühan (K.64/99)

Bir diğer beytinde ise Vehbî “Şairlik kabiliyetimin denizinden gazel ırmakları akmaya başlasa hayal dalgıcım orada güzel olarak kabul görececek eşine az rastalanan inciler bulur.” diyerek gazellerini ırmaklara benzetmektedir:

Bahr-ı tab‘ımdan gazel cûy olsa gavvâs-ı hayâl

Gevher-i nâ-yâb-veş şâyân-ı istihsân bulur (K.18/41)

Vehbî bir diğer beytinde “Gönlüm mana firdevsidir, saf bir şekilde olan şairlik kabiliyetim ise bir ırmaktır. Orada taze şiirlerimin her bir satırı ise kevser havuzunun dalgalarıdır.” diyerek şiirlerini kevser havuzuna teşbih ederek aynı zamanda onların sıradan şiirler olmadığına işaret eder:

Dilim firdevs-i ma‘nî tab‘-ı sâfim cûybâr anda

Nukûş-ı satr-ı eş‘âr-ı terim emvâc-ı Kevser’dir (K.54/54)

Aşağıdaki beyitte ise “Saf ve tatlı şiirim zülalinden Hızır’a içirdim. O da, bizim çeşmemizden böyle ölümsüzlük suyu akamaz, dedi.” diyen Vehbî şiirinin zülal gibi saf

ve temiz olduğunu, aynı zamanda ölümsüzlük suyu ile kıyaslayarak da onların kalıcılığını vurgular:

Zülâl-i nazmı işrâb eyledim Hızr'a dedi Vehbî

Bizim ser-çeşmemiz böyle hayât-ı câvidân vermez (G.112 /7)

Vehbî diğer bir beytinde “Vasıflarının dalgalarıyla gönül denizim coşup şiir sahilime inciler saçar bir hâle gelsin.” sözleriyle gönlünü denize benzetir ve bu denizin sahili olarak da şiirlerini görür. Sahil ise incilerle doludur:

Cûş edip kulzüm-i dil mevce-yi evsâfınla

Sâhil-i nazma bu gûne güher-efşân olsun (K.30/36)

2.1.2.2. Şiir-Anber

Vehbî, “Sühan” redifli kasidesinde benzetme unsurlarına da sıkça başvurmuştur. Bu beytinde “Aşk ateşinin tesiri gönül buhurdanında olursa, şiirin halis anberi, güzel kokularını etrafa yayar.” diyerek şiir-anber benzetmesine başvurmuştur. Bu benzetmeyle şair, aşk ateşiyle söylenen şiirlerin etrafa güzellikler saçacağına olan inancını dile getirir:

Micmer-i dilde olursa eser-i âteş-i ‘aşk

Neşr eder râyihâsın ‘anber-i sârâ-yı sühan (K.64/14)

2.1.2.3. Şiir-At (esb)

Vehbî “Sühan” redifli kasidesinde yaptığı bir diğer benzetme ise şiir-at benzetmesidir. “Devrin şairlerinin her biri belagat meydanının en iyi atı benim diye geçinir. Şiirin çevik ve hızlı atı, topal ve aksak olsa bunda şaşılacak ne var?” diyen Vehbî, bu benzetmeyle aslında devrinin şairleriyle ilgili olumsuz bir eleştiride bulunur. Kendini beğenmiş bir kısım şairler sebebiyle şiirin çevik atının topal ve aksak bir şekilde hareket etmeye başladığından der yazar:

Her biri fâris-i meydân-ı belâgat geçinir

Leng ü lök olsa n’ola esb-i sebük-pây-ı sühan (K.64/83)

2.1.2.4. Şiir –Âteş

Sözlükte âteş kavramı yanıcı cisimlerin tutuşması, alev alması, yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık olarak karşılanmaktadır (TDK,2011). Klasik Türk şiirinde ateş daha çok özlem, aşk, hasret manalarına karşılık kullanılmıştır. Şairin içindeki duyguların yakıcılığı ile ateş kavramı sıkça kullanılan bir terim haline gelmiştir. Daha çok manevi duyguların ifadesi olarak kullanılan ateş terimine Vehbî’de çok sık rastladığımız bir unsur olarak görülmemiştir (Birici, 2016). Vehbî, şiirlerindeki yakıcı etkiyi vurgulamak istediğinde âteş benzetmesinden yararlanmışır.

Aşağıdaki beyitte “Yaşadığımız bu zamanda kamış kaleminden çıkan şiirlere ateş etkisi veren, Mevlana’nın nefesinin yakıcılığı mıdır?” diyen şair, şiirlerinin yakıcılığını dile getirirken bu yakıcılıkta Mevlana’ya duyduğu muhabbetin etkisine de dikkat çekmektedir:

Eyleyen bu demde nây-ı hâmeni âteş-nevâ

Sûziş-i enfâs-ı seyr-âheng-i Mevlânâ mıdır (K.42/8)

2.1.2.5. Şiir-Ayak

Vehbî bir diğer beytinde “Hayalin gözü, en sapa vadileri dolaşırken şiirin ayağı da hiç gidilmemiş yerleri dolaşmalıdır.” diyerek şiirin özgün içerikte olması gerektiğine dair düşüncelerini şiir-ayak benzetmesi üzerinden aktarmak ister:

Sapa vâdileri seyrân ederek çeşm-i hayâl

Reh-i nâ-refteyi geşt etmelidir pâ-yı sühan (K.64/21)

2.1.2.6. Şiir-Ayet

Vehbî’nin “sühan” redifli kasidesinde yaptığı bir diğer benzetme unsuru ayettir. “Şiir öyle olmalı ki en büyük delil olan sözler (ayet) gibi en yüce makamda mucize sayfasına yazılmalıdır.” diyen Vehbî, bu beytinde şiir-ayet benzetmesi yapar ve en iyi şiirin nasıl olacağına dikkat çeker:

Sühan oldur ki ola âyet-i kübrâ-yı sühan

Yazıla safha-yı i‘câzda a‘lâ-yı sühan (K.64/1)

2.1.2.7. Şiir-Ayna

Vehbî bir diğere beytinde şiiri aynaya benzetmektedir. “Kişinin sinesi parlak bir ayna gibi saf değilse, şiir aynası orada hiç güzel bir şekilde yansıyabilir mi?” diyerek güzel şiirlerin saf bir gönlün eseri olacağına işaret eder:

Sîne mir‘ât-ı mücellâ gibi sâf olmaz ise

Hüsn-i sûret mi bulur anda merâyâ-yı sühan (K.64/12)

2.1.2.8. Şiir-Beste, Nağme

Vehbî şiir-beste benzetmesini “Sühan” redifli kasidesinde birkaç kez yapar, bu beytinde ise “Kırık dökük bir şekilde bağladığı/söylediği şiirleri, İsfahan makamında okunan, şiirin parlak besteleri zanneder.” diyerek devrinin şair geçinenlerine bir eleştiri yöneltir:

Zann eder bağladığı nazmı şikeste beste

İsfahânda okunur beste-yi ra‘nâ-yı sühan (K.64/81)

Bir diğere beytinde de “Vehbî neye benzeyen kalemini konuşturursa, çıkardığı nağmeleriyle tüm dünyayı susturur.” diyerek şiirlerini bir nağmeye benzetir.

Hamûş eyler cihânı nağmesin gûş erdirip böyle

Nevâ-sâz eylese Vehbî ney-i kilik-i sühan-gûyu (G.254/7)

Diğere bir beytinde “Ey Vehbî, kalemin ney gibi güzel, hoş sesler çıkarmaya başladığında, onun çıkardığı güzel sesin nağmesine düşkün oldum.” diyerek yine şiirlerini herkesi kendine bağlayan bir nağmeye teşbih eder:

Ney gibi hûb nevâlar edicek ey Vehbî

Nağme-yi kilik-i hoş-âvâzına meftûn oldum (G.190/5)

2.1.2.9. Şiir-Çiçekler (Gül, gül-deste, gül suyu, sünbül)

Çiçekler Türk kültürü açısından oldukça mühim bir yer tutmaktadır. Eserlerde birçok çiçek ismi geçse de en çok kullanılan çiçek adı “gül”dür. Hatta bazen tek başına gül diğere bütün çiçekleri karşıladığı da denilebilir. Klasik Türk şiirinde yaklaşık 28 tane

çiçek adı geçmektedir. Gül başta olmak üzere sümbül, lale, nergis, yasemin, menekşe en çok kullanılan çiçek adları olarak karşımıza çıkmaktadır (Açıl, 2015).

Vehbî şiirlerinde çiçeklere sıkça yer vermiştir. Gülü çok kullansa da sümbülü de kendi ismini düşündürerek tevriyeli kullanır. Bazı beyitlerinde gülün kıymetinin çok olduğunu ama buna karşılık sümbülün de kendisinden dolayı çok kıymetli olduğuna işaret ettiği görülmektedir. İlkbahar, gül, sümbül kavramlarını sıkça kullanan Vehbî kendi yeteneği karşısında bahçedeki tüm çiçeklere canlılık verebilecek kabiliyetinin olduğunu söylemektedir.

“Vehbî’nin kabiliyetinin sonbaharında bile hüner bahçesinin böyle taze, güzel kokulu sümbül gibi şiirleri bulunur. Ancak hüner bahçesinde olanda bulunur böyle yeni açmış taze ve güzel kokular yayan sümbül.” diyen Vehbî şiirinin tazeliğini ve yeni oluşunu etrafa yeni açtığı için mis kokular yayan bir sümbüle benzetererek vermektedir.

Tab‘ının köhne bahârında o bâg-ı hünerin

Bulunur böyle niçe tâze mu‘attar sümbül (K.55/58)

“Vehbî, sevgilinin terlemiş yanağındaki tazelik ve parlaklık halini andıran bu taze, yeni gazelin adeta tazecik bir güldür.” diyen Vehbî şiirlerinde yeniliğe ve tazeliğe çok önem verdiği için burada da gazelini yeni açmış taze bir güle benzetmektedir:

Vasf-ı rûh-ı hoy-kerde-yi dilberle mutarrâ

Vehbî yine bu tâze gazel bir gül-i terdir (G.76 /6)

Vehbî, kendi kasidesini Sadi’nin Gülistan eserinden çok üstün görmektedir. Hatta kendi eserinin yanında Sadi’nin Gülistan’ını solmuş, cansız, yaprakları dökülmüş bir güle benzetmektedir. Oysa kendi eserleri canlı bir gül gibidir.

Yanında belki Sa‘di’nin de evrâk-ı Gülistân’ı

Hazân-ı dîde-gül-i bî-revnâk-ı pejmürde-sîmâdır (K.29/57)

Vehbî, bir beytinde memduhuna “Senin bir ilkbahar gibi olan iyilik ve cömertliğinin vasıflarını anlatmaya başladığımda kurumuş vaziyette olan kalemimin ucunda bir taze sümbül bitiverir.” diye seslenirken onun iyilik ve ihsanları sayesinde taze bir sümbül gibi şiirler yazdığını söyler:

Nevbahâr-ı keremin vasfin ederken tahrîr

Çûb-ı hüşk-i kalemim üzre biter ter sünbül

(K.55/39)

“Vehbî taze gül gibi olan bir gazel söylemesin mi? Terlemiş ruhun vasıflarına sunulmuş taptaze bir güldür bu şiir.” diyen şair, şiirlerinin çok taze olmasını güle benzemesinden dolayı olduğuna dikkat çeker:

Vehbî gül-i ter gibi gazel söylemesin mi

Hoy-kerde rûhun vafına kim verd-i tarîdir

(G.65 /10)

“Ey Vehbî bu kadar renkli şiirinin sanat bağından taze kopmuş yeni açılmış gibi olan şiirlerin, gönlü cezbeden gül destesi gibidir.” diyerek şiirlerinin gönle hitap ettiğini ve gönül alıcı olmasını taze bir gül demeti gibi olmasından geldiğini söyler:

Bâg-ı tab‘ımdan bu rengîn nazmım ey Vehbî

Yine tâze kopmuş nev-şüküfte dil-güşâ gül destedir

(K.89/5)

Vehbî, künyesini daha önce verdiğimiz bir beytinde “Yüz mısra ile oluşturduğum şiirim, yüz yapraklı taze gül gibidir. Şiirimin beyitleri gül sayısı ile canlansın.” diyerek şiirini yüzlerce yaprak açmış canlı taze bir güle benzeterek mısralarının da canlılığından ve tazeliğinden bahsetmektedir (K.50/37).

“Hazret-i Sultân Selim Hân için oluşturduğum övgü bahçesinde benim renkli şiirlerimi seyreden bülbül onları gül gibi görür.” diyen Vehbî kendi şiirlerini yine güle benzetmektedir.

Riyâz-ı midhatinde Hazret-i Sultân Selîm Hân'ın

Sanır her nazm-ı rengînim temâşa etse bülbül gül

(G.173/6)

Bir diğer beytinde “Yoksa maksadın benim gülsuyu gibi olan şiirlerimle ağzımı mı yıkamaktır, eşsiz kudret sahibi ve hazırcevap olmak mıdır?” diyerek şiirlerini gülsuyu kadar temiz ve güzel kokan şiirler olduğunu o yüzden herkesin hayranlık duyduğunu ve bu gülsuyu gibi şiirleriyle herkesin güzel kokup hazırcevap olmak istediğini anlatmaktadır:

Yohsa maksûdun dehen-şûy-ı gül-âb-ı nazm olup

Ter-zebânî-yi medîh-i sadr-ı bi-hemtâ mıdır

(K.42/17)

Vehbî, aşağıdaki beytinde kasidesini sunduğu devlet büyüğünü iyilik ve cömertliğin gül bahçesine benzetirken yeni tarzda yazdığı şiirlerini de tazecik güllere teşbih eder:

Tarh-ı sitâyişinde eyâ gülşen-i himem

Bu nev-zemîn gazel ne güzel âbdâr gül (K.50/38)

Bir diğer beyitte ise şair “Şiirin gül bahçesinde yer alan ve sevgilinin boyunu andıran her bir uzun boylu servi benim ölçülü dizelerim olmuştur.” ifadeleriyle şiiri bir gül bahçesine benzetmiştir:

Sühan gülzârının her mısra‘-ı mevzûnum olmuştur

Misâl-i kâmet-i cânâne bir serv-i hırâmânı (K.28/130)

2.1.2.10. Şiir-Çöl

Vehbî, şiir çölünde ve sokak başlarında boş bir şekilde dönüp duranların, bir zaman sonra yine ortaya çıkacağını belirttiği aşağıdaki beytinde iyi şiirin özellikle kendi döneminde güzel örneklerini görmenin zorluğundan kaynaklı şiir-çöl benzetmesi yapmıştır:

Bir zamânda yine bu tarza zuhûr eyleyicek

Herze-gerdân-ı ser-i kûçe vü sahrâ-yı sühan (K.64/93)

2.1.2.11. Şiir-Dava

“Şiir davasının ustalığı bana hükmolundu, buna Hâfız ve Sâdî şahit olmuştur.” diyen Vehbî bu beytinde şiiri davaya benzetir ve bu hususta ehliyet sahibi olarak da sadece kendisini görür. Bu düşüncesini ispatlamak için de İran edebiyatının ünlü şairleri Şeyh Sâdî’yi ve Hâfız’ı şahit olarak gösterir:

Şâhid-i ‘adlim olup Hâfız u Sâ‘dî anda

Hükm olundu bana ehliyyet-i da‘vâ-yı sühan (K.64/104)

2.1.2.12. Şiir-Değerli Taşlar

Değerli taşlar yüzyıllarca insanoğlunun hep ilgisini çekmiştir. Gerek güzellikleri gerek az bulunuşları gerekse faydaları bakımından hep merak unsuru olan bu taşlar; sihir, tılsım, güzellik, bereket, şifa, tapınma gibi inançlarla insanların hep ilgi odağı olma özelliğini sürdürmüştür. Bu kadar ilgi çekici olan taşlar, Türk edebiyatı kadar Arap ve Fars edebiyatlarında da sıkça kullanılır. Bu taşlar, poetik açıdan klasik Türk şiirinde bir teşbih unsuru olarak kullanıldığında ise şiirlerin kıymet ve değer, güzellik ve ilgi çekicilik vb. birçok özelliğe işaret etmek için kullanıldığı görülür (Yeşilbağ, 2019).

Vehbî poetik içerikli beyitlerinin birçoğunda değerli taşları teşbih unsuru olarak kullanmıştır. Özellikle inci, cevher, mücevher benzetmeleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Vehbî'nin şiirini ve o şiirde kullandığı kelimeleri denizin en derinlerindeki ve az bulunan cevherlere benzettiğini görmekteyiz.

“Bir şairin hayal dünyasından bile henüz geçmemiş olan cevher kadar değerli olan nazmım delinmemiş inci gibi kıymetlidir.” diyen Vehbî kendi şiirlerinin çok değerli olduğunu ve hatta diğer şairlerin hayal dünyalarından bile geçiremeyecekleri tarzda kıymetli şiirlerinin olduğunu dile getirmiştir:

Geçmemiş bir şâ'irin silk-i hayâlinden henüz

Vehbîyâ bu gevher-i nazmım dür-i nâ-süftedir (G.61 /5)

Vehbî bu beytinde yıldızlardan, burçlardan faydalanarak kendi şiirinin de cevher ve inci gibi süslü olduğunu, çok kıymetli bir eser olduğunu söylemiştir. “Süreyya yıldızının süsü benim cevher kıymetinde olan şiirlerim midir yoksa Cevza burcunun kulağındaki küpe midir?” diyerek şiirlerinin değerine dikkat çekmektedir:

Nazm-ı gevher-zîverin 'akd-i Süreyyâ mı 'aceb

Dür gibi mengûş-ı gûş-ı duhter-i Cevzâ mıdır (K.42/4)

“Benim hayal dalgıcım, suyun derinliklerine dalıp çıksa da yine seni övme denizinde inci ve mücevher bulur.” diyen Vehbî, methiye içerikli kasidesini inci gibi kıymetli görmekle beraber, böylesi şiirleri aracılığıyla ihsanlara nail olacağına da işaret eder:

Lîk gavvâs-ı hayâlim edicek gavta yine

Bahr-ı medhinde bulur böyle niçe dürr ü le'âl (K.34/39)

Şair, bir başka beytinde “Şahlara layık, iri taneli inciler gibi olan şiirini kıymet bilenlere gösterir, şiir incilerinin kıymetini bilmeyenlere ise göstermez.” diyerek şiirlerini inciye benzetmiştir ve onların kıymet bilen okuyuculara sunulmasını arzu etmiştir:

Dür-i şehvâr-ı nazmın kadr-dâna gösterir Vehbî

Makâdir nâ-şinâsa gevher-i eş'âr göstermez (G.115 /7)

Vehbî'ye göre, eşsiz inciler kıymetinde olan şiirler her gönülde bulunmaz. Onlar ancak sinesi marifet deryası gibi olan kişilerin gönlündeki sedeflerde bulunur:

Sadef-i sine-yi deryâ-yı ma'ârifde olur

Yohsa her dilde bulunmaz dür-i yektâ-yı sühan (K.64/20)

“Ağzı güzellik yakutunun hokkası gibi olan, konuşmaya başladığında şiirin parlak incileri saçılmaya başlar.” sözleriyle de Vehbî, şiiri yine parlak incilere benzetmiştir:

Deheni hokka-yı yâkût-ı letâfet gûyâ

Nutka gelse saçılır lü'lü'-i lâlâ-yı sühan (K.64/112)

Vehbî'nin şairlik kabiliyeti bir dalgıçtır ve mana denizinden çıkıp şiir ipine eşî benzeri görülmemiş inciler dizmeyi başarmıştır:

Yine gavvâs-ı tab'ım bahr-ı ma'nâdan çıkıp Vehbî

Sühan silkinde nazmın gevher-i nâ-yâb göstermiş (G.125/9)

Bir kasidesinde memduhuna seslenir ve onu övme vesilesiyle şairlik kabiliyetinin denizinden coşkununla etrafa nice incileri saçtığını söyleyerek şiirlerini inciye benzetmekle beraber bu incilerin kaynağına da işaret eder:

Hudâvendâ bu cûş-â-cûş ile deryâ-yı tab'ımdan

Çıkardım midhatinde gerçi hayli dürr-i mensûrı (K.14/38)

Şair, bir başka kasidesinde yine memduhuna seslenerek “Seni methetme denizinde yüzerken mücevher kıymetinde, emsalsiz bir gazel daha yazdım.” diyerek şiirlerini paha biçilmeyecek bir mücevhere benzetir:

Buldu yine güher gibi bir bî-bedel gazel

Deryâ-yı midhâtinde ederken şinâveri (K.52/53)

Vehbî, belagat ipine şiir incilerini dizme konusunda öylesine maharetlidir ki onun şiirlerini gören belagat ehli kişiler “bunlar Aden incisi midir” demekten kendilerini alamazlar:

Güher-i nazmımı bu silk-i belâgatde görüp

Dediler dürr-i aden’dir bülegâ-yı adnân (K.56/73)

“Cevher gibi kıymetli övgülerin, şiirlerimde imame olduğundan beri inciler gibi olan şiirlerim asıl şan ve şöhretini buldu.” diyen Vehbî şiirlerini yine inciye benzetmektedir:

Güher-i medhin imâme olalı nazmımda

Buldu mânend-i le’âli sühanım şöhret ü şân (K.56/59)

Vehbî, bir başka beytinde “Şiir incilerimi küpe olarak takmak için Aden denizi kulak olursa bunda şailacak ne var?” diyerek şiirlerini yine inciye benzettiğini açıklar:

Bu dürr-i nazmımı mengûş etmege

Bahr-ı ‘Aden olursa ‘aceb mi kulak kulak (G.159 /5)

Vehbî, aşağıdaki beytinde şiirlerini topladığı divanını mücevherlerle süslenmiş, sultanların başlarına taktığı bir taca benzetmek suretiyle onların hem kıymetine hem de yüceliğine işaret eder:

Murassa‘ olduğundan gevher-i medhinle dîvânım

Ser-i tahsîn-i hâkânîde iklîl-i mücevherdir (K.54/46)

“Gümüş ve altın sunan, yalnızca güneş ve ay mıdır? Benim mücevher kıymetindeki şiirlerime yıldızlar kadar müşteri vardır.” diyen Vehbî bu beytinde de şiirlerini mücevherlere benzeterek şiirlerinin çok müşterisi olduğuna dikkat çekmektedir:

Sîm ü zer ‘arz eyleyen şems ü kamer mi yalnız

Cevher-i eş‘ârıma yıldız kadar var müşteri (K.25/57)

Alîm olan Allah, Vehbî'yi Kelîmullah olan Hz. Musa'nın sırlarının hazinesi ettiği için onun her şiiri sıra sıra dizilmiş incidir, şairlik kabiliyeti ise inciler saçan bir denizdir:

Gencîne-yi sırr-ı Kelîm etmiş beni Rabb-i 'Alîm

Her bir sözüm dürr-i nazîm tab'im yem-i gevher-feşân (K.26/45)

Şair, şiirlerini inciye benzettiği aşağıdaki beytinde bu incilerin Keykavus ve Dara'nın taşlarına dizilmesi hâlinde Hindistan'ın mallarına ve İran'dan gelen yeni armağanlara değer biçilemeyeceğini söyleyerek bu şiirlerin bulunduğu yere ne kadar değer kazandırdığını anlatmak ister:

Bahâ olmazdı mâl-i Hind ü Sind'e tuhfe-yi Îrân

Dizilse dürr-i nazmım tâc-ı Keykâvus u Dârâ'ya (K.40/55)

Vehbî'nin inciler saçan şiiri öylesine bitmek bilmeyen bir özellik taşır ki âdeta bu inciler saçıldıkça kaynakta inciler artmaya devam eder. Onun coşkun vasıftaki şairlik kabiliyetinin nasıl bir mücevher taşıyan bir deniz olduğunu kimse bilmez:

Nisâr etdikçe artar mâye-yi nazm-ı dürrer-bârı

Bilinmez tab'-ı pür-cûşum ne gevher-hîz-i deryâdır (K.29/59)

“Senin özelliklerini böyle inci gibi olan sözlerimle dizerek şiirimi yazdım ki ne çare felek beni dilsiz kıldı.” Vehbî şiirlerini incilere benzeterek, onları yan yana dizmesini de şiirine benzetmektedir.

Böyle mi nazm-ı le'âl eyler idim vafında

Çare ne cevri-i felek kıldı lâl-i melâl (K.34/40)

Vehbî bir beytinde de “Marifet denizim coşsa kalemimin mürekkebi şiir incilerimin çıktığı su olur.” diyerek şiirlerindeki ifadelerinin çok değerli su taneleri olarak görmektedir. Hatta mürekkebinin bu değerli sudan beslendiğini dile getirir:

O bahr-ı ma'rifetim bâ-husûs cûş etse

Midâd-ı hâmem olur âb-ı gevher-i eş'âr (K.63/76)

“Şiir, değerli mücevher kutusundaki incidir, onu ehil olmayanlara sunmak israftır.” sözleriyle Vehbî şiiri değerli taşlardan inciye benzetir ve o kadar değerli olmasından dolayı onu anlamayanlara sunmamanın gerekliliğinden söz eder:

Sühan kim gevher-i dürc-i şerefdir

Anı nâ-ehle sarf etmek serefdir

(M.7/29)

2.1.2.13. Şiir-Dergâh

Vehbî yine “sühan” redifli kasidesinde “Büyüklerin kapısına bir gazelim var diyerek içeri daldılar, şiirin yüksek dergâhını dilenci kapısına çevirdiler.” diyerek o dönemdeki şairlere bir eleştiride bulunmaktadır. Her gazel yazan şairin kendini usta zannetmesini ve böylece şiirin değerini düşürmelerini eleştirmektedir:

Taldılar bâb-ı kibâra gazelim var diyerek

Oldu sâ'il kapısı dergeh-i vâlâ-yı sühan

(K.64/64)

2.1.2.14. Şiir-Fermân, Damga, Tuğra

Vehbî, şiirlerini bir fermana benzettiği aşağıdaki beytinde “Meşhur Arap şair Tuğrâyî, şiir fermanımın süsünü görse, utanmış bir vaziyette kabiliyet sultanımın ferman götüren kişisi olurdu.” diyerek şiirlerindeki güzellik ve etkileyiciliğe dikkat çeker:

Olurdu şerm ile fermân-ber-i hâkânî-i tab'ım

Nişân-ârâyî-yi menşûr-ı nazmım görse Tuğrâyî

(K.45/48)

Vehbî bir başka beytinde “Düşünce kuyumcumun potasında sözler olmasaydı, mana gümüşleri şiir damgasına dönüşmeye güç yetiremezdi.” diyerek şiirlerini bir damgaya, mühre benzetmekle birlikte aynı zamanda şiirlerinin oluşum evrelerine de işaret eder:

Pûte-yi zerger-i endîşede kâl olmayıcak

Sîm-i ma'nâ olamaz kâbil-i tamgâ-yı sühan

(K.64/10)

Vehbî, bir şairde olmasını beklediği bazı şairlik vasıflarına dikkat çektiği bir başka beytinde ise “Şiir ülkesinin padişahı ona denir ki hayal fermanına şiir tuğrası çekebilirsin.” ifadeleriyle şiiri hem tuğraya hem de bir ülkeye teşbih eder.

Hüsrev-i mülk-i sühan ana denir ki kim kalemi

Çeke menşûr-ı hayâlâtına tuğrâ-yı sühan

(K.64/3)

2.1.2.15. Şiir-Fetvâ

Vehbî “Sühan” redifli kasidesinde “Şiir hırsızlığı yapanlara, belagat şeriatında verilen şiir fetvası o kişinin dilini kesmektir.” sözleriyle şiiri bir fetvaya benzetmekle beraber çalma çırpma ifadeleriyle şiir yazmaya çalışan bir şaire verilecek en büyük cezanın şiir yazmama cezası olacağını vurgular:

Sirkat-i şi‘r edene kat‘-ı zebân lazımdır

Böyledir şer‘-i belâgatde fetâvâ-yı sühan (K.64/74)

2.1.2.16. Şiir-Gelin, Süs, Allık

Divan şiirinin temeli gazel ve kasideye dayanmaktadır. Gazel ise sevgilinin güzelliklerini dile getirme amaçlıdır. Âşık ve mâşuk çerçevesinden bakıldığı zaman âşık daima aşkıdan dolayı çile çeken, mâşuk ise bu aşka karşılık vermeyendir. Bir de âşığın karşısında rakipleri vardır ki bu engelleri aşması çok da kolay değildir. Sevgili bütün güzellikleri bünyesinde barındıran boyu, kaş, gözü, sesi, kokusu, yürüyüşüyle herkesi kendine hayran bırakan eşsiz bir kimliktedir. Bundan sebep de etradında âşıkları oldukça fazladır. Dolayısıyla şairler şiirlerinin güzelliklerini anlatmak için sevgilinin güzelliklerinden faydalanmışlardır. Güzellik unsuru olarak kullanılan bir diğer benzetme de gelin unsurudur. Gelin gibi süslü, gösterişli ve âdete güzellik timsali şiirler yazdıklarını ifade etmişlerdir (Topak, 2020).

Vehbî, aşağıdaki beytinde şiiri geline benzetir ve şiirden anlayan, şairi destekleyen devlet büyükleri için “civân-merdân” ifadesini kullanarak onların şairlere gösterdiği iyilik ve ihsanların bu gelinin mihri/yüz görümlüğü gibi kabul edilebileceğini belirtir. Şair, aynı manzumede şiirin maddi çıkar karşılığında yazılması hiç hoş karşılamadığını söylemekle birlikte, devlet büyüklerinin kendiliklerinden destek amaçlı ihsanlarını ise mazur görür:

Civân-merdândan ihsân u tahsîn

‘Arûs-ı nazma olmuş gerçi kâbîn (M.7/35)

Vehbî aşağıdaki beytinde şiiri bir süse benzeterek “Şiir süsünün görüntüsü o kadar rezil bir hâl aldı ki şairiz demekten utanır olduk.” sözleriyle yine dönemindeki şiir ortamına dair eleştiride bulunur:

Şâ'iriz biz de deyü söylemeğe 'âr ederiz

Oldu rüsvâ bu kadar sûret-i zîbâ-yı sühan (K.64/71)

Vehbî bir beytinde “Eğer, şiirin gönül alıcı yanağının allığı olmasa kimse renkli hayallerin parlaklığına bakmaz.” diyerek gönlü fetheden şiirlerini kadınların/gelinlerin yüzüne sürdüğü allığa benzetmektedir:

Kimse bakmaz yüzüne tâb-ı hayâl-i rengîn

Olmasa gâze-yi ruhsâr-ı dil-ârâ-yı sühan (K.64/11)

2.1.2.17. Şiir-Hediye, İhsan

Vehbî aşağıdaki beytinde yaşadığı dönemde kimi niteliksiz şairlerin elinde şiirin geldiği durumu anlatırken “Şiiri, Ramazan imsakiyesi eyleyip halka hediye olarak dağıtırlar.” diyerek şiiri bir hediyeye teşbih eder:

Eyleyip şi'ri varak-pâre-yi imsâkiyye

Ramazânda tagudur halka hedâyâ-yı sühan (K.64//69)

Şair bir başka beytinde de “Vehbî'nin şiirleri, Acem'den gelmiş, eşine az rastlanan hediyeler gibi olduğundan bütün cihan onun müşterisi olsa bunda şaşılacak bir durum yoktur.” sözleriyle yine şiir-hediye benzetmesine yer vermiş ve onlara herkesin rağbet ettiğine işaret etmiştir.

Nazm-ı Vehbî'ye cihân olsa harîdâr n'ola

Tuhfe-yi nâdiredir şimdi 'Acem'den gelmiş (G.122/5)

Bir diğer beytinde de şiir-ihsan benzetmesine yer veren şair, “Şiir ihsanı, bana yapılan bağıştır; dolayısıyla Vehbî-i ilahî diye meşhur olsam ne olur?” sözleriyle kendisindendeki şairlik kabiliyetinin Allah vergisi bir meziyet olduğuna dikkat çeker:

N'ola Vehbî-yi ilâhî deyü meşhûr olsam

Hîbedir mevhibedir bana 'atâyâ-yı sühan (K.64/105)

2.1.2.18. Şiir- Heyûlâ

Vehbî, “Sühan” redifli kasidesinin aşağıdaki beytinde şiiri bir hayale benzetir ve bu hayalin çerçevesinin güzel bir görünüm kazanabilmesinin, kendi inciler saçan söz mücevherleri ile mümkün olacağını dile getirir:

Cevher-i nutk-ı güher-bârı ile ‘âlemde

Hüsn-i sûret bula efrâd-ı heyûlâ-yı sühan (K.64/7)

2.1.2.19. Şiir-Humma

“Şairleri şiir sıtması mı tuttu acaba, çünkü onların saçma sapan sözleri, sıtmaya yakalanan hastaların sayıklamaları gibidir.” diyen Vehbî bu beytinde şiir-humma benzetmesi yaparak devrindeki çoğu şairin şiirine şiir demenin mümkün olmadığını vurgular:

Ekseri halt-ı kelâmın hezeyân-ı mahmûm

‘Acebâ tutdu mu şâ‘irlerin humma-yı sühan (K.64/40)

2.1.2.20. Şiir- İçecekler (âb, âb-ı hayât, zülâl, mey/ sahbâ)

Eski Türk Edebiyatı şiirlerinde en çok kullanılan benzetmelerden biri de içeceklerdir. Özellikle şairlerin şiirlerini suya, şaraba benzettiklerini görmekteyiz. Vehbî de şiirlerinde akıcılığını ve kalıcılığını ifade etmek için âb, âb-ı hayât ve meyden sıkça faydalanmıştır.

Vehbî bir diğer beytinde ise “Şarap gibi sözlerinin insana verdiği neşe ve keyfiyet bir başka olur. Onu ancak Câmi ve Nâbi gibi kalender olanlar anlar.” diyerek sözlerini şaraba benzetmektedir ve bunu da ancak kalender olanların anlayacağına işaret etmektedir.

Anı Câmi gibi Nâbi gibi rindân anlar

Başkadır neş’e-yi keyfiyyet-i sahbâ-yı sühan (K.64/16)

“İran’a gidip şiir çayını içmeyenler, bu işin sadece lafını ederek sözlerini hayal ırmaklarına dönüştüremez.” diyen Vehbî, şiiri çaya benzetmiş ve İran şiirinin farklılık ve akıcılığına dikkat çekmiştir:

Kuru laf ile sözün cûy-ı hayâl eyleyemez

İçmeyenler ‘Acemistân’a varıp çay-ı sühan (K.64/84)

Metnini daha önce verdiğimiz bir diğer beyitte “Nâbî, benim şiirim saf şarabının keyfiyetini görseydi kadehi neşe feyziyle ağzına kadar dolardı.” diyen Vehbî şiirini saf şaraba teşbih etmiştir (K63/82).

Onun şiirleri içimi saf ve tatlı bir su olan zülal gibidir. Bu su öylesine güzeldir ki Hızır bile bu sudan içse kendi çeşmesinin böylesine hayat bahşeden bir su vermeyeceğini itiraf eder:

Zülâl-ı nazmı işrâb eyledim Hızır’a dedi Vehbî

Bizim ser-çeşmemiz böyle hayât-ı câvidân vermez (G.112/7)

Metni daha önce verilen bir diğer beytinde “Ey Vehbî, benim şiirlerim zülal gibi tatlı bir su iken diğer şairler onu neden hazmedemez, anlayamıyorum.” sözleriyle şair, yine zülal benzetmesine yer verirken aynı zamanda devrindeki şairlerin kendini kıskandıklarına da işaret eder (G.248/7).

Aşağıdaki beytinde “Su gibi olan sözlerimi ölümsüzlük suyuna bedel etsem, Hızır ve İskender’i bir akarsu gibi olan şiirlerimle suya doymuş eylerim.” diyerek Vehbî şiirlerini bir akarsuya benzetir ve hatta ölümsüzlük suyuna bedel olarak görür:

Hızır u İskender’i sır-âb ede cûy-ı nazmı

Eylese âb-ı hayâta bedel icrâ-yı sühan (K.64/6)

2.1.2.21. Şiir-Kâbe

Vehbî, aşağıdaki beytinde şiirin çölde dolaşanları diye nitelendirdiği yetersiz şairlerin, kendilerini şiirin Kâbe’sine gitme iddiasında bulunmalarının delile muhtaç bir durum olduğunu ifade ederken şiir-Kâbe benzetmesine yer verir:

Karamanlı gibi elbette delîle muhtâc

Kâ’be-yi nazma giden bâdiye-peymâ-yı sühan (K.64/121)

2.1.2.22. Şiir- Kayık

Vehbî, şiiri bir kayığa benzettiği aşağıdaki beytinde bu kayığın göklere degecek kadar yükseklerde olduğunu ancak kimi şairlerin, sözlerindeki rüzgârın eseri olarak ortaya çıkardıkları tufan sebebiyle sarsılarak batma seviyesine geldiğini belirtir:

Çâr-mevc-i eser-i sarsa-ı güftârından

Gark olur sarsılarak fülk-i feleksâ-yı sühan (K.64/43)

2.1.2.23. Şiir Kişiler (ebnâ, insân-ı kâmil, Dârâ, Leylâ, Zelîhâ, Sâ'ib, Rûknâ)

Klasik Türk şiirinde geçmişte yaşamış büyük devlet adamlarına, din büyüklerine, peygamberlere, padişahlara, kahramanlıklarıyla ün salmış kişilere, âşıklara sürekli bir telmihte bulunmuşlardır. Şiirsel özelliklerini daha etkileyici gösterebilmek adına çeşitli kişileri benzetme unsuru olarak kullanmışlardır. Alanında ün yapmış kişileri kullanıp teşbihte bulunarak kendilerini daha iyi ifade edebilmişlerdir. Vehbî, şiirlerinde daha çok önceden yaşamış ünlü şairleri ve eserleri ele almak teşbihte bulunmuştur.

Vehbî bir beytinde “Aklına geleni yapan devrin maymun iştahlı şairleri, Acem’in mazmun kızlarına meylettikleri için şiir çocukları anneleri belirsiz bir şekilde dünyaya gelmektedir.” diyerek şiir-çocuk benzetmesinden hareketle döneminin şairlerinin özgünlükten uzaklaştığına dikkat çekmektedir:

Mâ'il-i duhter-i mazmun-ı 'acem bü'l-hevesân

Şimdi mâder-be-hatâ toğmada ebnâ-yı sühan (K.64/90)

Vehbî bir başka beytinde ise “Şiire yeni başlayanlar, beni taklit ederek şiir yazsınlar ki benim şiirim, şiirin insan-ı kâmilidir.” diyerek şiirini olgun bir insana benzetmektedir:

Nev-sühanlar bana taklîd ile yazsın sühanı

Ki benim her sühanım nüsha-yı kübrâ-yı sühan (K.64/71)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Şiir Dârâ'sı, fikir askerleriyle mânâ ülkesini almak suretiyle bütün haşmet ve zeametini göstermiş olur.” diyerek şiirin, güç ve kuvvet içermesi bakımından meşhur İranlı hükümdar Dârâ'ya teşbih eder ve bunda düşüncenin önemine de dikkat çeker:

Ceyş-i fikr ile memleket-i ma'nâyı

Gösterir şevket-i dârâtını Dârâ-yı sühan (K.64/17)

Vehbî bir başka beytinde de “Lüzumlu olan Kays’ın hikâyesi ise şirin Leylâ’sı ile Mecnûn evlendi mi diye sormanın anlamı nedir, bilmem.” diyerek şiiri Leylâ’ya benzetmektedir:

Mültezem menkıbe-yi Kays ise bilmem ne demek

İzdivâc etdi mi Mecnûn ile Leylâ-yı sühan (K.64/51)

Vehbî, yaşadığı dönemin şiir ortamını değerlendirdiği kasidesinde “Şiirin Zelihâ’sı, Yusuf’a da telmihte bulunarak namus perdesini yırttı, acaba bu kadar güzelliği var mıdır?” diyerek şiir-Zelihâ benzetmesinden yararlanmıştır:

Hüsni var mıdır bu kadar Yûsuf’u telmîh ederek

Çâk ola perde-yi nâmus-ı Zelihâ-yı sühan (K.64/53)

Vehbî, bir diğer beytinde ise “Düzgün ve yerinde söz söyleme kurallarını öğreten belâgat ilminin (ma’âni) kurallarını bilmeyen acemîler, kendilerini şiirin Sâ’ib’i ve Rûknâ’sı zanneder.” diyerek meşhur İranlı şairler Sâib ve Rûknâ’yı teşbih unsuru olarak kullanır:

Vaz’-ı erkân-ı ma’ânîde hatâsın bilmez

‘Acemîler geçinir Sâ’ib ü Rûknâ-yı sühan (K.64/79)

2.1.2.24. Şiir-Kumaş

Osmanlı döneminde kumaşlar elde tezgâhta ince işçilikle dokunurdu. Dolayısıyla o kumaşın rengi, dokunuşu, malzemesi de o dönemi yansıtan özelliklere sahipti. Hatta kumaşın adı dokunduğu yerle özdeşleştirilmiştir: Bursa kumaşı, Halep kumaşı gibi... Her yöre kendisine ait özelliklerini kumaşlara nakşetmiştir, zengin kültürünü böylelikle kumaşlara yansıtmıştır. Bu değer verilen kumaşlar, şairler tarafından da şiirin benzetileni olarak kullanılmıştır. Örneğin şairler şiirleri için bir benzetme unsuru olarak “nev-kumaş” ifadesine yer verdiklerinde kendi şiirlerinde yaptıkları yeniliklere işaret ederler. İlgili beyitlerde “kumaş” kelimesi yanında aynı anlamda “kâlâ” kelimesi de kullanılır (Öztoprak, 2010).

“İpek ticareti ile uğraştığı için Harîrî adıyla anılan meşhur Arap dilci, ipekli nakışları böyle güzel dokuduğunu bilseydi, kumaşlarını örümceğin evinin sergisi ederdi.” diyen Vehbî şairlerinin oluşumunu kumaşa benzetmektedir. Öyle ki bu kumaş ipekli bir kumaştır ve her beytin ise bu ipekli kumaşın dokuması gibi ince ve yetenekli bir insan elinden çıktığını söylemektedir:

Harîrî ferş-i beyt-i ‘ankebût eylerdi kâlâsın

Eger bilseydi böyle nesc edersin nakş-ı dibâyı (K.45/42)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Ey ilim ve marifet alanında iyilerle kötülerini birbirinden ayırt edebilen, marifet ehli olan şairler senin huzurunda her zaman renk renk şiir kumaşlarını sergiler.” diyerek şiirini kaliteli bir kumaşa benzeterek kendi eserlerini de ancak bu ilimde iyi kimselerin ayırt edebilecek kadar iyi olanların anlayabileceğini ifade etmektedir:

Eyâ nekkâd-ı ‘ilm ü ma’rifet her dem huzûrunda

Eder ehl-i ma’ârif gûne gûne ‘arz-ı kâlâyı (K.45/43)

Vehbî bir diğer beytinde memduhuna seslenerek “Senin lütfun benim şiir kumaşlarımın müşterisi olmazsa, mana limanında /satış alanında benim için durum hüsrân olur.” sözleriyle şiirini kumaşa benzetmekle beraber ona “müşterisi olmayan mal zayıdır.” mesajını da verir:

Lütfun olmazsa harîdâr-ı kumâş-ı nazmım

Görünür bender-i ma’nâda benimçün hüsrân (K.56/65)

Şair, şiirini kumaşa benzettiği bir beytinde de onların yıldızlar kadar çok müşterisi olduğunu, sipihrin ise atlas kumaşının satılmayıp omuzunda kaldığını, bu sebeple başına topraklar serptiğini belirtir:

Kumâş-ı nazm ile yıldız kadardır müşterî şimdi

Sipihrin atlası düşünde kalmış hâk-ber-serdir (K.54/5)

“İpekli kumaş gibi olan renkli şiirlerimle acaba ben de nitelikli şiir yazma alanına ayak mı atsam acaba?” diyerek Vehbî şiirlerini ipekli kumaş gibi kaliteli ve güzel olduğunu dile getirmektedir:

‘Aceb mi sâha-yı vasfında etsem ben de pâ-y-endâz

Kumâş-1 nazm-1 rengînîm gibi dîbâ-yı zîbâyı (K.45/44)

Vehbî bir diğêr beytinde ise “Bu dedikoducuların çok olduğu bir zamanda ağızını edepli açmak ve ona göre konuşmak gerekir. Yepyeni bir kumaş gibi olan şiirimle bütün âlemde kabul görmüşümdür.” diyerek şiirlerindeki yeniliğı yepyeni kumaşlara benzetmektedir:

Dehân-1 güft-gû dem-beste-yi mühr-i edeb olmak

Hitâmında kabûl-i nev-kumâş-1 nazma tamgadır (K.29/74)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Kumaş gibi olan şiirim ipek dokumalı olsa da yine de senin vasıflarını övmeye layık olamaz.” diyerek şiirinin dokusunun ipekli bir kumaş gibi olduğuna dikkat çekmektedir:

Kâle-yi şi‘rim eger nesc-i harîfî olsa

Dûş-1 evsâfına hâşâ yine olmaz çespân (K.56/62)

Vehbî, yaşadığı dönemde şiir yazmanın ve yazılan şiirlerin kıymetinin azaldığını anlatmak için bir beytinde “Bu pazarda şiir kumaşı pek ucuzladı, tarih manzumesi yazmanın piyasa fiyatı altmışlık (değeri düşük madeni para) değerine kadar indi.” diyerek şiir-kumaş benzetmesine yer verir:

Narhı altmışlığa indi hele târîhlerin

Pek ucuzladı bu bâzârda kâlâ-yı sühan (K.64/61)

Vehbî, dönemindeki sanat ortamına, şiire olan rağbetin derecesine dikkat çekmek için yine şiir-kumaş benzetmesinden yararlanır ve bir beytinde “Nef‘î, şiir kumaşlarını gelip bana arz etse, belki kâr ve zararını anlardı.” diyerek durumu ifade eder:

Belki fehm eyler idi sûd u ziyân-1 sühanı

Gelse ‘arz eylese Nef‘î bana kâlâ-yı sühan (K.64/101)

Vehbî bir diğêr beytinde de “Beğenilmeyen şiir kumaşlarımı huzurda yayma çabam, elbette ki irfan tüccarının karşısında kumaşlarımı göstermeye çalışmam demektir.” diyerek yine şiirlerini kumaşa benzetmiştir:

Kumâş-1 nâ-pesend-i nazmımı bast-1 huzûr etmek

Belî şebender-i ‘irfâna karşı ‘arz-1 kâlâdır (K.29/52)

2.1.2.25. Şiir-Kuşlar (tayr, bebgâ, ankâ, hümâ)

Vehbî “Sühan” redifli kasidesinde sıkça benzetme unsurlarına başvurmuştur. Aşağıdaki beytinde şiirlerini anka kuşuna teşbih eder ve bu kuşun yücelere kanat çırpması için Arapça ve Farsçadan oluşan iki kanat istediğini dile getirir. Böylece şiir ankası, Hüma gibi şiirin en yüksek doruklarında kanat çırpabilecektir:

Fârisî vü ‘Arabî’den iki şehbâl ister

Tâ ki pervâz-ı bülend eyleye ‘ankâ-yı sühan (K.64/30)

Ede mânend-i Hümâ nesr-i felekle pervâz

Ola cevlangehi tâ evc-i mu‘allâ-yı sühan (K.64/31)

Vehbî yine “Sühan” redifli kasidesinin bir başka beytinde şairin kabiliyetinin parlak bir ayna gibi olması gerektiğine dikkat çeker ve bu aynadan şiir papağanının, kuşdilini okumasını ister:

Tab‘ı âyîne-yi işrâk ola tâ kim andan

Mantiku’t-tayr okuya tûtî vü bebgâ-yı sühan (K.64/8)

Vehbî bir başka beytinde ise “Sultanın vasıflarında söylediğim bu şiirime tayyare dense yaraşır ki bu şiirimdeki bütün ibareleri kuşdilince söyledim.” diyen Vehbî, şiirlerini kuşa benzetmekle beraber aynı zamanda onların anlaşılmasındaki zorluğa da vurgu yapmış olur:

Sezâdır vasf-ı şâhîde bu nazma dense Tayyâre

Ki böyle kuş dilince eyledim ta‘bîr ü tezkârı (K.8/67)

2.1.2.26. Şiir- Levha

Vehbî “Kuru, bitmiş kalem, dünyayı koruyan sultanının vasıflarını şiir levhasına yazarken acizliğini bilip iki parça olur ve inlemeye başlar.” ifadeleriyle şiiri levhaya benzetir:

Dü-nîm ü nâl olur ‘aczin bilip ceffe’l-kalem ammâ

Yazarken levh-i nazma vasf-ı sultân-ı cihânbâmı (K.5/12)

2.1.2.27. Şiir-Mâlikâne

Vehbî, bir beytinde şiir ülkesinin kendi özel mülkü olduğunu, dolayısıyla en seçkin mazmunları da oraya katmak suretiyle bu konuda bütün tasarrufun kendinde olduğunu söyleyerek şiiri, yönetimi kendisine verilmiş bir özel mülke teşbih eder:

Mâlikânemdir sühan mülkü ana ilhâk ile

Mültezim mazmûn-ı hâsü'ül-hâsı etdim iltizâm (K.58/40)

2.1.2.28. Şiir- Meydan/Arsa

Vehbî, aşağıdaki beytinde söz ustalarına seslenerek “Hüneri süsleyenlerin/hüner sahiplerinin pehlivanlıklarına delil bir güç gösterileri varsa işte şiir meydanı, gelsinler.” sözleriyle şiiri meydana benzetmiş ve bu konuda kendine güvenenleri ise müsabakaya davet etmiştir:

İşte meydân-ı sühan gelsin hüner-pîrâların

Var ise bir pehlevânlık gösterir zûr-âveri (K.25/60)

Bir başka beytinde Vehbî, “Şiirin parlak kılıcı, şairlik kabiliyetinin keskinliğiyle şiirin savaş meydanına dil kılıcı eyler.” ifadeleriyle şiiri bir savaş meydanına benzetir ve bu konuda ne kadar maharetli olduğunu ise kabiliyeti üzerinden açıklar.

Rezmgâh-ı sühana tîg-i zebân eyler

Tîzî-yi tab‘ ile şemşîr-i mücellâ-yı sühan (K.64/18)

Vehbî bir diğer beytinde ise “Bu şiir arsasında eşsiz binici benim. Kabiliyet atım ile yarışacak yoktur.” demek suretiyle şiiri yine bir meydana benzetir ve bu meydanda kendisiyle yarışacak kimsenin olmadığını vurgular:

Yektâ-süvâr-ı ‘arsa-yı nazmım ki Vehbiyâ

Yokdur semend-i tab‘ım ile türk-tâz eder (K.87/7)

2.1.2.29. Şiir-Meyve

Meyve genel anlamıyla klasik Türk şiirinde yenilebilen ürün, mahsul anlamıyla kullanılmıştır. Meyvelere ait bazı özellikler klasik Türk şiirinde teşbih unsuru olarak

karşımıza çıkmaktadır. Teşbihler başta olmak üzere tenasüp ve mecazlar yoluyla karşımıza çıkmaktadır. Meyvelerden nar en başta gelerek ayva, üzüm, elma gibi meyve adlarının bulunmasının yanında direk meyve ibaresinin de kullanıldığı görülmektedir. Meyvelerin şiire olan benzerliklerinden tazeliği, güzelliği, tatlılığı gibi özelliklerini seçip kullanmışlardır (Gülhan, 2008).

Vehbî kalemini taze bir fidana benzeterak kaleminden çıkan kelimeler karşısında cennetin ağaçlarının bile utancından başını önüne eğdiğini çünkü kendisinin yazdığı şiirlerin taze birer meyve olduğunu ve Cennetin yeni turfanda meyvelerinin bile kendi kaleminden çıkan yeni ifadelerle imrendiğini dile getirmiştir:

Nahl-i Tûbâ ser-fürû eyler nihâl-i killime

Gıpta-yı nev-bâve-yi firdevsdir bâr u beri (K.25/52)

Vehbî bir diğer beytinde ise “Ey Vehbî, meyve gibi şiirlerin böyle hakikatle çok leziz iken kıskanç insanlar acı bir tat vermeye çalıştı.” diyerek kendi şiirini lezzetli bir meyveye benzetmektedir fakat o şiiri okuyanların onun tadını tam alamadığı için onlara acı gelmiştir diye ifade etmektedir:

Vehbîyâ zâ’ika-yı hâsidi telh etdi yine

Meyve-yi nazmın iken böyle hakikatde lezîz (G.47 /5)

2.1.2.30. Şiir-Mûcize (Muciz, yed-i beyzâ, dem-i İsa, Sihir)

Sihir, sözlükte peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Allah’ın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü olaylar, olarak geçmektedir (TDK, 2019). Peygamberlerin insanlara mucizelerini göstererek onları etkilediklerini düşünmüşlerdir. Kendilerinin kalemi kullanma gücü, kelimelere değişik manalar vermeleri karşısında aslında bir mucizeyi gerçekleştirdiklerine inanmışlardır. Kuran’ı Kerim’in tefsiriyle beraber i‘cazın bir estetik değer olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bir belagat değer olan i‘caz da diğer belagat unsurları gibi temelini Kuran’ı Kerim’den alır. İ‘cazın bir belagat unsuru olarak şiirlerde yer alması, şairlerin bu yeteneği Allah’ın kendilerine verdiği bir sıfat olarak görmüşlerdir. Allah’ın kendilerine bahşettiği bu yetenekle insanları etkileyecek şiirler yazmışlardır (Mengi, 2009).

Vehbî, mucizeli ifadelerinin kendiliğinden oluşmadığını, bu sihrin kendisine Allah tarafından verildiğini beyitlerinde dile getirmiştir. Bazen kendisi bile yazdıkları karşısında hayran kalmış ve bu kadar manayı nasıl güzel verebildiğini beyitlerinde ifade etmiştir.

Şair, aşağıdaki beytinde kendini kıskananlara seslenerek “Ey sözleri kötü kıskanç insanlar, Vehbî ile kim söyleşebilir? Böyle mucizevî bir söyleyiş içeren şiirler karşısında ne yapabilirsiniz?” derken şiirini bir mucizeye teşbih eder:

Vehbî ile kim söyleşir ey hâsid-i bed-gû

Böyle sühan-i mu‘cîze-perdâza ne dersin (G.201/7)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Şiirin yed-i beyzası (beyaz el) mananın cebinden düşüncenin parlaklığını Hz. Musa gibi göstere.” sözleriyle Hz. Musâ’nın “beyaz el” mucizesine hem telmih yapar hem de şiirlerinin beyaz el mucizesi gibi olduğunu söyler:

Eyeleye şa‘şa‘a-yı fikreti mânend-i Kelîm

Ceyb-i ma‘nâda nümûde yed-i beyzâ-yı sühan (K.64/4)

“Benim şifa dağıtan yaratılışım Hızır’ın çeşmesiyle aynıdır. İsâ’nın nefesi gibi olan mucize sözlerim ise ruhu besleyendir.” diyen Vehbî sözlerinin tıpkı Hz. İsâ’nın nefesi gibi mucizevî bir etkide olduğunu vurgulamaktadır:

Dil-i sâfi-nihâdım ‘aynıdır ser-çeşme-yi Hızır’ın

Dem-i İsâ gibi mu‘cîz kelâmım rûh-perverdir (K.54/51)

Şair, bir başka beytinde de şiirlerinin apaçık bir sihir gibi olmasını, sözlerinin şerhedilmiş metinlerinin ise sapaşğlam olmasını dilemektedir:

Fünûn-ı şi‘rimi sihr-i mübîn et

Mütûn-ı şerh-i güftârım metîn et (M.1/54)

“Etrafı aydınlatan, etrafa ışıklar saçan bu şiirim, Enverî’nin fikir eli mi yoksa yed-i beyzâ mıdır?” sözleriyle Vehbî şiirini etrafa nurlar saçan yed-i beyzâ’ya benzetir:

Pertev-endâz-ı tecellîgâh-ı nazm-ı tâbdâr

Enverî-yi dest-i fikrin mi yed-i beyzâ mıdır (K.42/12)

2.1.2.31. Şiir-Mum

Vehbî meşhur “Sühan” redifli kasidesinde devrinin şairlerinin niteliğine dair de değerlendirmelerde bulunur. Şiiri muma benzettiği bu beytinde “Şiirin geceyi aydınlatan mumu tutuşur ama sanki muma ve onun etrafında dönmek suretiyle yanan kelebeğe dokunulması sonucu tutuşur.” diyerek dönemde yazılan şiirlerin yazılma şekline eleştirel bir gözle bakar:

Sûz-ı pervâne vü şem‘e tolaşırlar gâhî

Tutuşur gayret ile şem‘-i şeb-ârâ-yı sühan (K.64/48)

2.1.2.32. Şiir- Nakış

Vehbî bir beytinde şiiri nakışa benzeterek “Ey Vehbî, o şuh sevgilinin elini öpüp sunmak için bu şiirini bayramlık mendilin ucuna işlenmiş bir nakış eyle.” diyerek şiirlerinin zerafetine işaret eder:

‘Arz etmeğe elin öpüp şûha Vehbiyâ

Bu nazmı eyle nakş-ı ser-i dest-mâl-i ‘îd (G.43/5)

2.1.2.33. Şiir-Ney, Surnây

Vehbî, aşağıdaki beytinde musiki terimlerini ustaca kullanmak suretiyle bir yandan şiiri, sesi en güzel neylerden biri olan şehnâyâ benzetir; öte yandan dönemindeki niteliksiz şairleri ise kalemleri kerenây denilen üflemeli bir çalgı gibi olduğu halde onları şahneymiş gibi zannetmeleri sebebiyle eleştirir:

Tutdurup ya‘nî ‘aşîrân-ı ‘acem perdelerin

Kerenây-ı kalemin eyledi şehnây-ı sühan (K.64/82)

Vehbî, yine musiki terimlerine bolca yer verdiği bir başka beytinde döneminin yetersiz şairlerini eleştirir. Şiiri bu defa zurnaya benzeten şair, niteliksiz şairleri ellerindeki ucu çatlak kalemleri boru gibi öttürmeye çalıştıklarını, nefesleri yetse bile şiirin zurnasını kaba çalacaklarını söyler:

Ötdürür gâhîce boru gibi çatlak kalemin

Nefesi yetse çalardı kaba surnây-ı sühan

(K.64/56)

2.1.2.34. Şiir- Oyuncak

Vehbî, aşağıdaki beytinde şiir ile oyuncak arasında bir benzerlik kurmak suretiyle döneminde şiirde yaşanan nitelik kaybına dikkat çeker. Ona göre bazı yetersiz şairlerin elinde şiir, âdeta çocuk oyuncuğuna dönmüştür:

Şi'ri bâzîçe-yi tıflâne eden eşhâsın

Kimisi söz ebesidir kimi bâbâ-yı sühan

(K.64/92)

2.1.2.35. Şiir- Rütbe

Vehbî, şiiri yüce bir rütbe gibi gördüğü aşağıdaki beytinde devrinde şair geçinenleri eleştirmekle amacının onları biraz terbiye etmek olduğunu, şiirin ne kadar yüce bir rütbe olduğunu anlamalarını sağlamaya çalıştığını ifade eder:

Müteşâ'irleri ancak garazım terbiyedir

Anlasınlar ne imiş rütbe-yi vâlâ-yı sühan

(K.64/120)

2.1.2.36. Şiir-Savaş ve Savaş Unsurları (heycâ, rezm-gâh, şemşir)

Türk toplumu savaşçı bir toplum olduğu için değişik savaş aletlerini kullanmışlardır. Bu anlayış İslamiyetteki gaza inancıyla da birleşerek bu savaşçı reh daha da kuvvetlenmiştir. Sosyal, kültürel, siyasi hayatta kullanılan birçok unsurun sanata yansması gibi savaş ve savaşçılıkla ilgili unsurlar da şiire yansmıştır. Sevgilinin kaşları oka, kaşları yaya, bakışları hançere, gözleri ise kılıca benzetilerek bu savaş aletleri teşbih unsuru haline gelmiştir. Nihayetinde ok, yay, kılıç, hançer tüm şairlerin ortak mazmunu haline gelmiş ve birer anlatım malzemesi olmuştur (Çopur, 2020).

Vehbî bir beytinde “Hicve dair bir harf dahi bilmeyenler, hicviye yazmaya çalışırlar ve bu hâlleriyle sanki şiir savaşına dâhil olup yiğitçe kendielrini göstermek isterler.” sözleriyle şiiri bir savaşa benzetir:

Çalışır hicve dahi harf-i hecâ bilmez iken

Sanki merdâne olur dâhil-i heycâ-yı sühan (K.64/44)

Vehbî bir diğêr beytinde ise “Keskin bir şairlik kabiliyeti, dil kılıcını şiirin savaş meydanında cilalanmış kılıç hâline getirir.” şiiri bir savaş meydanı gibi düşünür:

Rezmgâh-ı sühana tîg-i zebânın eyler

Tîzî-yi tab‘ ile şemşîr-i mücellâ-yı sühan (K.64/18)

Vehbî bir beytinde ise “Kendimi ispat etmek için Şiraz’a gittim ve kendini çok öven Örfî ile şiir kavgasına tutuştum.” diyerek şiir ile kavga arasında benzerlik ilgisi kurar:

Gitdim isbât-ı vücud etmek için Şirâz’a

Eyledim ‘Örfî-yi fehhâr ile gavgâ-yı sühan (K.64/102)

2.1.2.37. Şiir-Sır

Vehbî, şairlik kabiliyetini ilâhi feyizlerin yansıdığı bir ayna olarak gördüğü aşağıdaki beytinde şiiri bir sırra benzeterék bu sebeple şiir sırlarının kendisine keşif olduğunu belirterek hem şiirlerinin içerdiği hakikati hem de ilahi bir feyizle şiir söyleyen bir şair olduğuna dikkat çeker:

Tab‘ım âyîne-yi ilhâm-ı füzûyât-ı Hudâ

Bana keşf oldu bu sûretle hafâyâ-yı sühan (K.64/98)

2.1.2.38. Şiir-Şişe

Vehbî, şiirin rengin olması için nelerin gerektiğini belirttiği bir beytinde şiiri şişeye teşbih eder ve şiir şişesinin süsünün renkli şiirlere dönüşmesi için düşünce küpünde şarap gibi saf bir hale gelmesi gerektiğini belirtir:

Hum-ı endîşede sahbâ gibi sâf olmayıcak

Nazm-ı rengîn olamaz zîver-i mînâ-yı sühan (K.64/15)

2.1.2.39. Şiir-Torba

Vehbî yine “Sühan” redifli kasidesinin bir beytinde şiiri torbaya benzettir ve döneminde şiir yazmaya heves edenlerin çok arttığını, hemen her konakta üzerine şiir yazılmış kâğıt parçalarına tesadüf edilebileceğini söyleyerek şiirin gördüğü değer kaybına işaret eder:

Câygâh oldu o kâğıdlara battâliyye

Her konakda bulunur bir iki torbâ-yı sühan (K.64/67)

2.1.2.40. Şiir- Ülke

Vehbî bir beytinde “Şiir ülkesinin padişahı diye şu kişiye denir ki hayallerinin fermanına şiir tuğrası çekebilendir.” diyerek şiiri bir ülkeye ve şairi de padişaha teşbih eder.

Hüsrev-i mülk-i sühan ana denir kim kalemi

Çeke menşûr-ı hayâlâtına tuğrâ-yı sühan (K.64/3)

Vehbî, Sultan III. Selim için yazdığı bir kasidede şiiri yine bir ülkeye benzetmiş ve onun padişahlığı döneminde bu ülkede tamamen onun hükmü geçmektedir. O hem cihanın padişahı hem de mana ülkesinin sultanıdır:

Kalem-revdir sühan iklimi zîr-i dest-i hükmünde

O hâkân-ı cihân hem mülket-i ma'nâda Hâkânî (K.21/21)

Vehbî, Sultan III. Selim için yazdığı bir başka kasidede memduhunu adalet tahtının sultanı, şiir getiren sultan vb. ifadelerle övdükten sonra onun şiir ülkesinde, meşhur İranlı şairler Hakânî ve Muhteşem'in birer asker gibi kaldığını söyler.

Hem şâh-ı taht-ı dâverî hem Hüsrev-i nazm-ı âverî

Mülk-i sühande çâkerî Hâkânî ile Muhteşem (K.24/26)

Vehbî, şiiri ülkeye benzettiği dizelerinde genellikle Sultan III. Selim'in edebî yönünden söz eder. Yine böyle bir beyitte o, sultanı şiir ülkesinin tek söz sahibi gibi görür ve onun karşısında meşhur şair Şevket-i Buhârî bile dilsiz ve sessiz kalmaktadır.

Olur dîvân-ı şâhîsinde Şevket lâl ü dem-beste

Sühan mülkünde Hâkânî serîr-i mülke hâkândır (K.33/35)

Vehbî bir diğer beytinde yine şiir-ülke benzetmesine başvurur ve bu sefer kendisini şiir ülkesinin padişahı olarak görür. Hatta bu ülkede şairlik kabiliyetinin Örfî ve Muhteşem gibi askerleri vardır.

Ol hüsrevim ki tab'ımın iklîm-i nazmda
'Örfî vü Muhteşem gibi var niçe çâkeri (K.52/36)

2.1.2.41. Şiir-Yiyecekler (şeker, helva, hurma)

Vehbî bir beytinde “Kalemimin ucu âdetâ güzel sözler söyleyen papağanın gagasıdır ki söz söylemeye/şiir söylemeye başladığında etrafa şekerler saçmaya başlar.” diyerek şiirini şekere benzetir ve etrafa neşe veren sözlerinin olduğunu ifade eder:

Şeker-rîz-i mezâk-ı şevk olur geldikçe güftâra
Ser-i hâmem meğer minkâr-ı tûtî-yi sühanverdir (K.54/53)

Vehbî, döneminin sanat ortamını değerlendirdiği aşağıdaki beytinde şiir helvasının ne kadar taze ve yeni olsa da bundan böyle, Ferhat ile Şirin sohbetine bile acı geleceğini söyleyerek devrin şiirlerinde bir tat kalmadığına vurgu yapar:

Telh olur sohbet-i Şîrîn ile Ferhâd'a dahi
Ba'd-ez-în tâze vü ter olsa da helvâ-yı sühan (K.64/52)

Vehbî bir başka beytinde ise hurmaya benzeyen şiirlerin, iftar sofrasının mezesi gibi lezzet sofralarına çöktüğünü belirterek şiir-hurma benzetmesi üzerinden devrinde yazılan şiirlerin sofralara meze olacak kadar değer kaybettiğine işaret eder:

Bu tarîk ile çöker sofrâ-yı hulviyyâta
Nukl-ı iftâra getirmiş gibi hurmâ-yı sühan (K.64/70)

2.1.2.42. Şiir-Yıldız

Gök cisimleri ve gök bilimi yüzyıllarca insanlığın merak unsurlarının başında gelmiştir. Her alanda olduğu gibi klasik Türk şiirinde de bu kozmik âlem kullanılmıştır. Şiirlerde bazen övülen kişiye iltifat bazen yüceliğini anlatma bazen de gizimli tarafını

verme anlamlarıyla kullanılmıştır. Her yıldıza bir anlam yüklenmiştir ve bu anlamlarıyla eserlerinde teşbih unsuru olarak kullanmışlardır (Gülüm , 2014).

Vehbî'nin kozmik unsurları sıkça kullandığını görmekteyiz. Şiirlerinde yıldızların isimlerini kullanarak ve onların özelliklerine uygun beyitler yazarak karşımıza çıkmaktadır.

Vehbî bir beytinde “Evet, (biliyoruz ki) şairlerin de talihleri mutlu değildir, (çünkü) şiirin Süreyya yıldızı, (uğursuzluğu ile bilinen) Zühal yıldızıyla birlikte doğmuştur.” diyerek sözlerini Süreyya yıldızı gibi görmekte ve bu sözlerinin doğuşunu da Zühal gezegeninin doğuşuyla eş değer görmektedir:

Şu‘arânın da belî tâli‘i mes‘ûd olmaz

Nahs-ı Ekber’le tulû‘ etdi Süreyyâ-yı sühan (K.64/32)

“Gökyüzüne nazmımı kıymetli cevherler gibi dizdim. Bazen sevgi adıyla bazen Ferkadan (ikiz yıldızı) adıyla.” diyen Vehbî şiirlerinin cevher kıymetinde olduğu gibi gökyüzündeki yıldızlar kadar değerli olduğunu vermektedir.

Dizer nazm-ı süreyyâ-kadrimi gevher gibi gerdün

Gehî iklîl-i mihre gâh fark-ı Ferkadân üzre (K.15/57)

“Acaba süsü cevher olan şiirin bağı Süreyya yıldızı mıdır, kulağına inci küpe gibi olan da Cevza burcu mudur?” diyen Vehbî şiirini Süreyya yıldızına benzetir ve onun gibi güzel, değerli şiirleri olduğunu ifade eder:

Nazm-ı gevher-zîverin ‘akd-i Süreyyâ mı ‘aceb

Dür gibi mengûş-ı gûş-ı duhter-i Cevzâ mıdır (K.42/4)

Vehbî bir diğer beytinde ise “Işıklar saçan Nesre (parlak yıldız) benim inciler yağdıran nesrimden alır bu ışıklarını; Şira yıldızı da yine etrafı aydınlatan şiirlerimden alır bu ışığını.” diyerek şiirlerinin etrafı aydınlatan birer yıldız gibi olduğunu hatta var olan yıldızların da ışığını kendi şiir ve düzyazılarından aldığını ifade etmiştir.

Nesre nesr-i dür-nisârından eder kesb-i ziyâ

Pertev-i şi‘rin felekde kevkeb-i Şi‘râ mıdır (K.42/5)

2.1.3. Şiirlerinde Öne Çıkan Bazı Poetik Unsurlar

2.1.3.1. Şiir-Anlam

Klasik Türk şiirinde önemsenen iki temel öğeden biri anlamdır, diğeri ise yapıdır. Bazı şairler yapıyı çok önemserken bazı şairler manayı önemsemiştir. Bazı şairler de hem manayı hem de yapının aynı değerinde olduğunu savunmuşlardır. Fakat en güzel beyti yakalama düşüncesinin hâkimiyet sürdüğü klasik Türk şiirine genel anlamda bakıldığında “mana”yı daha çok önemsediklerini söylenebilir. Klasik Türk şiirinde her ne kadar aynı mazmunlar kullanılsa da bu mazmunları kullanma şekli, şairin manada verdiği değişikliklerle karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada manaya farklı nükteler yüklenerek her şair farklı bir anlam anlayışıyla şiirlerini oluşturmuşlardır. Önemli olanın manayı değişik açılardan onu özgünleştirerek verilmesi olmuştur. Zekice söylenmiş bir manayı yakalama, okuyucuda hayranlık uyandıracaktır. Klasik Türk şairinden beklenen de budur, sıradan manalar oluşturmada onu zarif ve zekice verebilmektir (Mengi, 2010).

Vehbî'nin mana alanında savunduğu şey de tam olarak mananın zekice ve özgün nitelikli olmasıdır. Bu manaların etrafı aydınlatması kadar okuyucuda hayranlık uyandırması gerekir. Bir beytinde “Koca karı gibi olan felek, gencecik şairlik kabiliyetime her gece yüzlerce gönül alıcı şiirlerime daha önce söylenmemiş/özgün manalar verir.” diyen Vehbî feleğin koca karı olmasına rağmen kendi eserlerinin genç olduğunu bu gençliğini de yeni ve özgün manalarla sağladığını dile getirmiştir. Bu özgün manalarıyla da herkesi kendine hayran bıraktığını ifade etmiştir:

Her şeb civân-ı tab'ıma bu çarh-ı pîre-zen

Sad bîkr-i ma'nî-yi sühan-ı dil-sitân verir (K.84/52)

Vehbî, bir beytinde şiirde ince manalar oluşturma hususunda ne kadar başarılı olduğunu Büyük Selçuklular döneminde yaşamış, 13.yy.ın önemli kaside şairi Kemaleddin-i İsfahanî ile kendini karşılaştırarak göstermek ister. Bu meşhur şaire şiirinde ince manalar oluşturmadaki başarısından dolayı “Hallâk-ı ma'ânî” adı verilmiştir. Vehbî, “Böylesine önemli bir şair cihanda bizden önce yaşamış ama mana oluştururken hakikate yer verme hususunda ben zuhur ettim.” diyerek kendinin de bu konuda önemli bir yeri olduğunu vurgular:

Cihânda gerçi Hallâku'l-ma'ânî eylemiş sebkât

Hakikat üzre ancak ben zuhûr etdim o ma'nâda (K.62/42)

Vehbî “Renkli manalarla donatılmış şiirleri, güzel bir ötüşü olan bülbülü ve mahcubiyetiyle gülü bile utandıracak hâle getirir.” diyerek renkli şiirlerine duyulan hayranlığa işaret eder:

Rengîni-yi ma‘ânî-yi nazmım görüp eder

Hüsn-i edâ-yı bülbül ile i‘tizâr gül (K.50/34)

Şair, yukarıdaki beytin devamı olan dizelerde Kemaleddin’e verilen “Hallâk-ı Ma‘ânî” yani “mana yaratan” sözünü kendisinin de sonuna kadar hakettiğini ve kullanmak istediğini ancak “yaratmak Allah’a mahsus” olduğu için bu sözü kendine mahlas olarak kullanmada temkinli davrandığını vurgular:

Ederdim ben de Hallâk-ı Ma‘ânî lafzını mahlas

Muhâlif olmasaydı nükte-yi tekvîn ü îcâda (K.62/43)

Vehbî bir başka beytinde ise “Mana ülkesinin haşmetli hükümdarı benim. Şiirimdeki bir şah beyit, nice Buhara tahtına değer.” ifadeleriyle manayı bir ülkeye benzetir ve bu alandaki yetkinliğini göstermek için de kendini bu ülkenin haşmetli bir sultanına teşbih eder. Şair, beyitte “şevket, Buhara” kelimeleriyle aynı zamanda meşhur şair Şevket-i Buhârî’ye telmihte bulunur:

Benim ol hüsrev-i şevket-nümâ-yı mülk-i ma‘nâ kim

Değer bir nazm-ı şeh-beytim niçe taht-ı Buhârâ’yı (K.45/46)

Vehbî manaya verdiği önemi bir başka beytinde “Benim her bir lafzım soyut manalara adeta ruh verir, çünkü Allah her sözümde İsa’nın mucizesini gizlemiştir.” diyerek mana oluşturma konusunda sıra dışı bir yeteneği olduğuna dikkat çeker:

Hayât-efzâ olur ma‘nâ-yı rûhânîye her lafzım

Hudâ nutkumda pinhân etmiş i‘câz-ı Mesîhâ’yı (K.45/47)

“Tazecik kalemimin ucu, manayı suya kandırmış olmasaydı, diğer şairlerin inci çıkardıkları kaynakları ebediyyen sussuz kalırdı.” diyen Vehbî, şiirde mana oluşturma hususunda bir tazelik, bir yenilik getirdiğini, bu konuda diğer şairlerin de kendini takip ettiklerini vurgulamaktadır:

Ser-i kilik-i terim ma‘nâyı şâd-âb etmese böyle

Ebed bî-âb olurdu gevher-i kân-ı sühan-dânı (K.21/44)

Vehbî bir beytinde mananın özgün olması gerektiğini ve özgün manalar oluşturduğunu “Üslup kendini bana güzel, hoş bir şekilde gösterir; benim göğsüm öyle halvet yeridir ki özgün manalar orada benim mahremimdir.” sözleriyle belirtir:

Hüsn-i edâ-yı hoş-nümâ ‘arz-ı cemâl eyler bana

Sînemdir ol halvet-serâ kim bîkr-i ma’nâya harem (K.24/37)

Vehbî, belagatli bir şekilde manalar oluşturmaya başladığında meşhur Arap şair ve hatip Sahbân ve yine meşhur kelamcı Bâkıl bile utancından şaşkın bir hâlde kalırlar:

Kalır Sehbân-ı Vâ’il şerm ile a’yâ mine’l-Bâkıl

Belâgatle ser-âgâz eylesem ta’bîr-i ma’nâya (K.40/53)

Vehbî aşağıdaki beytinde şiirin sadece vezinli sözlerden ibaret olmadığını, onda bu kalıplara adeta ruh veren manaların da olması gerektiğini vurgular. Şair, Hz. İsa’nın sözleriyle cesetleri diriltmesi mucizesine de telmihte bulunarak kalıp sözlere mana üfleme konusunda çok yetenekli olduğunu büyük bir özgüvenle dile getirir:

Kâlib-ı elfâza nefh-i rûh-ı ma’nâ eyleyen

Nutk-ı cân-bahşın mıdır feyz-i dem-i ‘İsâ mıdır (K.42/11)

Hâkânî, Örfî, Hüsrev, Muhteşem ve Şevket gibi çok ünlü şairlerin bile kendisinin mana ülkesinde oluşturduğu düzenli sözlerinin feyzine talip olduklarını dile getiren Vehbî, mana oluşturmada geleneğin meşhur şairleriyle yarışacak düzeyde olduğunu gösterir:

Gelip Hâkânî vü ‘Örfî vü Hüsrev Muhteşem Şevket

Olurlar tâlib-i feyzi nizâm-ı mülk-i ma’nâda (K.62/18)

Bir başka beytinde şiirdeki manayı bir arsaya benzeten Vehbî, şairlik kabiliyetini Döldül’e teşbih ederken kendini ise bu arsanın Hz. Ali’si olarak görür. Dolayısıyla böyle bir yiğidin karşısına çıkacak bir er bulunmayacaktır:

Süvâr-ı Döldül-i tab‘ım bana kim at çıkarır

Benim bu ‘arsa-yı ma’nâda Hayder-i kerrâr (K.63/81)

Vehbî aşağıdaki beytinde de “Söz ustaları ancak manada lezzet bulur, şekerde bile bu tatlı lezzeti bulmak mümkün değildir.” diyerek kendi yaptığı manaların çok fazla

lezzetli ve tatlı oluşuna işaret etmekle beraber, gerçek sanatseverlerin şiirde öncelikle hoş, güzel manalar aradığını vurgular:

Bulur ehl-i sühan ma'nâda lezzet

Ne mümkündür şekerde ol halâvet (M.6/14)

Vehbî, metnini daha önce verdiğimiz bir beytinde “Şairlik kabiliyetimin dalgıcı mana denizlerine dalıp çıkmak suretiyle şiir ipine dizilmiş, eşi görülmemiş incileri sergilemiş.” diyerek şiirini kıymetli incilere teşbih etmekle beraber bunların mana denizinden çıkartıldığı söyleyerek de hem mana oluşturmadaki yeteneğine hem de şiiri değerli kılan unsurun mana olduğuna vurgu yapmıştır (G.125/9).

Vehbî bir diğer beytinde, sanatını çok iyi kullandığı için elindeki kalemi serbest bıraktığını ve bu serbestlikte bile sözü anlama, anlamı da söze çok güzel yakıştırdığını ifade etmektedir. Kendisi manayı çok güzel veren bir şair olmasından dolayı kalemini serbest bıraksa dahi zaten çok güzel manaların kendiliğinden ortaya çıkacağını söylemektedir:

Tenâsüb san'atıyla hâmesin der-dest edip Vehbî

Yine ma'nâyı lafza lafzı ma'nâya yakışdırmış (G.127/7)

“Akli kıt olanlar senin bu zor manalarını asla anlayamaz, nasıl ki bir kitabın metninde izah edilen yazılar oluyorsa senin manalarını da ancak kitabın altında açıklayıp yazarak (izah edilmesi gerekir) anarlar.” diyen Vehbî oluşturduğu manaların herkesin kolayca anlayamayacağına dikkat çeker:

Fehm eylemez dekâyık-ı ma'nâ-yı hattını

Ol sâde-dil ki hâşiyelenmiş kitabı yok (G.164/2)

Bir diğer beytinde “Vehbî'nin kalemi yine bir işvelinin verdiği şevk ile zevk veren bir gazel yazdı ki her sözünde cazibeli bir mana bulunmaktadır.” diyerek her sözünün çok ince işlenerek manaya uygun bir üslup yani söyleyiş tarzı seçtiğini, dolayısıyla şiirlerindeki biçimi çok önemli gördüğünü fakat bunu da kullandığı manalarla sağladığını ifade etmektedir:

Kilk-i Vehbî yine bir 'işvegerin şevki ile

Bir gazel yazdı ki her lafzına ma'nâ şîve (G.229/5)

“Güzel ata benzeyen manalarım, şairlik kabiliyetimin haşmetiyle övünür. Ey Vehbî, atın kıymeti binicisinden anlaşılır.” diyerek kendi oluşturduğu manaların çok yüce ve ulu oluşuna dikkat çeker:

Fahr eder şevket-i tab‘ımla semend-i ma‘nâ

Vehbîyâ esbin olur rîf‘ati şâh altında (G.238/7)

“Mana ülkesi, dil kılıcımın fethettiği bir ülkedir. Özgür bir şekilde dolaşan kalemim sayesinde bu ülke nizam buldu.” diyen Vehbî bu beytinde ise dilinin çok keskin olduğunu ve hiçbir engel tanımayacağını ifade etmekle beraber mana oluşturmada onun önemine dikkat çekmiştir:

Hıttâ-yı ma‘nâ zebânım tîgının maktû‘udur

Vehbî “sühan” redifli kasidesinin bir beytinde bir şiirde anlam olarak hem hakikatin hem de mecazın birlikte kullanılması gerekliliği üzerinde durmaktadır:

İsti‘ârât u kinâyât u hakîkatle mecâz

Dâ‘imâ olmadadır cârî-yi mecrâ-yı sühan (K.64/28)

2.1.3.2. Şiir- Düşünce

Klasik Türk şiirinde düşünce anlayışı daha çok “fıkr, efkâr” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Şairler “bıkr-i fıkr” üzerinde özellikle durarak bu düşüncenin şairin orijinal kendi düşünceleri olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu düşünce sisteminde siyasi veya ideolojik bir anlayışa rastlanmaz. Şairlik meziyeti gibi düşüncenin de doğuştan gelen bir yetenek olduğu düşüncesi hâkimdir (Erkal, 2009).

Vehbî, şiirlerinde düşünce anlayışında daha çok özgün düşünce üzerinde durmuştur. Bu özgün düşüncelerini bazen Zeliha’ya, Azra’ya; yeri gelmiş haremine, denizin derinliklerine teşbihte bulunarak ifade etmiştir. En önemlisi de onun için flozoflara bile yol gösterebilecek kadar düşüncelerinin yeni ve farklı olması üzerinde durmuştur. O, kendisini diğer şairlerden ayıran en önemli özelliğinin de bu özgün fikirleri olduğunu belirtir.

Vehbî bir beytinde “Zeliha’nın Hz. Yusuf’un eteğine tutunup bırakmaması gibi özgün mazmunlar da benim düşüncemin gelinini bırakmaz.” diyerek şiirlerindeki

mazmunların özgünlüğüne değinir ancak bunların bir “dilber” gibi güzel düşüncelerinin eseri olduğuna da dikkat çeker:

Bırakmaz bîkr-i mazmûn şâhid-i endîşemin zeylin

Misâl-i dâmen-i Yûsuf ki der-dest-i Zelîhâ’dır (K.29/61)

Vehbî bir beytinde de “Şiirin Dârâ’sı, hükümdarı, düşünce orduları sayesinde mana ülkesini fethedip heybet ve haşmetini gösterir.” diyerek şiirdeki gösteriş ve tesirin mana ile olduğuna dikkat çekerken bunların ise güçlü bir düşünce sayesinde oluşturulabileceğinin altını çizer:

Ceyş-i fikr ile alıp memleket-i ma’nâyı

Gösterir şevket ü dârâtını Dârâ-yı sühan (K.64/17)

Şair, aşağıdaki dizelerinde memduhu reîsü’l-küttâb Ömer Vahîd Efendi’yi övmeye layık herbirisi parlak mana incileri gibi de olsa söz bulamayacağını ifade ederken aslında şiirlerini nasıl oluşturduğu konusunda da bir değerlendirme yapar. Ona göre şairlik kabiliyyetinin belli bir olgunluğa erişen kuvveti, imkân hazinelerini kazmak için belagat ile gayret etmeli ancak elinde düşünce külüngü olmalıdır. Bu ifadelerde de şairin belirttiği gibi inci kıymetinde manalara ulaşmada birkaç unsur bir araya gelmelidir, bu unsurların içinde de en çok çalıştırılması gereken unsur ise düşüncedir:

Kemâl-i kuvvet-i tab’ ile kân-ı imkânı

Kazarsa sa’y-i belğ üzre tîşe-yi efkâr (K.63/73)

Bulunmaz ol güher-i tâbdâr-ı ma’nâ kim

Ola zemîn-i senâna sezâ-yı bezl ü nisâr (K.63/74)

Kelâm literatüründe Allah’ın varlığını kanıtlamak üzere başvuru kozmolojik deliller vardır. Bu konuda ortaya konan görüş ve delillerden biri de bürhân-ı süllemî diye bilinir. Vehbî, düşünce dünyasının gücüne, genişliğine ve zenginliğine işaret etmek için aşağıdaki beytinde felsefecilere gökyüzü ile ilgili açıklamaları konusunda onlara merdüven verecek kadar ileri bir seviyede olduğunu anlatmak ister:

Bürhân-ı süllemî olup eflâke çıkmaya

Fikrim ‘ukûl-i felsefeye nerdübân verir (K.84/57)

Onun fikirleri öylesine özgün fikirlerdir ki güzellik ve etkileyici oluşuyla âdeta Azra'ya benzer. Vâmık, gözleriyle bir kere onları görse münasebetsiz tutkusundan vazgeçer ve özrünü beyan etmek durumunda kalır:

Beyân-ı ‘özü ederdi ibtilâ-yı nâ-be-câsından

Göreydi çeşm-i Vâmık bîkr-i fikrim gibi ‘Âzrâ’yı (K.45/50)

“Bu devletin değerli damadı değilim, bana kimseden bir ayrıcalık da olmadı, diyerek.” Vehbî kendi özgün fikirlerinin kimsede bulunmamasının aslında zaten kendisine yeteri kadar değer ve ayrıcalık verdiğini o yüzden damat olmaya gerek kalmadan fikirleriyle ön planda olduğunu dile getirmiştir:

Kibâr-ı devlete dâmâd-ı muhterem değilim

Bana güzel görünür bîkr-i fikr-i şîrînkâr (K.63/78)

“Vehbî’nin şairlik kabiliyeti, düşünce denizine bir dalgıç misali dalıp çıktıkça ancak böyle beğenilen cevher niteliğindeki değerleri çıkarır.” diyerek şiirlerini beğenilen inciler gibi görmekle beraber onların düşünce denizinden çıktığına dikkat çeker:

Tab’-ı Vehbî çıkarır böyle pesendîde güher

Gavtâ etdikçe yem-i fikre misâl-i gavnâs (G.133/7)

Vehbî bir diğer beytinde “Sâ’ib’in düşüncesi benim düşüncemin yanında bir hata, bir kusurlu davranış gibi yetersiz kalır. Şiirlerim ise meşhur şair Nizâmî’ye utanma duygusu verir.” diyerek şair, kendi düşünce dünyasının ve şiirlerinin Sâ’ib ve Nizâmî gibi düzgün ve fasih konuşanlara bile utanma duygusu verecek nitelikte olduğunu belirtmektedir:

Hatâdır fikrime nisbet ile endîşe-yi Sâ’ib

Hacâlet-bahş olur nazmım Nizâmî-yi sühan-dâna (K.7/97)

Vehbî, düşünce dünyasının gücünü göstermek için bu sefer de meşhur İranlı şair Enverî’yi hatırlatır. Şairin düşünce dünyası adeta kâinata ışık bahşeden bir parlak güneştir. Bu sebeple Enverî de ondan nur iktibas etse tuhaf bir durum olmaz:

‘Acep mi iktibâs-ı nûr ederse Enverî benden

Fürûg-ı mihr-i endîşem ziyâ-bahş oldu ekvâna (K.7/96)

“Mana dilberinin güzel yüzüne düşüncemin renkli tarzı bir allık gibi güzellik ve ışıltı verir.” diyen Vehbî bu beytinde kendi fikirlerinin tıpkı bir allık gibi etrafa renk ve ışıltı saçtığını, bir dilbere benzettiği şiirindeki manalara güzellik kazandırdığını düşünmektedir:

Rûy-ı cemîl-i şâhid-i ma'nâya fikrimin

Rengîn edâsı gâze gibi hüsn ü ân verir (K.84/51)

Vehbî, aşağıdaki beytinde poetik birkaç konuya birden değinir. Ona göre, bir dilber gibi olan üslup güzelliğinin daha parlak ve süslü bir şekilde kendini göstermesi düşünce meşşatası ile olur. Bu dilberin tarağı ise kılı kırk yaran hayallerdir. Bu ifadelere bakıldığında şair, şiirde güzel bir üsluptan yanadır ve bunun oluşmasında düşünce ve hayâlin önemli bir etkisi vardır:

Bulur hüsn-i edâ meşşâta-yı fikrimle zîb ü fer

Hayâl-i mû-şikâfım şâne-yi dilberdir (K.54/52)

“Sâ'ib benim anlaşılması çok zor olan, anlamak için büyük bir incelik gerektiren fikirlerimi görüp, kendi hatasını İsfahan'da tek tek itiraf etti.” diyerek Vehbî kendi düşüncelerinin kolay anlaşılmadığına ve Sâ'ib gibi bir usta şairin bile bu konuda zorlandığına işaret ederek ince düşüncelerine dikkat çeker:

Görüp dekâyık-ı efkâr-ı zihnimi Sâ'ib

Hatâsın etdi Sıfâhân'da mû-be-mû ikrâr (K.63/84)

Vehbî, Sultan III. Selim'e yazdığı bir kasidede düşünce külüğü sayesinde gönlünün coştüğünü ve sultana inci kıymetinde şiirler sunmak istediğini ancak marifet kaynağı gibi olan sultana bunu beğendirmenin güç olduğunu dile getirir:

Tîşe-yi endîşe turmaz dil-hurûş eyler beni

'Arz-ı gevher gücdür ammâ ma'ârif kânına (K.22/9)

“Düşünce küpü, kırmızı şarap gibi saf bir hâle gelmeyince söz şişesinin süsü renkli şiirlere dönüşmez.” diyen Vehbî renkli şiirler yazabilmek için saf, berrak bir düşünce dünyasına sahip olmak gerektiğini vurgular:

Hum-ı endîşe sahbâ gibi sâf olmayıcak

Nazm-ı rengîn olamaz zîver-i mînâ-yı sühan (K.64/15)

Vehbî keskin ve etkili bir düşünce gücüne sahip olmasından dolayı çok dokunaklı söz söyleyen Nef'î'nin bile karşısında çok rahat bir şekilde durabildiğini ifade etmektedir:

Çeker bir şu'leden şemşîr her dem berk-i endîšem

Ser-i serbest-i fahr-ı Nef'î-yi âteş-zebân üzre (K.15/61)

Şair, metnini daha önce verdiğimiz bir beytinde “Söz şişesinin süsleri renkli şiirlere dönüşemez, düşünce küpünde saf bir şarap hâline gelmeden.” diyerek renkli şiirlerin, şairin düşünce dünyasında şekillendiğine işaret eder (K.64/15).

Vehbî, aşağıdaki beytinde âdeta şiirlerinin oluşum evrelerini anlatır. Ona göre düşünce kuyumcusunun potasında maden külçeleri eritilip ayrıştırılma işlemi yapılamamış olsaydı, mana gümüşleri şiiri süslemeye güç yetiremeyektir. Bu ifadeleriyle şair, manayı şiirin değerli bir süsü olarak görmekle beraber bu güzel süsün ise şairin düşünce dünyasında şekillendiğine işaret eder:

Pûte-yi zerger-i endîşede kâl olmayıcak

Sîm-i ma'nâ olamaz kâbil-i tamgâ-yı sühan (K.64/10)

2.1.3.3. Şiir- Edâ

Sözlükte “tavır, davranış, anlatış biçimi, tarz” olarak geçen edâ sözcüğünün Divan şiirinde daha çok tarz ve üslup olarak kullanıldığını görmekteyiz (TDK,2011). Şair, şiirini oluştururken iki hususa önem verdiğini bilmekteyiz. Bunlardan biri yapı, diğer ise manadır. Yapı ise edâ ile oluşturulmaktadır. Her şairin kendine has fikirlerini sunması gibi kendi tarzını da oluşturduğunu, bunu da edâsıyla vermektedir. Şairin güzel olanı, mükemmel olanı yakalaması oluşturduğu edasıyla ortaya konulur (Mermer & Keskin, 2005).

Vehbî bu kadar çok okunmasını ve şairler arasında tercih edilmesini “eda”sına bağlamaktadır. Kimsenin kendisi gibi güzel edalı olmadığını ve manayla edayı kendisi gibi bütünleştirerek veren başaka şairin bulunmadığını poetik değerlendirmelerinde ifade etmektedir.

Vehbî kendi güzel edalı ifadelerinin bir kadına gelin elbisesi olan süs kadar güzel olduğunu ve o gelini süs, ışıltı ve parlaklıkla süsleyen edalarının olduğunu dile

getirmektedir. Kılı kırk yaran hayallerim ise o gelinin saçı ve tarağı gibi görmektedir. Vehbî burada güzel edalarının süs ve ziynet eşyası gibi görmektedir ve ince ince işlediği için bu kadar güzel edalarını bulduğunu dile getirmektedir.

Vehbî, metnini daha önce verdiğimiz bir beytinde bir dilber gibi olan üslup güzelliğinin daha parlak ve süslü bir şekilde kendini gösterebilmesinin düşünce meşşatası sayesinde olabileceğini söyler. Bu dilberin tarağı ise kılı kırk yaran hayallerdir (K.54/52).

“Şiirimde yer alan belagatli üslubun Arapça ve Farsça tesirinde olduğu hem Arap hem de İranlıların bildiği bir hakikattir.” sözüyle Vehbî şiir üslubunun nitelikleri hakkında bilgiler verir:

Nezd-i ‘Arab’da oldu müselleme ‘Acem’de hem

Nehc-i belâgat-i sühanım Tâzî vü Derî (K.52/38)

Vehbî, bir beytinde ise âşıklar nasıl ki boyu güzel olan sevgiliye hayransa kendisinin de seçkin bir üslup ile yazılmış şiirlere sahip olduğunu vurgular. O, bu düşünceleriyle şiirlerinde seçkin bir üsluba yer verdiğine dikkat çekerken okuyucularında böyle bir üsluba hayranlık duyduğunu ifade eder:

Her kâmeti mevzûn güzele vâlih ü hayrân

Berceste-edâ mısra‘a mâ’il şû‘arâyız (G.68/6)

“Sözlerinde yer verdiği sanatlı söyleyiş ve güzel üslubu sayesinde şiirlerinde nice ince anlamlar oluşturur.” sözleriyle şiirlerindeki zarife nüktelere işaret eden Vehbî, bunların oluşmasında üslubun ve belagat ilkelerine uymanın önemine işaret eder:

Her nüktesinde niçe ma‘ânî beyân eder

Tarz-ı bedî‘-i nutk ile hüsn-ü edâları (K.52/18)

Vehbî diğer sairlere seslenerek kendisi gibi üslubu güzel birinin daha olmadığını (mümkün de olamayacağını) çünkü bu güzel ve hoş edaların Allah’ın kendisine verdiği bir feyz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca gönülleri fetheden hayallerinin olması da diğer şairlerin yapamayacağı bir durum olduğuna dikkat çeker:

Şâ’irlere olsun salâ mümkün mi bu hüsn-i edâ

Feyz-i ilâhîdir bana böyle hayâl-i dil-sitân (K.26/47)

“Bülbül gibi kalender sühan üstatları çok gelip geçer ama Vehbî gibi edası hoş, edası beğenilen daha görmedik.” diyen Vehbî çok beğenilen bir üsluba sahip olduğu için diğerleri gibi gelip geçici olmadığını ifade etmektedir:

Vehbî gibi edâsı hoş-âyende görmedik

Gerçi hezâr rind-i sühân-dân gelir geçer (G.51/7)

Vehbî, metnini daha önce verdiğimiz bir beytinde “Sinem, bir havethanedir, özgün manalar ise orada mahremdir; güzel üslup ise kendi güzelliğini bana göstermek ister.” sözleriyle güzel üslubun kendi şiirlerinde yapmacıksız, doğal bir şekilde kendiliğinden var olduğuna dikkat çeker (K.24/37).

Vehbî, şiir üslubunu aşağıdaki beyitte levendane diye tanımlar, yani cesurca bir söyleyiş içeren üslup olarak görür. Bu üslupta şair adeta ateşle oynar. Onun hiçbir şeyden korkusu yoktur. Zaten onun bu üslubu düşmanların sinesinde kat kat korku oluşturur:

Levendâne edâlarla bu âteş-bâzlıklardır

Eden hasmın derûnun dâğ-ber-dâğ-ı hirâsânî (K.28/103)

Vehbî bir diğer beytinde “Güzel edaları bu asırda söylemeye ne ihtiyaç vardır, kusursuz söz söylemede Hassan’ı bile kendine hizmetkâr yapacak güce sahiptir.” diyen Vehbî kusursuz eda oluşturmada herkesin kendisinden çok daha aşağılarda olduğuna dikkat çeker.

Ne hâcet anlara hüsn-i edâda şimdi bu ‘asrın

Belâgtle bu ednâ çâkerindir işte Hassân’ı (K.28/128)

“Şairler kendilerini böyle kaptıracak nükteleri, tertemiz bir üsluba sahip olan Vehbî gibi bir sühan ustasından öğrendi.” diyerek Vehbî kendisinin temiz eda oluşturmada, edaları ifade etmede diğer şairlere öncü olduğuna dikkat çekmektedir:

Şu‘arâ böyle rübûde olacak nükteleri

Sühan-ı Vehbî-yi pâkîze-edâdan kapdı (G.255/5)

Vehbî, üslubuna dair bilgi verdiği bir beytinde üslubunu levendâne olarak niteler ve bu tarzın yeni bir tarz olduğuna dikkat çektikten sonra zamanındaki şairlerin bu tarzı çekemeyeceğini vurgular:

Vehbî niçe çeksin erbâb-ı sühan kim

Bu vadî-yi nev-tarz-ı levendâne çekilmez (G.100/8)

Vehbî “Hayalimin ipekleri, hayalimin Harîrî’si, sırmalı üslubuyla irfanın altın işlemi kumaşına nice Evreng kumaşı çıkarmıştır.” sözleriyle kumaş ve dokumacılık üzerinden üslubuna dair açıklamalarda bulunur:

Harîrî-yi hayâlim bu müzerkeş-târ edâlarla

Ne evrengler çıkarmış kâle-yi zer-dûz-ı ‘îrfâna (K.7/94)

Vehbî aşağıdaki beytinde Nef’î’ye telmihte bulunarak “Daha önce gidilmemiş vadilerde böyle koşuşturmalar nedir? Kabiliyet atın, korkusuz Nef’î’nin takipçisi midir?” sözleriyle Nef’î’nin korkusuzluğuna mukabil kendisinin de daha önce hiç denenmemiş üslubuna dikkat çekmektedir:

Vâdî-yi nâ-reftede böyle tekâpûlar nedir

Esb-i tab‘ın pey-rev-i Nef’î-yi bî-pervâ mıdır (K.42/16)

2.1.3.4. Şiir- Elfâz

Arapçada lafz kelimesinin çoğulu olarak kullanılan elfaz, ağızdan çıkan her söze denilmektedir (Olgun , 1973). Vehbî bir mısraında “Yine manâyı lafza lafzı da manâya yakıştırmış” diyerek mana ile sözün birbirinden bağımsız kullanılmayacağına vurgu yapmaktadır. Bu anlayışı bize gösteriyor ki lafzın manadan ayrılamayacağı ve ancak bir bütün içinde kullanılması gerektiğidir. Mana ile elfazın ayrı düşünülmediğini Muallim Naci’nin “ Elfaz ma‘ânî için âyîne-i şândır/Elfâza bakılmaz mı diyorlar hezeyândır” beytiyle de destekleyebiliriz.

Vehbî aşağıdaki beytinde, sanatını çok iyi kullandığı için elindeki kalemi serbest bıraktığını ve bu serbestlikte bile sözü anlama, anlamı da söze çok güzel yakıştırdığını ifade etmektedir. Kendisi lafı sözü çok iyi kullanan bir şair olmasından dolayı kalemini serbest bile bıraksa zaten çok güzel sözlerin çıkacağını ifade etmektedir:

Tenâsüb san‘atıyla hâmesin der-dest edip Vehbî

Yine ma‘nâyı lafza lafzı da ma‘nâya yakışdırmış (G.127/7)

O, bir diğer beytinde ise “Vehbî’nin kalemi yine bir işvelinin şevkiyle bir gazel yazdı ki onun her sözüne mana cilve yapmaktadır.” diyerek her sözünü çok ince işlediğini, manaya uygun bir söyleyiş tarzı seçtiğinden sözlerini de inceden inceye işleyerek kullandığını ifade etmektedir:

Kilk-i Vehbî yine bir ‘işvegerin şevki ile

Bir gazel yazdı ki her lafzına ma‘nâ şîve (G.229/5)

“Hallâk-ı Ma‘ânî diye şöhret bulmuş olan Kemaleddin-i İsfahânî’nin ruhu bana imrenir çünkü benim ifademle birer kalıp gibi duran lafızlar canlanır.” diyen Vehbî bu sefer de şiirindeki kalıp sözleri mana oluşturma yeteneği ile âdeta canlandığını belirtir:

Rûh-ı Hallâk-ı Ma‘ânî gıpta eyler kim bana

Nutkum ile kâlib-ı elfâz tâze cân bulur (K.18/36)

Vehbî, aşağıdaki beytinde şiirinde lafız ve mananın ne şekilde yer aldığına, bu konudaki düşüncelerine açıklık getirir. Gönlünü mana denizine teşbih eden şair, incilerle süslenmiş şiirinde salt gösterişli, ses değeri yüksek lafızlara yer vermediğini, şiirini bunlarla boğmadığını vurgular:

Bahr-ı ma‘nâdır dilim yohsa hemân Nef‘î gibi

Tumturak-ı lafza boğmam nazm-ı gevher-zîveri (K.25/59)

Vehbî meşhur “sühan” redifli kasidesinin bir beytinde ise “Şiirin şeker çiğneyen papağanı, çiğnenmiş, kullanılmış sözleri şeker bile olsa ağzına almaz.” diyerek şiirinde lafza önem veren bir şairin bu konuda özgün ifadeler bulmaya çalışması gerektiğini vurgular:

Agzına almaz eger kand-i mükerrer olsa

Lafz-ı hâyîdeyi tûtî-yi şeker-hâ-yı sühan (K.64/76)

2.1.3.5. Şiir-Feyz

Klasik Türk şiirinde feyz daha çok tasavvufi bir kavram olarak kullanılmaktadır. Doğal olarak da feyzin tek kaynağı Allah'tır. Peygamberler ve mürşitler ise Allah'tan aldığı feyzin dağıtıcısı rolündedir (Bilgin, 2011). Vehbî şiirlerinde şairlik anlamında bir feyz dağıtıcısı gibi kendini görmektedir ve diğer büyük şairlerin de kendisindeki bu feyzen faydalandıklarını ifade etmektedir. O, bir beytinde "Sâib hatasını anlayıp benim feyzimin talibi olurdu. Çünkü benim Nizamî tarzında yazdığım manalı şiirlerim karşısında benim feyzimin bereketinden faydalanmak isterdi." diyerek kendi şiirlerinin feyz içerdiğine dikkat çeker:

Hatâsın fehm edip Sâ'ib olurdu tâlib-i feyzi

Göreydi bu Nizâmî tavrın üzre nazm-ı ma'nâyı (K.45/39)

Vehbî bu beytinde ise herkesin şair olmak istediğini ama bu isteğin olabilmesi için öncelikle Allah'ın o şaire bir feyzde bulunması gerektiğini dile getirmektedir. Şairin bu yaklaşımına bakıldığında onun şairlik algısında ilahi feyzin ayrı bir yeri olduğu hemen anlaşılır:

Egerçi herkes ister ola şâ'ir

Hudâ feyz etmese amma ne kâdir (M.6/37)

Bir başka beytinde "Benim sanat kabiliyetim bana emanet verilmiş değildir, Allah tarafından Vehbî'ye bol bol sunulan bir güçtür. O yüzden temiz ve saf şiirlerim ve belîgane söylenmiş sözlerim feyzle dopdoludur." diyen şair, şairlik kabiliyetinin Allah tarafından verildiğine ve şiirlerinin feyzle dopdoluluğuna dikkat çeker:

Değildir 'âriyet tab'ımda vehbî-yi İlâhîdir

Bu feyz-â-feyz-i nazm-ı pâk ü güftâr-ı belîgâne (K.7/98)

Vehbî bu beytinde "Kalemimin ucundaki dil, Hakk'ın feyzinin suyolu olduğundan nükte havuzunu gayb âleminden gelen ilhamla ağzına kadar doldurur." diyerek şiirlerindeki feyzin gayp âleminden kendisine geldiğine işaret eder:

Eder havz-ı nikâtı vâridât-ı gayb ile leb-rîz

Zebân-ı lüle-yi hâmem ki feyz-i Hakk'a mecrâdır (K.29/58)

Vehbî, petik değerlendirmelerinde kimi zaman şairlerinin feyz içerdiğini söylerken kimi zaman da çeşitli poetik vasıfların kendine feyiz olarak Allah tarafındaverildiğini belirtir. Metnini daha önce verdiğimiz bir beytinde “Şairlere sorun bakalım, bendeki gibi güzel bir üsluba ve gönül alıcı hayale sahipler midir? Bunlar bana ilahî feyiz olarak verilmiştir.” diyerek kendisindeki üslup güzelliğinin ve gönülleri cezbeden hayal dünyasının Allah’ın ikaramı olduğuna dikkat çekmiştir (K.26/47).

2.1.3.6. Şiir-Hayal

Vehbî aşağıdaki beytinde kendisini bir ip cambazına benzeterek ince nükteleriyle dili bir kılıç gibi kullandığını ve sanki ipin üstündeki bir cambaz misali yaptığı ince nüktelerle ve hatta kılıç gibi keskin ince ifadelerle oynadığını hayal etmektedir.

Resen-bâz-ı hayâlim nükte-yi bârike dil-beste

Çekip tig-i zebânım sanki oynar rismân üzre (K.15/59)

Vehbî bir diğer beyitte “Eğer inci kıymetinde şiirler yazmak isteyen şairler varsa, hayal denizinin kaynağına dalmalıdır.” diyerek inci kıymetinde şiirlerin şairin hayal dünyasının derinliklerinden geldiğine işaret eder.

Böyle gevherler çıkarmak isteyen nazm-ı âşinâ

Vehbîyâ bahr-ı hayâlin kâ’rına talmalıdır (G.69/5)

“Hayal gözlerim sapa yerleri gezerek kimsenin geçmediği yollarda ayak sözlerimle dolaşmalıdır.” diyen Vehbî bu beytinde birçok poetik ifadeyi bir arada kullanmaktadır. Sözlerini ayağa benzetir ve eserlerinin özgün olmasını, şiirlerindeki özgün hayal fikirlerinin yoğunluğuna işaret etmektedir.

Sapa vâdîleri seyrân ederekçeşm-i hayâl

Reh-i nâ-refteyi geşt etmelidir pâ-yı sühan (K.64/21)

Vehbî bir beytinde “Gönül alıcı sözlerin yüze sürülen allık gibi olmasa eğer kimse parlak renkli hayallerinin yüzüne bakmaz.” diyerek gönlü fetheden şiirlerini kadınların/gelinlerin yüzüne sürdüğü allığa benzetmektedir ve kendi şiirlerini etrafı aydınlatan renkli hayallerle oluşturduğunu dile getirmektedir.

Kimse bakmaz yüzüne tâb-ı hayâl-i rengin

Olmasa gâze-yi ruhsâr-ı dil-ârâ-yı sühan

(K.64/11)

“Benim saklı olan meziyetlerimi anlasalardı Nef’î de Bakî de dünyada olsaydı benim hayal şiirlerim karşısında konuşamazlardı.” diyerek Vehbî bu beytinde şiirlerini hayallere benzetir ve üstat şairlerin bile bu hayal şiirlerini anlamakta zorlanacaklarına işaret etmektedir.

Mezâyâ-yı hayâlim muhtefi fehm-i fehîmâdan

Sükût eylerdi Nef’î şimdi Bâkî olsa dünyada

(K.62/40)

2.1.3.7. Şiir-Mazmûn

Klasik Türk şairinin söz söyleme ustalığı, hüner gösterme gayreti ve mutlak güzeli oluşturma çabası sebebiyle ortaya çıkan mazmunlar, şiirin vazgeçilmezleri arasında yerini almıştır. Mazmunun zarif, gizli, zekice kullanılmasına kadar yeni, özgün ve orijinal olması da büyük bir önem taşır çünkü şair “mazmun-ı has, bîkr-i mazmun” olarak nitelediği yeni mazmunlar aracılığıyla şiirde mükemmeli oluşturmaya çalışır. Bu sebeple birçok şair bîkr-i mazmun peşinde koşmuştur. Şairleri böylesine yeni ve özgün mazmunlar kullanmaya iten bir sebep de sıradanlıktan kurtulup farklı bir şeyler oluşturma düşüncesi olmuştur (Topak, 2020).

“Şair ehli kıskançlık edip yakasını yırtsa ne olur, çünkü yakası açılmadık yeni elbiseler gibi mazmunlar bulur.” diyen Vehbî, bu beytinde mazmunlarını hiç kullanılmamış, yeni elbiselere benzetir ve diğer şairlerin bu mazmunları gördüklerinde hasetlerinden yakalarını yırtacak vaziyete geldiklerine dikkat çeker:

Bulur hep yakası açılmadık nev-câme mazmûnu

N’ola ehl-i kalem reşk ile çâk etse girîbânı

(K.5/7)

Vehbî şiirlerindeki özgün mazmunların varlığına ve bunları kolayca elde edebildiğine bir beytinde “Yanlışlıkla yazdığım şiirlerin noktalarındaki siyahlıklar bile el değmemiş mazmunların renkli yanakları üzerine anber saçan benlerin kokusu olur.” diyerek belirtir:

Sevâd-ı nokta-yı sehvim olur ebkâr-ı mazmûnun

Ruh-ı rengîni üzre müşg-i hâl-i ‘anber-efşânı

(K.21/45)

Vehbî bir diğerk beytinde “Hayalin Firdevsî’siyim ki başını eğimiş kalemim bana turfanda mazmunlar yetiştirmede Tuba ağacı olur.” diyerek hayal gücü sayesinde çok kolay yeni, kimsenin kullanmadığı mazmunlar oluşturabildiğine işaret eder:

O Firdevsî-i hayâlem kim bu kilk-i ser-fürû-kerde

Bana nev-bâve-yi mazmûn yetiştirmekde Tûbâdır (K.29/55)

Şair, bir başka beytinde yine mazmun konusunda yeteneğini belirtmek için şiiri bir ülkeye ve kendini bu ülkenin sahibine benzetir. Böyle olduğu için en seçkin mazmunları kendi kullanımında tuttuğunu ifade eder:

Mâlikânemdir sühan mülkü ana ilhâk ile

Mültezim mazmûn-ı hâsü’l-hâsı etdim iltizâm (K.58/40)

Vehbî bu beytinde “Özgün mazmunlar Zelîhâ gibi senin eteğinden tutmuş, yoksa gönüllerin beğendiği bu taze fikirlerin, güzeller güzeli Yusuf mudur?” diyerek Yusuf ile Züleyha hikâyesine telmihte bulunur. Züleyha gibi Yusuf’un güzelliğine âşık olan kadınlar nasıl ki Yusuf’un eteğine yapışmışsa kedisinin de hiç kimseye benzemeyen gönül alıcı olan özgün mazmunlarının da herkeste hayranlık uyandırdığına işaret eder:

Bikr-i mazmûn dâmenin tutmuş Zelîhâlar gibi

Tâze fikr-i dil-pesendin Yûsuf-ı ra’nâ mıdır (K.42/6)

Vehbî aşağıdaki beytinde şiirlerinin ve mazmunlarının evvelce söylenilmeyen bir tarzda olduğunu “Bu bağda goncalardan süslü mazmun dilberi istesem bana el değmemiş gül sunarlar.” sözleriyle belirtir:

Şâhid-i zîbâ-yı mazmûn istesem bu bağda

Gonçelerden ‘arz eder efkârıma ebkâr gül (K.51/39)

Vehbî “Sühan” redifli kasidesinin bir beytinde eski tarzda yazılan şiirleri eleştirerek “Şiirin uzun boyu, kullanılmış elbiseleri ve eskimiş mazmunları giymek suretiyle cilvesini, edasını gösteremez.” sözleriyle bir şairin gerçek yeteneğini eski mazmunlarla göstermesinin mümkün olmayacağına dikkat çeker:

Köhne mazmûn giyip ol câme-yi müsta‘mel ile

Şîvesin gösteremez kâmet-i bâlâ-yı sühan (K.64/77)

“Benim nazarımda iyi yazılmış kıymetli bir mısra-yı berceste niteliğinde mazmun, Karun’un yüz binlerce hazinesinden daha değerlidir.” diyen Vehbî, iyi bir mazmuna verdiği değeri gösterir:

Değer bir mısra‘-ı berceste mazmûn

Benim ‘indimde yüz bin genc-i Kârûn (M.6/13)

Vehbî’ye göre mazmun, şaire renkli neşeler sunar ve bunlar varken de şairin gül renkli kadeh tutan kişilere bir ihtiyacı olmaz:

Verirken neş’e-yi rengîni mazmûn

Ne hâcet ehl-i câm-ı gül-gûn (M.6/16)

Vehbî, aşağıdaki beyitte şairlerin şairlik kabiliyetlerinin hep genç kaldığını bu sebeple el değmemiş mazmunlara karşı bir sevgi duyduklarını vurgular:

Bü’l-‘acebdir kim olurken ekseri mahbûb-dost

Bikr-i mazmûnu sever tab‘-ı civânı şâ‘irin (G.170/3)

“Ey Vehbî, kış mevsimi dahi benim baharımın coşkunluğudur, bu sebeple kalemimin fidanından taze mazmun gülleri koptu.” sözleriyle şair, her daim taze mazmunlar üretebildiğine dikkat çeker:

Tâze mazmûn kopdu nahl-i hâmeden güller

Vehbîyâ sermâ dahi cûş-ı bahârımdır benim (G.192/8)

Vehbî, her fırsatta özgün mazmunlar peşinde olduğunu ve bu tür mazmunlara yer verdiğini açıklar. Bir beytinde de bu konuya “Ey Vehbî, yiğitsen el değmemiş mazmunlar elde etmeye çalış, dul bir kadının cilvesinine kapılma.” sözleriyle yer verir:

Merd isen bikr-i mezâmîne çalış ey Vehbî

Şîve-yi bîveye meyl etme misâl-i Zeynep (G.17/5)

Vehbî diğer bir beytinde “Erişilmesi, elde edilmesi güç bir mazmunda mermer gibi bir sertlik olsa da sivri ve keskin kalem mızrağım, onun içinden delip geçer.” diyen şair en güç mazmunları bile kolayca oluşturabileceğini vurgulamaktadır:

Salâbet olsa da hârâ gibi bir saht mazmûnda

Olur bu nîze-yi hâmem Vehbîyâ nâfiz (G.48/5)

Şair, kendi şiirlerindeki mazmunları saf şaraba teşbih eder ve Nâbî'nin kadehinin bu şarapla dolması halinde renkli şiirlerinin başka bir neşveye kavuşacağını belirtir:

Olurdu başka neş'e nazm-ı rengînde Nâbî'nin

Mey-i nâb-ı mezâmînîmden olsa câmı pür-bâde (K.62/41)

2.2. ŞAİRLE İLGİLİ POETİK UNSURLAR

2.2.1. Şairle İlgili Özellikler

2.2.1.1. Gayb Tercümanı Olup Hakikâti Anlatmak

Vehbî'nin şairde aradığı vasıflardan biri, onun bilinmeyen dünyalardan haber verebilmesidir. Onun “gayb diline tercüman olmak” diye ifade ettiği bu vasıf “tab‘ ve hudâ-dâd” vasıflarıyla birlikte düşünüldüğünde, şairin manevî bir yönünün olması gerektiği anlaşılmaktadır. Böyle bir şairden de beklenen hakikatlerin habercisi olmaktır:

Lisân-ı gayba şâ'ir tercemândır

Zebân-dân-ı hakâyık şâ'irândır (M.6/20)

2.2.1.2. Hüner

Klasik Türk şiiri denilince akla ilk gelen unsurlardan biri şüphesiz ki hüner göstermektir. Dilin hünerli kullanılması sanatını ya da yazılış gayesini göstermektedir. A.S. Levend'in söylediği gibi klasik Türk şiiri hüner ve marifet gösterme yeridir (1999: 90). Şiirde hüner göstermeyi en başa alarak bu alanda çok iyi olmasından dolayı sürekli kıskanıldığını ve üstat olmasını da hüner sahibi olmasına bağlamaktadır. Kendisinin ilim ve irfan alanında çok iyi olmasından dolayı bu kadar hüner sahibi olmasına bağlar. O yüzden kendisini de asrın hünermendi olarak tarif etmiştir (Coşkun, 2011).

Vehbî, herkes aynı cinsinden memnun iken ne hikmettir ki maarifet ehli hüner sahibinden hazzetmez, nedendir diye soruyor. Şair, kendini hüner ehli olarak nitelerken böyle birinden evvela maarifet ehli kişilerin memnuniyet duymasını beklemektedir, durumun böyle olmaması ise şairi üzmektedir:

Ne hikmet Vehbiyâ mahzûz iken hem-cinsden herkes

Niçün ehl-i ma'ârif eylemez sâhib-i hünerden haz (G.144/5)

Şair, bir başka beytinde kendini “hüner sahibi şair, sihirbaz nesir ustası ve sihirle dolu kabiliyet” vasıflarıyla tanımlar ve bu vasıflarıyla dünyayı kendine hayran bırakmayı başardığını belirtir:

Benim ol şâ‘ir-i mâhir benim ol münşî-yi sâhir

Ki tab‘-ı pür-füsûnum lâl ü hayrân etdi dünyâyı (K.45/45)

Şair, aşağıdaki beyitte de yine maharetli bir şair ve sihirbaz bir inşa ustası olduğunu belirterek kabiliyetinin büyüleyici etkisiyle Marut’u kuyuya kendinin hapsedtiğini söyler:

Füsûn-ı ta‘b ile Mârût’u çâha habs etdim

Benim o şâ‘ir-i mâhir o münşî-yi sehâr (K.63/77)

Vehbî’ye göre şair, üstad derecesinde eser tertip edebilmeli ve duruma göre hem şiir hem de nesir inşa edebilmelidir:

Ola hem münşî-yi üstâd-ı dânâ

Gehî nazm u gehî nesr ede inşâ (M.6/60)

Vehbî, şairlik ile hüneri o kadar özdeşleştirir ki şiiri meydana benzettiği bir beytinde şair yerine doğrudan hüner-pîrâ ifadesini kullanır. Bu konuda gücüne, pehlivanlığına güvenen şairleri ise şiir meydanına davet eder:

İşte meydân-ı sühan gelsin hüner-pîrâların

Var ise bir pehlevânlık gösterir zûr-âverî (K.25/60)

Şair, bir başka beytinde ise “Hünerim sadece şiir ve düzyazıyla sınırlı değildir; ilim irfan davasında da delilim şiirlerimdir.” diyerek hünerli olduğu kadar ilim ehli olduğuna da dikkat çeker:

Hünerim şi‘r ile inşaya değildir maksûr

Da‘vî-yi dânişe ancak sühanımdır bürhân (K.56/78)

“Bu kadar hüner göstermek gerçi ayıbım olmuştur. Şiir ve nesirde bu kadar kemale ermek suç mu, ceza mıdır?” sözleriyle devrinde hünerli ve olgun olmanın adeta bir eksiklik addedildiğine kinayeli bir şekilde cevap verir:

Gerçi ‘aybımdır hüner noksânım olmuştur kemâl

Töhmet ü cürmüm bilmem şi'r ile inşâ mıdır (K.42/56)

“Benim engin denizler gibi olan marifetlerim coşup taşıdığı için kalemim böyle cevher kıymetinde şiirler çıkarır.” diyen Vehbî bu beytinde kendisinin marifet kaynağı olmasından dolayı hüner ehli olarak dile getirmiştir:

O bahr-ı ma‘rifetim bâ-husûs cûş etse
Midâd-ı hâmemme olur âb-ı gevher-i eş‘âr (K.63/76)

Bir beytinde “Eğer, inci kıymetinde şiirler çıkarmak isteyen şairler varsa hayal denizinin kaynağına dalmalıdır.” diyen Vehbî inci kıymetinde şiirlerin şairin hayal dünyasının derinliklerinden geldiğine işaret eder:

Böyle gevherler çıkarmak isteyen nazm-âşinâ
Vehbiyâ bahr-ı hayâlin kâ‘rına talmalıdır (G.69/5)

Şairi hüner vasfıyla birlikte düşünen Vehbî, şiiri de hüner sergileme alanı olarak değerlendiren ancak aşağıdaki beytinde bu sefer amacının hüner göstermekten ziyade, Kuran manzumesinin remizlerini keşfetmek olduğunu dile getirir:

Vehbiyâ arz-ı hünermendî değildir maksadım
Bu sühandan keşf-i remz-i nazm-ı Kur‘ân’dır garâz (G.136/5)

Vehbî bir başka beytinde şairlerin devletler için gerekli kişiler olduğunu kabul eder ancak bu şairlerin maharetli olmaları gerektiğini vurgulayarak yine şairlikte hüner vasfına dikkat çeker:

Belî devletlere şâ‘ir gerekir
Velîkin şâ‘ir-i mâhir gerekir (M.6/57)

“Tarihin kadrini hüner sahibi bilir ancak, cevher gibi övgülerle gerek kalmadı doldurma ifadelerle.” sözleriyle Vehbî, yazdığı manzumelerin kıymetinin hüner sahipleri tarafından bilineceğine dikkat çekerek hünerin şiirdeki önemine vurgu yapar:

Kadr-ı târihini Vehbî bilir ashâb-ı hüner
Cevher-i fahr ile hâcet komadın itrâya (T.20/13)

Mermer gibi olan şiirler çok sağlam olsa da mızrak başına benzeyen kalemim onu delip geçer, diyen Vehbî kendi kalemini mızrak başına benzetererek karşısındaki

şiiirlerin mermer kadar sağlam olması halinde bile kendi hünerinin onları delip geçecek kadar kuvvetli oluşunu ifade etmektedir:

Salâbet olsa da hârâ gibi bir saht mazmûnda

Olur bu nîze-yi ser-tîz-i hâmem Vehbîyâ nâfız (G.48/5)

“Ben öncekilerin/eskilerin önde geleneyim ki yaşadığımız zamanda söylediğim her şiiir/söz benden sonrakilere destan olur.” diyen Vehbî çok iyi bir sanatkâr olmasından dolayı kendisinden sonra gelenlerin kendisini selef gibi gördüğünü ifade etmektedir.

Ben ol bakiyye-yi selefim kim zamânede

Her bir sözüm cihana birer dâsitân verir (K.84/45)

2.2.1.3. İlim, Belâgat, Fesâhat

Klasik Türk şiiirinin amacı ilim öğretmek değildir. Fakat şiiiri oluşturmanın yapı taşlarından biri de ilim sahibi olmaktan geçmektedir (Coşkun,2011). Fuzulî'nin “İlmsüz şii'r esâsı yok divâr kimi olur ve esassız divâr gâyetde bî-itibâr olur” sözü ise şiiirde ilmin ne kadar önemli olduğunu gösterir (Üzgör, 1990).

Vehbî'ye göre ilim şiiirden ayrı düşünülemez. Bazen beyitlerinde bu ifadesini destelemek için ayet ve hadislerden faydalandığını ve ilimle şiiirin birbirinin yoldaşı niteliğinde olduğunu açıkça vermektedir. Sözü iyi bilmenin ve manayı iyi ifade edebilmenin en iyi yolunun ilim bilmekten geçtiğini bize beyitlerinde kullandığı ifadeleriyle açıkça göstermektedir. Sünbülzâde Vehbî “sühan” redifli kasidesinde şiiirle ilmin birbiriyle anlamdaş olduğunu, şairin cahil olanıyla âlim olanının asla bir olamayacağını ifade ederek muhtemelen “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” ayetine iktibasta bulunmuştur (Öntürk, 2016).

Vehbî zaten köklü ve ilim sahibi bir aileden gelmesini şiiirlerine çok iyi yansıtan bir şairdir. Öyle ki ilme verdiği değeri beyitlerinde doğrudan ifade de etmiştir. Bu kadar iyi ilim sahibi olmasından dolayı üslubuna yansıttığını ve bunu ancak ilim ve irfan sahibi şairlerin yapabileceğini ifade etmiştir (K.39/10), (K.38/24).

Vehbî aşağıdaki beytinde belâgat ilmini Acem'de öğrendiğini belirttiikten sonra bu konuda geldiği seviyeyi gören şairlerin hayretlere gark olduğunu söyleyerek belâgat sahibi bir şair olduğuna dikkat çeker:

‘Acem’de etdim icrâ-yı belâgat

Sühan-sencânı oldu gark-ı hayret

(M.7/23)

Vehbî, şairlik vasıflarını dile getirdiği bir başka beytinde kendini hiçbir şeye ihtiyaç duymayan, tok gözlülerin beğendiği bir şair olarak tanımlarken öte yandan belâgat sahasının önde gelen yiğidi olarak nitelendirir:

Sühan-perdâz-ı istignâ-pesendim

Belâgat arsasında şeh-levendim

(M.7/27)

Vehbî, Sultan III. Selim’e yazdığı bir kasidesinde “Şiir ilminde maharetli bir şairim, sihir yapmaya gücüm yeter, muciz şiirlerim ise apaçık ortadadır.” diyerek şiiri bir ilim olarak gördüğünü ve bu konuda oldukça maharetli olduğunu vurgular:

Benden ise ol şâ’irim fenn-i sühande mâhirim

Sihri beyâne kadirim i‘câz-ı nazmım müstebân

(K.26/44)

Vehbî’nin sadece şiir ilminde yeteneği yoktur, o diğer birçok ilimde de yetkindir. Örneğin belâgat söz konusu edilse Cahiliye döneminin meşhur şairi, belâgat ve hitâbet ustası Sahbân bin Vâil bile onun yanında dilsiz kalır:

Eger ‘ilm ise maksad her fûnûna intisâbım var

Belâgat ise ebkem eylerim nutkumla Sehbân’ı

(K.38/24)

Şair, bir başka beytinde de belâgatlı bir şekilde manalar oluşturmaya başladığında Sehbân ve Bâkıl gibi söz ve ilim ustalarının utanmış bir vaziyette kalacaklarını söyleyerek yine belâgat konusunda ne kadar yetenekli olduğuna işaret eder:

Kalır Sehbân-ı Vâ’il şerm ile a’yâ mine’l-Bâkıl

Belagâtle ser-âgâz eylesem ta‘bîr-i ma’nâyâ

(K.40/53)

“Onun sözleri sihir, şiirleri hikmetin kaynağı olacak derecede şiir ve nesir ilminde yetkinliğiyle ön plandadır.” diyerek Vehbî sözlerindeki sihir gücünün kaynağının hikmet içerikli yazmasından olduğuna dikkat çeker.

Beyânım sihr-ender-sihr ü şi’rim ‘ayn-ı hikmetdir

Bu rütbe intisâbım var fûnûn-ı şi’r ü inşâyâ

(K.40/54)

Vehbî, aşağıdaki beytinde İran edebiyatının meşhur şairlerinden Hakanî ve Tuğrâyî'yi zikrederek içinde bulunduğu zamanda belâgat ve şairlik şöhereti bakımından bu şairler gibi olduğuna işaret eder:

Şimdi menşûr-ı belâgat odur Hâkânî

Zât-ı vâlâsına Tuğrâ-yi zî-şân derler (G.72/9)

Vehbî bir diğer beytinde ise “Döne döne saldıran aslanın olduğu sahada en iyi/usta binici olan sadece benim. Sözü kusursuz söylemeye sahip olan kişi ben olduğum için benim dilim Hz. Ali'in kılıcı gibi keskindir.” diyerek yine belâgat ilminde çok hünerli olduğuna dikkat çeker:

Benim ol şehsüvâr-ı ‘arsa-yı pehnâ-yı kerrârî

Ki bâzû-yı belâgatde zebânım tîg-i Hayder'dir (K.54/48)

“İlme o derece ilgim ve bağlılığım var ki Sadeddin Efendi kendini geride bırakanın âlim Cürcanî olduğunu sanırdı.” diyerek Vehbî ilim ve kültür alanındaki bilgisinin çok fazla olduğunu dile getirerek Sadeddin Efendi'yi aslında geride bırakanın Cürcanî değil de kendisi olduğuna işaret eder:

Fünâna intisâbım öyledir kim görse Sa'dü'ddîn

Sanırdı kendiye gâlib olan dâna-yı Cürcânî (K.28/135)

“Üstad Meydanî, çıkıp meydana Mecma‘u'l-Emsâl adlı eserinden bahis açmaya çalışsa elbette ona “sen bu konuları bilmezsin.” derdim.” sözleriyle Vehbî yine bu beytinde de kendisinin ilim alanındaki yüksek bilgisinden dolayı “Mecma‘ul-Emsâl” adlı eser hakkında üstad Meydânî'ye bile meydan okuyacak kadar çok iyi olduğunu dile getirmektedir:

Benimle bahs-i emsâl etmege Meydânî-yi üstâd

Gelip meydâna çıksa derdim elbette nemîdânî (K.28/136)

Vehbî diğer beytinde “Arap ve Fars belagatindeki yetkinliğim hem Arap hem de Acem topraklarında herkesçe kabul edildi.” sözleriyle yine ilim-belagat alanındaki ustalığının hem Arap hem de Fars topraklarında nasıl kabul gördüğüne dikkat çekmektedir:

Nezd-i ‘Arab’da oldu müselleme ‘Acem’de hem

Nehc-i belâgat-i sühanım Tâzî vü Derî

(K.52/38)

Gazele talip olan kişi önce ilme çalışsın, bu kişi keşke önce şiiri önemseyip istekli sözler kullanabilseydi, diyen Vehbî şiirin bir ilim gerektirdiğini ve önce bu ilme değer verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır:

Tâlib-i nazm-ı gazel ‘ilme çalışsın evvel

Leyte şi‘rî deyü eylerse temennâ-yı sühan

(K.64/25)

Vehbî yine “sühan” redifli kasidesinin diğer beytinde “İlim ve şiir ikisi de eş anlamlı iken hiç cahil şair ile bilgili şair bir olur mu?” sözleriyle şiirin yine bir ilim gerektirdiğine ve bu ilmi öğrenmeden şiire başlanmamasını da ayrıca vurgulamaktadır:

‘İlm ü şi‘r ikisi de ma‘nâda mürâdifler

Bir midir şâ‘ir-i nâdân ile dânâ-yı sühan

(K.64/26)

İyi bir şairin evvela belâgatın ilm-i ma‘ânî bölümünde maharet ve ustalık gösterebilmesini bekleyen Vehbî, şiirdeki ince mana nüktelerinin ancak bu sayede anlaşılabilmesine inanır:

Evvelâ ‘ilm-i ma‘ânîde mahâret lâzım

Bilmeğe nükte-yi serbeste-yi ma‘nâ-yı sühan

(K.64/27)

Vehbî yine aynı kasidesinde “Şiir ankasının yücelere uçabilmesi için Arapça ve Farsçadan oluşan iki kanadı olması gerekir.” diyerek yine bir şairin iyi bir ilim öğrenmesi gerektiğine ve daha da önemlisi dil bilmesi gerektiğine vurgu yapar:

Fârisî vü ‘Arabî’den iki şebâl ister

Tâ ki pervâz-ı bülend eyleye ‘ankâ-yı sühan

(K.64/30)

2.2.1.4. Mizaç ve Ahlak (Pür-safâ, kemâl, fazîlet, irfân/maarifet)

Klasik Türk şairleri hakkında yapılan araştırmalarda onların değerlendirilmesinde mizaç, huy, ahlak zevk ve alışkanlıkları önemli bir yer tutmaktadır. Tezkire yazarları ayrıntılı bir değerlendirme için şairlerin buldukları toplumla beraber yaşayış şekillerini de ele almışlardır. Şairlerin vasıflarını belirlerken mizacına ve ahlakına yönelik durumları ele alarak şiir anlayışlarını ortaya koymuşlardır (Topak, 2020).

Vehbî çok temiz bir gönle sahip olmasından dolayı şiirlerinin de temiz olduğunu ve çok coşkun bir mizacının olmasından dolayı da şiirlerinin neşe ve eğlence yaydığını ifade etmiştir. Ona göre, şairin gönlü temiz olmalıdır. Bunu ise bir ayna gibi tüm âleme yansıtmalıdır:

Kulûb-ı şâ'irân kim pür-sâfâdır

Hemân âyîne-yi âlem-nümâdır (M.6/17)

Vehbî, şair vasıflarını anlattığı bir manzumesinde şairin olgunluk nişanesi olmak gibi bir vasfı olması sebebiyle kusursuz şiirler yazmasına şaşırılmaması gerektiğinin altını çizer.

'Aceb mi olsa nazm-ı bî-bahâne

Kemâl-i âdemiyyetden nişâne (M.6/21)

“Mana sırlarını meşhur tefsir âlimi Râzî gibi tefsir etmeye başladığında, faziletinin sırlarını gören nice âlim mahcup olur.” diyen Vehbî şairin faziletli ve ferasetli olması gerektiğini vurgular:

Niçe 'allâme kim mahcûb olur Keşşâf-ı fazlından

Hemân Râzî gibi tefsîr edince râz-ı ma'nâyı (K.45/12)

Benim engin denizler gibi olan marifetlerim coşup taşıdığı için kalemim böyle cevher kıymetinde şiirler çıkarır, diyen Vehbî bu beytinde kendisinin marifet kaynağı olmasından dolayı hüner ehli şiirler ortaya çıkardığına vurgu yapmıştır:

O bahr-ı ma'rifetim bâ-husûs cûş etse

Midâd-ı hâmem olur âb-ı gevher-i eş'âr (K.63/76)

Bir diğer beyitte “İrfan kaynağı olduğum için artık kıymetim bilinsin, mücevherimin sert kayaların altında kalması hiç yakışık kalır mı?” diyerek kendini mücevher kaynağı görür ve bu kadar kıymetli bir hocanın artık değerinin tam bilinmesi gerektiğini vurgular:

Ma'ârif kânıyım ben de bilinsin kıymetim şimdi

Revâ mı gevherim kalmak derûn-ı seng-i hârâda (K.39/10)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Tüm akranlarıma üstün olduğumu ispat ederim çünkü ben kültür/irfan denizi gibiyim ve lafım da kuru bir dava için söylenmez.” diyerek

şairliğini bir kültür denizine benzetrek sözlerinin de çok üstün olduğuna işaret etmektedir:

Mâ-hasal rüchânım isbât eylerim akrânıma

Bahr-ı ‘irfânem deyü lâfım kuru da‘vâ mıdır (K.42/57)

Vehbî “Sühan” redifli kasidesinin bir beytinde “Ancak üstad âlimlerin engin göğüs denizinde kıymetli inciler bulunur yoksa her dilde böyle eşsiz inci sözler bulunmaz.” diyerek ancak çok kıymetli sözlerin sadece kendi gibi maarif ehlinin gönlünden çıkabileceğine dikkat çeker:

Sadef-i sîne-yi deryâ-yı ma‘ârifde olur

Yohsa her dilde bulunmaz dür-i yektâ-yı sühan (K.64/20)

Vehbî bir diğer beytinde şiiri aynaya benzetmektedir. “Kişinin sinesi parlak bir ayna gibi saf değilse, şiir aynası orada hiç güzel bir şekilde yansıyabilir mi?” diyerek güzel şiirlerin saf bir gönlün eseri olacağına işaret eder:

Sîne mir‘ât-ı mücellâ gibi sâf olmaz ise

Hüsn-i sûret mi bulur anda merâyâ-yı sühan (K.64/12)

“Hamdolsun ki ilim ve marifet ışığımla sanat kabiliyetim ödünç değildir.” diyen Vehbî bu beytiyle Allah tarafından verilen bir güçle marifet sahibi olduğunu, ilim ve irfanıyla sanat kabiliyetinin çok güçlü olduğunu vurgulamaktadır:

Bi-hamdi’llâh ki feyz-i ma‘rifetle zîver-i ‘irfân

Degildir ‘âriyet tab‘ımda Vehbî-yi Îlâhîdir (G.81/5)

2.2.1.5. Mu‘cîz-beyân

Klasik Türk şiirinin hiç kuşkusuz amacı güzelliği yakalamaktır. Güzelliği yakalamak, şaşırtmak, benzersizi bulmak gayesi vardır. Bu özellikleri bulmak ve iyi bir üslupla sunmak ise yeteneğe bağlıdır. Bu yetenek de hiç kuşkusuzdur ki Allah vergisi bir yeteneğe bağlıdır. Şiirin başı da sonu da mucizeye bağlıdır. Şair ancak Allah’ın kendisine sunduğu bir sihirle mucizeli söyleyişlere sahip olabilirler. Dolayısıyla mucizeli söyleyiş şiirde bir estetik ölçüttür (Mengi,2009).

Vehbî, poetik içerikli beyitlerinde, manzumelerinde bu kadar sihirli söyleyişlerinin temelinde Allah'ın kendisine sunduğu mucize sonucu oluştuğunu; Allah'ın nasıl ki Peygamberlere mucizeler vermişse kendisine de kalemini mucize olarak verdiğini dile getirmiştir. Bazı beyitlerinde ise bu kalemini Musa'nın esasına benzettiği görülmektedir. Vehbî, bir kasidesinde mucizevî bir söyleyişe sahip olmasına rağmen memduhunu methetme konusunda yetersiz kaldığını belirterek yine de memduhunu övmeye devam eder:

Ne denli mu'cize-perdâz isem de sultânım

Hele bu bâbda ben 'aczim eylerim ikrâr (K.63/75)

Bu beytinde kendini kıskananlara seslenerek “Ey kıskançlar benim gibi mucizevî söz söyleme becerisine sahip bir şairin şiiri karşısında ne söyleyeceksiniz?” diyerek onlara meydan okur:

Vehbî ile kim söyleşir ey hâsid-i bed-gû

Böyle sühan-ı mu'cîze-perdâza ne dersin (G.201/7)

Vehbî kendi sihirli şiirleri karşısında diğer bütün şairlerin elleri ağızlarında hayretler içinde kaldığını söyleyerek kendi mucizevî söyleyiş gücünün ne kadar fazla olduğunu dile getirmiştir:

Sihri-efsûnunu küttâb-ı kalem gördükde

Oldular cümlesi engüşt-i tahâyâyür be-dehân (K.56/77)

“Hüdâ onun şiirlerinde Hz. İsa'nın mucizevî söyleyişini sakladığı için her bir lafzı manaya ruh verir.” diyen Vehbî mucizevî söyleyişlerinin sonucunda manalara can verdiğini ifade etmektedir:

Hayât-efzâ olur ma'nâ-yı rûhânîye her lafzım

Hudâ nutkumda pinhân etmiş i'câz-ı Mesîhâ'yı (K.45/47)

Vehbî, aşağıdaki beytinde de “Şiirlerim, Hz. İsa'nın nefesi gibi mucizeler gösterdi, bu sayede ben de cansız bir şekilde duran mana kalıplarına yepyeni hayatlar verebildim.” diyerek yine benzer ifadelerle mucizevî bir söyleyişlere sahip olduğunu vurgular:

Dem-i İsâ gibi izhâr-ı i'câz eyledi nutkum

Hayât-1 tâze verdim kâlib-1 ma'nâ-yı bî-câna (K.7/89)

Onun öylesine mucizevî bir söyleyişi var ki şiir yazdığı kalemi âdeta İmran oğlu Musâ'nın elindeki ejderhaya dönüşen âsâ gibidir. Bunun sayesinde nice sihri geçersiz hâle getirmiştir:

Hezârân sihri ibtâl eyledim mu'cîz-beyânımla
Elimde hâme benzer ejder-i Mûsâ-yı 'İmrân'a (K.7/90)

Şair, bir başka beytinde memduhuna seslenerek kendisi gibi mucizevî söyleyişler sergileyerek kaside yazan başka bir şairin olup olmadığını sorar:

Ammâ bu çâkerin gibi ey şâh-1 nüktedân
Hiç var mı bir kasîde-yi mu'cîz-beyân verir (K.84/44)

Vehbî kalemini yılanbaşına benzetir ve söz söyleme veya az sözle çok şey anlatan kabiliyetinin kapılarını açan sihirli ifadelerinin o hazinenin kapısını açan yılanı benzetir. Vehbî az ve öz söylemeyi bir hüner olarak gördüğü için bu durumunu da sihirli olarak görmektedir aynı zamanda kaleminin sihrinden bahsetmektedir.

'Aceb gencîne-yi bâd-âver-i i'câzdır nutkum
Tılısm ile anın su'bân-1 hâmem oldu derbânı (K.5/4)

“Lafız kalıplarına manalı ruhlar üfleyen, onlara taze can bahşeden kendi nutkun mudur yoksa İsa'nın feyzi midir?” diyen Vehbî sözlere taze bir can verdiğini ve sözlere İsa gibi ruh üflediğini dile getirmiştir:

Kâlib-1 elfâza nefh-i rûh-1 ma'nâ eyleyen
Nutm-1 cân-bahşın mıdır feyz-i dem-i 'Îsâ mıdır (K.42/11)

2.2.1.6. Nükte-perver, nükte-şinâs

Divan şiirinde nükte şiirin asıl yazılma sebebi olarak görülmüştür. Çoğu şair nükte yapmak amacıyla yazmıştır, dolayısıyla şiirde nükte yapmak oldukça muteber görülen bir unsurdur. Bir şiirin ömrünün uzun olması yaptığı nüktenin hafızalarda yer almasıyla orantılıdır. Bazen bir şair sadece bir beytinde yaptığı nükteyle yüzyıllarca anılmıştır. Nükte, şiirde incelik ve maharet göstermektir; Divan şairleri maharetini yaptıkları nükte ile sağlamaya çalışmıştır. Okuyucunun hafızasında yer alması,

incelikleri vermesi, okuyucuyu şairtması, okuyucuya zevk vermesi ancak yaptıkları nükteler sayesinde olmuştur (Coşkun, 2011).

Vehbî, şair vasıfları arasında nükteli sözler söyleme becerisini önemli görür. Ona göre üstad derecesinde bir şair, nükteperver, zarif olmalı; söz söyleme yerini ve zamanını bilmelidir:

Olur elbette üstâd-ı sühanver

Mahâl-ı gûy u zarîf ü nükte-perver (M.6/18)

Şair bir başka beytinde “Hayal cambazım, zarif, ince nüktelere gönül bağlamıştır; sanki dil kılıcını çekip ip üzerinde oynamak ister.” sözleriyle nükteye olan düşkünlüğünü ifade eder:

Resen-bâz-ı hayâlîm nükte-yi bârîke dil-beste

Çekip tûg-i zebânım sanki oynar rîsmân üzre (K.15/59)

Vehbî, nükteli söylemeyi şairlik için o kadar önemli görür ki bir beytinde şair yerine doğrudan nükte-şinâs iafdesini kullanır:

Bu tâze zemîni begenip nükte-şinâsân

İnşâd-ı nazîre edelim derse yeridir (G.65/9)

2.2.1.7. Orijinallik- Yenilik

Klasik Türk şairleri şiirlerinin özellikle fahriye bölümlerinde kendilerini överken eserlerinin de ne kadar orijinal olduğunu dile getirmişlerdir. Şairliğin ayırt edici bir vasfı olarak kabul edildiği için şiirlerinin yeni olduğunu da vurgulamışlardır. Özellikle el değmemiş, yeni bir tarz, yeni bir söyleyişin öneminden bahsetmişlerdir. Yeni ifadeleri ortaya çıkarmayı az bulunan bir unsur kabul ettiklerinden el değmemiş düşüncelerinin okuyucuyu baştan çıkaracağını da vurgulamışlardır (Işınso & İsen, 2007).

Vehbî şiir alanında kalıcılığını eserlerinin orijinal ve söylenilmemiş söylemekten geçtiğini vurgulamaktadır. Hatta öyle ki kendine ait bu tarzından dolayı özgünlük alanında örnek gösterildiğini dile getirmiştir.

Vehbî'nin şiir anlayışında özgünlük ve yenilik önemli bir yer tutar. Şair, bu yaklaşımını “hayal, mana, fikr, mazmun” vb. şiirle ilgili diğer poetik unsurlarda da

sürdürür. Onun, şair vasıfları arsında da bu özgünlük ve yenilik yaklaşımını sürdürdüğü görülür. Bir beytinde “Kuyumcunun daha önce işitilmemiş, duyulmamış yeni dilini bildiğim için kimyager güneş, şairlerimi kıskanır.” diyen Vehbî yeni bir söyleyişe sahip olduğuna işaret eder.

Âfitâb-ı kimyâger reşk eder güftârıma

Bildigimçün nâ-şinîde nev-zebân-ı zergeri (K.25/56)

O, sanatlı ve yeni bir tarzda söylediği şiirlerini oluştururken ve üstad kimliğine dikkat çekerken düşünce mimarının bu söyleyişte etkili olduğunun altını çizer:

Mi‘mârî-yi endîşe ile Vehbî-yi üstâd

Yapmakta nev-îcâd niçe beyt-i musanna‘ (G.145/5)

Yenilik, Vehbî’nin şairlikte âdetâ ana ilkesi olmuştur. O, bu düşüncesini bir beytinde “Ey Vehbî, şiirden anlayan akıl sahiplerine yeni gazeller arz etmek suretiyle övünülen, yeni yeni şiirler yazmak benim şiarım olmuştur.” sözleriyle dile getirir:

Nev-gazeller ‘arz edip ehl-i şu‘ûra Vehbîyâ

Nev-be-nev eş‘âr-ı fahr etmek şi‘ârımdır benim (G.193/8)

“Vehbî’nin şiir anlayışında değersiz, eski üslupla şiir yazılmamalı; bilakis yeni bir üslupta yazılıp taze ve yeni olmalıdır.” diyen şair, şiirde tazeliğe ve yeniliğe önem vermektedir:

Vâdî-yi köhne mübtezel gül gibi olmalı gazel

Tâze zemînde Vehbîyâ tâze-be tâze nev-be nev (G.219/5)

“Başka (değişik) sözler ile manaya başvurma olur mu hiç, karga güzel sesler çıkarma talidi yapsa da bülbül gibi güzel sesler çıkarabilir mi, şiirlerinin benzerini yazmak hayali emanet giysi ile süslenme gibi olur.” diyen Vehbî aşağıdaki dörtlükte kendi şiirlerindeki eşsizliğe ve taklit edilemezliğine vurgu yapar. Taklit edilse dahi bir benzerinin yazılamayacağına çünkü böyle özgün şiir yazmanın bir ayrıcalık olduğuna işaret eder.

Sühan-i gayr ile ma‘nâya tevessül mü olur

Zâg taklîd nagam etse de bülbül mü olur

Vehbîyâ nazmına derc etme hayâl-i diğeri

2.2.1.8. Söze Canlılık Verme

Dil canlı bir varlıktır. Kullanılan kelimeler canlı, kullanılmayanlar ise ölmüştür. Sözcüklerin canlılığını sürdürebilmesi, onların sürekli kullanılmasıyla ilgilidir. Yalnız sadece kullanılması o sözcükleri canlı kılmaz, onların etkili ve güzel kullanılması da gerekmektedir. Bu nedenle şairler sözcüklere hayat verebilmek için o sözcükleri, kendi şairlik özelliklerinden hareketle etkili ve güzel kullanmalarıyla canlı tutarlar (Topak, 2020).

Vehbî aşağıdaki beytinde “Bu kalıplı sözlerime manalı ifadeler üfleyen ve canlılık veren sesler bağışlayan İsa’nın feyzi midir?” diyerek kendini sözlere canlılık veren bir şair olarak görmektedir:

Kâlib-ı elfâza nefh-i rûh-ı ma‘nâ eyleyen

Nutk-ı cân-bahşın mıdır feyz-i dem-i İsa mıdır (K.42/11)

Bir diğer beytinde ise “Benim saf dilli yaratılışım tıpkı Hızır’ın saf su akıtan çeşmesi gibidir. Mucizeli sözlerim ise İsa’nın muciceleri gibi ruhu besleyen, ruha kuvvet ve canlılık veren sözlerdir.” diyerek yine sözlerine canlılık verdiğine dikkat çekmektedir:

Dil-i sâfi-nihâdım ‘aynıdır ser-çeşme-yi Hızır’ın

Dem-i ‘İsa gibi mu‘cîz kelâmım rûh-perverdir (K.54/51)

“Divitim ölümsüzlük suyunu içince kalemim bir anda bin cansız lafza hayat verir.” sözleriyle Vehbî, kendisinin cansız olan kelimelere bile ölümsüzlük kazandırmasına ve bunu da kalemini çok iyi kullanmasına bağlamaktadır:

Kalem ihyâ eder bir lahzada bin lafz-ı bî-cânı

Devâtım zulmetinden nûş edince âb-ı hayvânı (K.5/1)

Vehbî bu beytinde ise “Şiirim İsa’nın nefesi gibi mucize gösterdi, böylece cansız mana kalıplarına yepyeni bir hayat verdi.” diyerek cansız kelimelere hayat verdiğini ve onları taptaze yeni kelimeler kıldığını ifade eder bunu da Hz. İsa gibi mucizevi bir yeteneğinden dolayı gerçekleştirdiğini dile getirmektedir.

Dem-i İsbî gibi izhâr-ı i'câz eyledi nutkum

Hayât-ı tâze verdim kâlib-ı ma'nâ-yı bî-câna (K.7/89)

“İran edebiyatının meşhur şairi Kemâleddin-i İsfahanî'nin (Hallâk-ı Ma'ânî lakaplı) ruhu bana imrenerek bakar, zira şiirlerim sayesinde söz kalıpları yeniden can bulur.” sözleriyle Hallak-ı Ma'ânî'ye telmihte bulunarak onun ruhunun kendisine çok imrendiğine çünkü cansız sözlere hayat bahşeden bir şair olduğuna dikkat çeker:

Rûh-ı Hallâk-ı Ma'ânî gıpta eyler kim bana

Nutkum ile kâlib-ı elfâz tâze cân bulur (K.18/36)

“Şair, Hz. İsa gibi hayat veren nefesi ile ruh veren sözleriyle şiiri diriltebilmelidir.” diyen Vehbî bu beytinde kendini Hz. İsa'ya benzeter ve onun gibi mucizevi bir yapıda olduğu için kendi de ölmüş sözlere hayat verdiğini ve onları yeniden canlandırdığını dile getirir:

Dem-i 'İsbî gibi enfâs-ı hayât-efzâsı

Ede bir nutk-ı revân ile ihyâ-yı sühan (K.64/5)

2.2.1.9. Sühan-dân (sühan-gû, sühan-perver, sühan-ver, hüsn-i beyân, sühan-senc)

Şairler “söz söylemesini bilen, güzel ve düzgün söz söyleyen, fesahatli konuşan” anlamlarına gelecek şekilde kullanmışlardır. Bu özellik aslında bir nevi şairin kendi özelliğini de orataya koymasını gösteren bir unsurdur. Söz söyleme sanatına sahip şairlere bir değerlendirme ölçütü olarak kullanılmıştır (Öztoprak, 2006).

Vehbî kendine has tarzından dolayı şüara çevresince kabul gören bir şair olduğunu ve bu tarzına bir de ilim ve irfan eklenince çağının sühan-dânı kabul edildiğini söylemiştir. Söz söyleme alanında “üstat” denilmesini ise tam kendisini tanımladığını ifade etmektedir. Poetik terim olarak sühan-dân ifadesini sıklıkla kullanmıştır. Sühan ustası olmasını ise şiirde yaptığı yeniliklere bağlamaktadır. Bu durum karşısında birçok şair hayranlıkla kendisini izlediğini dile getirmiştir. Kendisi gibi ince ve zarif söz kullanın olmamasından dolayı kendisi devrin sühan-dânı olarak görmüştür.

Vehbî kendisine seslenerek hiç kimsenin izinden gitmediğini kendine has bir tarzının olduğunu söylemektedir. Bu kendine özgü tarzından dolayı da şüara çevresince kendisine söz ustası denildiğini ifade etmektedir:

Bilirim haddimi pey-rev olamam ey Vehbî

İftirâ ile bana gerçi sühan-dân derler (G.72/10)

“Vehbî yine söz ustalığı ile bütün cihanı susturmaya başladı. Hatta öyle ki sanatıyla herkesi hayretler içinde bırakmayı başardı.” diyerek şair kendi söz ustalığının üstünlüğüne işaret eder:

Vehbî cihânı hayret ile ebkem etmeğe

Ruhsât mı verir tab‘-1 sühan-gûyuna yine (G.222/7)

Vehbî’ye göre padişahları vasfetmek sözü güzel söylemesini bilen şairlerin işidir ve bu durum eskiden beri böyledir, sözleriyle kendi sühandan özelliğini ön plana çıkarır.

Sühanverler olur şâhâna vassâf

Kadîmî böyledir âyîn-i eslâf (M.6/43)

Vehbî bir beytinde kendisine seslenerek “Ey sözleri beğenilen ve söz ustası olan şairlik kabiliyeti! Bu suskunluğunun kalem ve mürekkep kaynaklı bir sebebi yok mu?” sözleriyle yine sühan-gû vasfını öne çıkarmıştır.

Nedir ey tab‘-1 sühan-gûy-1 pesendîde kelâm

Bu hâmûşiye sebep yok mu midâd u aklâm (K.17/1)

Vehbî, aşağıdaki beytinde sühan-dân vasfını doğrudan şair karşılığında kullanır ve “Eğer yeni kalemimin ucu suya kandırmamış olsaydı, şairlerin inci kaynakları sonsuza kadar susuz kalırdı.” diyerek de bu konuda oldukça başarılı olduğunu vurgular:

Ser-i kilik-i terim ma‘nâyı şâd-âb etmese böyle

Edeb bî-âb olurdu gevher-i kân-1 sühan-dânı (K.21/44)

“Gül bahçesinde görülen her çalı, güzel sözler söyleyen şairlik kabiliyetimin fidanı gibi gül açmaz.” sözleriyle Vehbî kendi sühandanlık vasfına dikkat çeker:

Açmaz nihâli tab‘-1 sühan-perverim gibi

Gülşende her nümûde olan şâhsâr gül (K.50/35)

Vehbî bir başka beytinde de şair yerine sühan-dân ifadesini kullanır, onların ve kendinin övünme sebebini padişahı vasfetmeleri gerekçesine bağlar:

Vasf-ı zâtın sebeb-i fahr-i sühan-dânîdir

Bu cesâretle mübâhât ederim ben de hemân (K.56/66)

Vehbî, cihanda kendisi gibi bir şairin daha bulunamayacağını ifade ettiği bir beytinde sühan-dân vasfını yine kullanır, diğer şairlerin (Zeyd ü Amr) şiirlerinde kendi şiirinde olan letafetin bulunmadığını dile getirir:

Zeyd ü ‘Amr’ın sühanında bu letâfet mi olur

Yohsa olmaz mı benim gibi sühan-dân-ı cihân (K.56/69)

“O kuvvetli söz ustası benimki bu zamanda Zahîr’leri bana dayandırıyorlar, benimle güç bulurlar.” diyen Vehbî yine sözü en güzel ve etkili kullanan şairin sadece kendisi olduğuna işaret eder:

Benim o kuvvet-i zahr-ı sühanverân ki gelip

Eder Zahîr-i zamâne benimle istizhâr (K.63/79)

Devletinde dokunaklı söz söyleyenlerin piri benim, söz ustası Sehbân olsa dahi benimle aynı dili konuşamaz, sözleriyle Vehbî sanat çevresinde çok iyi olan sanatçıların dahi dokunaklı söz söylemede asla kendisine yetişemeyeceğine işaret etmektedir.

Devletinde benim ol nâtika-pîrâ ki bana

Hem-zebân olamaz ister ise Sehbân olsun (K.30/37)

“Bir şairin her sözünde binlerce yalan olsa da o şairin güzel söylemesi onun her türlü ayıbını kapatır.” sözleriyle Vehbî iyi bir şairin ne anlattığından çok nasıl anlattığına vurgu yapar. Güzel söz söylemenin önemine vurgu yapar:

Her sözünde olsa da bin dürlü yalanı şâ‘irin

Setr eder ‘aybın yine hüsn-i beyânı şâ‘irin (G.170/1)

Bu dünyanın bütün halleri gelip geçicidir. Kalıcı olan sadece yaşadığı devirde hesaplı, ölçülü söz söyleyebilenlerdir. Vehbî herkesin gelip geçici olduğunu ancak kendisi gibi vezinli/ölçülü söz söyleme ustalarının taze şiirlerinin kalıcı olabileceğini belirtir:

Sühan-sencân-ı dehrin tâze âsârı kâlır bâkî

Bu çarh-ı köhne-sâlin gerçi her etvârı fânîdir

(G.50/6)

2.2.1.10. Üstâd

Bilim veya sanat alanında üstün bilgisi ve yeteneği olan kimseye “üstat” denir (TDK, 2022). Poetik açıdan da aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bilgisi ve yeteneğini beyitlerinde bariz bir şekilde ortaya çıkararak ve bunu da alanındaki hünerine bağlayan bir terim olarak kullanıldığı görülmektedir. Vehbî'nin şiirlerindeki üstün yeneği, süslü ve sanatlı söyleyişleriyle ön plana çıktığı aşağıdaki beyitleriyle verilmiştir.

Vehbî, şiirde öyle üstad dercesine erişmiştir ki şiir yazdığı kalemiyle nesir ve şiir ustalarının ortaya koydukları dize ve stırların üzerini çizmek suretiyle onların eserlerini boşa çıkarmış, onları değersiz kılmıştır:

O üstâdem ki çekdim se-kalemde hatt-ı butlânı

Sütûr-ı nazm u nesr-i şâ'irân u münşiyân üzre

(K.15/55)

Vehbî bir diğer beytinde “Üstad Vehbî çok iyi şiirler yazma endişesi ile sanatlı ve gösterişli nice güzel yeni beyitler icat etmiştir.” diyerek kendisinin üstad olmasından kaynaklanan bir duygu içinde çok yeni ve gösterişli beyitler oluşturmasına dikkat çeker:

Mi'mârî-yi endîşe ile Vehbî-yi üstâd

Yapmakta nev-îcâd nice beyt-i musanna'

(G.145/5)

“Vehbî hem Rum'da hem de Arap camiasında en büyük üstattır. Kendisinin yanında Acem'in şairleri bile çok acemî ve çocuk kalmıştır.” diyerek yaşadığı devirdeki İranlı şairlerden çok daha iyi bir şair olmasına ve oralarda bile üstatlığının kabulüne işaret eder:

'Arab u Rûm'da üstâd-ı sühandır Vehbî

'Acemî oldu yanında şu'arâsı 'acem'in

(G.171/9)

Söz ustası Vehbî mühendis tarzıyla yeni fikirler ortaya çıkarıp sadece iki beyit ile bir tarih oluşturdu, diyen Vehbî bu beytinde kendisinin çok iyi bir söz üstadı olmasından dolayı sadece iki beyitle bile koca bir tarih yazabilecek seviyede olduğuna işarete eder:

İki târîh ile bir beyt-i ra'nâ eyledi te'sîs

Mühendis-kârî-yi fikr ile Vehbî hâme-yi üstâd (T.44/25)

Bir başka beytinde Vehbî'ye göre şair, üstad derecesinde eser tertip edebilmeli ve duruma göre hem şiir hem de nesir inşa edebilmelidir:

Ola hem münşî-yi üstâd-ı dânâ

Gehî nazm u gehî nesr ede inşa (M.6/60)

Bana sultanlara yaraşır olan “üstâd” şair derler. Ki bunda benim vâfıma tam da uygun olan unvanımdır:

Değil mi fahre şâyeste bu ‘unvân

Ki derler şâ'ir-i üstâda sultân (M.6/39)

2.2.1.11. Tab‘

Arapça bir kelime olan tab‘, lügatte “huy, tabiat, yaratılış” gibi anlamlara gelmektedir. Poetik açıdan bakıldığında ise şaire doğuştan gelen bir yetenek ve şairlik meziyeti olarak kullanılmaktadır. Şairlik yeteneği doğuştan gelen bir yetenek olduğu için sonradan kazanılması da mümkün gibi görülmemektedir. Klasik Türk şairleri bu vasfa büyük önem vermektedir çünkü adeta şairin ikinci bir kimliği olarak kabul edilmektedir. Tezkire yazarları da şairlerin sanat kabiliyetlerini ifade etmek için tab‘ ifadesini kullanmışlardır. Bir bakıma şairin sanatındaki mührü ve sanat anlayışı bu özellik ile karşımıza çıkmaktadır (Topak, 2020). Vehbî şiirlerinde kendisinde olan bu sanat kabiliyetinin kendine Allah tarafından verildiğini, gelip geçici bir kabiliyet de olmadığını sıkça dile getirmiştir (K.7/98), (T.81/5).

“Vehbî nedir böyle saf ırmak gibi olan tabiatın, saf suda bile bu kadar saflık görülmemiştir.” diyerek kendi şairlik kabiliyetinin çok saf ve temiz olmasından dolayı şiirlerindeki ifadelerinin de saf ve temiz olduğunu dile getirmektedir:

Vehbî nedir bu safvet-i cûy-ı tabî‘atin

Böyle safâ görülmedi âb-ı zülâlde (G.244/7)

“Eğer Muhteşem benim yüce şairlik kabiliyetimi görseydi kendi mahlasını değiştirmek zorunda kalırdı.” Muhteşem’i çok beğendiğini sık sık beyitlerinde dile

getirmiştir. Yalnız bu beytinde kendi sanat kabiliyetinin o kadar görkemli ve bir o kadar yüce olduğunu ifade ederken Muhteşem'in bile böyle bir şairlik kabiliyeti karşısında mahlasını değiştirmek zorunda kalacağını dile getirmektedir:

Mahlasın tebdîl ederdi Muhteşem görseydi ger

Şevket-i tab'ım edince böyle 'arz-ı ihtîşâm (K.58/35)

“Böyle korkusuzca meydana çıkan bir pehlivan daha varsa gelsin, yalnız bilinsin ki benim şairlik kabiliyetim Rüstem gibi güçlü ve yiğitçedir.” diyen Vehbî bu beytinde şairlik kabiliyetini Rüstem'in yiğitliğine benzer görmektedir:

Bu meydâna çıkar bir pehlevân var ise gelsin kim

Bilinsin Rüstem-i tab'ım ne zûr-âver dilâverdir (K.54/49)

Vehbî, künyesini daha önce verdiğimiz bir beytinde “Şairlik kabiliyetimin Firdevsî'sinin elinde kalemim başı önde turfanda mazmunlar verir, ykşa o bu hâliyle Tuba ağacı mıdır?” diyerek kabiliyetinin boyutlarını sergilemek ister (K.42/9).

Vehbî sanatının yeni doğmuş bir bebek gibi olduğunu ve bu sanatın etrafında dünyanın döndüğünü dile getirerek bir güzellik unsuru olan süs eşyasına benzeyen sanatına ise bir bebek bakıcısı gibi özenle bakıldığına dikkat çeker:

Zehresin hükm-i nezâretle ederdi dâye

Ser-i nevzâde-yi tab'ımda çerh-i 'akîm (K.16/34)

“Allah'a şükürler olsun ki bereketli bilgilerim bana süs olur. Şairlik kabiliyetim ise ödünç değildir. Bu yetenek Vehbî'ye Allah tarafından verilen bir mucizedir.” diyen Vehbî doğuştan gelen yeteneğinin kendisine Allah tarafından bahşedilen bir kabiliyet olduğuna işaret eder:

Bi-hamdillâh ki feyz-i ma'rifetle ziver-i irfân

Değildir 'âriyet tab'ımda Vehbî-yi ilâhidir (T.81/5)

Vehbî bir diğer beytinde, şairlik kabiliyetinin kaynağını inci dalgalarından oluşan bir deniz kaynağına benzetir ve bu incileri etrafa saçmasıyla da kaynağının daha çok dolu olduğuna işarete eder:

Nisâr etdikçe artar mâye-yi nazm-ı dürer-bârı

Bilinmez tab'-ı pür-cûşum ne gevher-hîz-i deryâdır (K.29/59)

“Glbahesinde sözü güzel ve yerinde söyleyen kabiliyetimin fidanı gibi kendini gösteren, dalları gr ve çok olan bir gl aamaz.” diyerek Vehbî Şiirini alıllıklar arasında yeni açmış olan gllere benzetmektedir. Bunu yapabilmesini ise eşsiz Şairlik kabiliyetine bağlamaktadır:

Açmaz nihâl-i tab‘-ı sühan-perverim gibi

Gülşende her nümûde olan Őhsr gl (K.50/35)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Her zaman bolluk içinde ve bahar mevsimindeki gl bahçesi gibi sanatıma Sd gibi hazırcevap olan biri yüzlerce bahçivan verir.” diyerek kendi sanat kabiliyetini bahar mevsimindeki taze çiçeklerle donatılmış gl bahçesine benzetmektedir:

Her dem bahâr-ı feyz-i gülistân-ı tab‘ıma

Sa‘d-yi ter-zebân gibi sad bğbn verir (K.84/47)

Vehbî’ye verilen ilahî g emanet bir Şairlik kabiliyeti değildir, düzgün ve belğane sözleri saf ve temizliği doğuştan gelen ilâhi gücü sayesinde:

Değildir ‘riyet tab‘ımda Vehbî’yi İlhidir

Bu feyz--feyz-i nazm-ı pk  güftâr-ı beligne (K.7/98)

“Ancak benim gl gibi taze olan Şairlik kabiliyetimde böyle ferahlık ve açıklık bulunur. Her alıllık ağlık yerde taze gller açılmaz.” diyen Vehbî herkesin Şair olabileceğini fakat her Şairin böyle güle benzeyen taze ve yeni Şiirler ortaya koyacak bir kabiliyetinin olamayacağına işaret eder:

Olur ancak gŐde Vehbîyâ gl-i nahl-ı tab‘ımdan

Bu gne tâze tâze glleri her Őhsr açmaz (G.107/8)

Vehbî, dünyanın yenidünya mı yoksa bambaŐka bir âlem mi olduğunu bilmediğini, modası geçmiş sanatı ise kendi Şevk dolu kabiliyetiyle tazelandirdiğini dolayısıyla da Şiire bir canlılık getirdiğini ifade eder:

TzelenmiŐ Şevk ile tab‘-ı khen-slin yine

Başka ‘lemdir cihân bilmem yeni dünyâ mıdır (K.42/7)

Onun Şairlik kabiliyeti kusursuzdur. Hatta kabiliyeti yanında üslubunun güzel oluŐu da herkesçe bilinen bir gerçektir:

Müsellem vâdi-yi hüsn-i edâ tab‘-1 selîminde

Nizâm-1 nazm istihsân-pezîr-i nezd-i Hassân’dır (K.33/36)

Efsunlu şairlik kabiliyeti sayesinde Marut’u kuyuya hapsedtiğini belirten Vehbî, aynı zamanda maharetli bir şair, aynı zamanda büyüleyici bir inşa ustası olduğunu belirtir:

Füsûn-1 tab‘ ile Mârût’u çâha habs etdim

Benim o şâ‘ir-i mâhir o münşî-yi sehâr (K.63/77)

Ey sultan, senin methin sayesinde, bu coşkunluk ve taşkınlık ile kabiliyet denizimden etrafa saçılmış incilerden epey çıkardım, sözleriyle Vehbî şairlik kabiliyetini bir denize teşbih eder ve buradaki zenginliğe dikkat çeker:

Hudâvendâ bu cûş-â-cûş ile deryâ-yı tab‘ımdan

Çıkardım midhatinde gerçi hayli dürr-i mensûrî (K.14/38)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Söz ustalarına/şairlere duyurulur, olgunluğum o dereceye ulaştı ki yüce şairlik kabiliyetim yol gösterici oldu.” sözleriyle sanat kabiliyetinin artık zirveye ulaştığına ve diğer şairlere de örnek olduğuna dikkat çeker:

Sühanverâne salâ câmi‘-i kemâlâtım

O rütbelerde ki tab‘-1 bülendim oldu menâr (K.63/83)

“Kuvvet dolu şairlik kabiliyetim cesaret gösterdiğinde özellikle şiirlerim dünyaca meşhur oldu.” sözleriyle Vehbî şairlik kabiliyetinin çok yüksek olduğunu ve bu yüzden dünyaca bu kadar meşhur olduğunu vurgulamaktadır:

Husûsâ şî‘rim oldu dehre meşhûr

Celâdet gösterip bu tab‘-1 pür-zûr (M.7/20)

Vehbî “sühan” redifli kasidesinin bir beytinde şairin kabiliyetinin parlak bir ayna gibi olması gerektiğine dikkat çeker ve bu aynadan şiir papağanının kuşdilini okumasını ister. Kendi sanat kabiliyetinin bir ayna gibi olduğuna da işaret eder:

Tab‘ı âyîne-yi işrâk ola tâ kim andan

Mantıku’t-tayr okuya tûtî vü bebgâ-yı sühan (K64/8)

“At gibi hızlı olan sanat kabiliyetimle bu vâdide dostları geçerdim, ne çare ki ki ey Vehbî bu ilgiler ve alakalar bana ayak bağı oldu.” sözleriyle Vehbî bu beytinde şairlik kabiliyetini hızlı bir ata benzetir ve sanat kabiliyetine olan ilgiden dolayı da kendisine aslında ayak bağı olduklarına dikkat çekmektedir:

Bu vâdide geçerdî esb-i tab‘ım gerçi yârânı

Ne çare Vehbiyâ kayd-ı ‘alâyık pây-bendimdir (G.63/5)

Vehbî bir diğer beytinde “Alîm olan Allah, bana kelimelerin sırrını vermiş, her bir sözüm parlak incilerdir, şairlik kabiliyetim ise mücevherler saçan bir deniz gibidir.” diyerek kendi sanat kabiliyetinin genişlik, derinlik ve kıymetine işaret eder:

Gencîne-yi sırr-ı Kelîm etmiş beni Rabb-i ‘Alîm

Her bir sözüm dürr-i naîm tab‘ım yem-i gevher-feşân (K.26/45)

“Yüce olan ve güzelliği-doğruluğu o alandaki üstat kişilerle kabul görmüş kimseler güzel olanı arar. Bizim sağlam ve kusursuz olan sanatımız bayağı olanlara asla meyil etmez.” diyen Vehbî kendi sanatının sağlam, kusursuz, doğru ve hikmet içerikli olduğunu ve bu yüzden de halk tabakasına yazılmadığını ancak gerçek güzelliği arayanların bulabileceği bir sanat olduğunu dile getirmektedir.

Kaddi bülend ü hüsne müselleme güzel arar

Meyl eylemez esâfile tab‘-ı selimimiz (K.103/2)

2.2.1.12. Tatlı Dil ve Söyleyiş

Klasik Türk şiiri söyleyişe oldukça önem veren bir yapıya sahiptir. Değişik nazım şekilleriyle kendilerine özgü bir söyleyiş güzelliği oluşturmuşlardır. Bu söyleyiş özü bozmadan sözü ince bir işleyişle düzenleme işi olarak görülmüştür. Bu tatlı ve güzel söyleyiş okuyucular tarafından tutulduğu için yüzyıllarca devam etmesini sağlamıştır (İspir M. , 2017).

Söyleyişe çok önem veren Vehbî beyitlerinde bunu direk ifade etmiştir. Aağıdaki beyitlerinde de söyleyişe ne kadar önem verdiğini dile getirmiştir.

Vehbî, “Benim kalemim şeker kamışı gibidir. Bu da iyi tat alabilen dostlar içindir. Kıskanç kişilere ise zehir saçan damlalar gibi görünür.” diyerek kalemini şeker kamışına benzetir ve tatlı bir söyleyişinin olduğuna dikkat çeker:

Ney-şekerdir kalemim zâ‘ika-yı hullâna

Saçsa zehri görünür çeşm-i hasûda su‘bân (K.56/76)

“Şairlik kabiliyetimin şeker çiğneyen, hoş edalı papağanının her bir sözü, şiirin dudakları öpme zevkini verir.” diyen Vehbî kendini tatlı sözlü bir papağana benzetmek suretiyle şirin ve tatlı bir söyleyişi olduğuna dikkat çekmektedir:

Tûtî-yi hoş-edâ-yı şeker-hâ-yı tab‘ımın

Her nutku zevk-i bûse-yi şîrîn-lebân verir (K.84/55)

2.2.1.13. Vehbî-i İlâhî/ Hudâ-dâd

Vehbî şairliğe dair görüşlerini belirttiği aşağıdaki dizelerinde bu işin Allah vergisi olduğunu, çalışıp çabalamakla olacak bir durum olmadığını, şairin gönlüne İlâhî varidatın doğduğunu, bunların akılla oluşturulamayacağını özellikle belirtir. Ona göre, şairde böyle Allah vergisi bir meziyetin bulunması gerekir, aksi takdirde herkes çalışıp çabalayarak, tahsille şair olmaya uğraşır:

‘Atâ-yı şâ‘iriyetdir Hudâ-dâd

Ana mazhar değil her âdemî-zâd

Sünûhât olmasa nazm-ı müsellemler

Ederdi kesb ü tahsil anı ‘âlem

Egerçi herkes ister ola şâ‘ir

Hudâ feyz etmese ammâ ne kâdir

Odur bî-şüphê vehbî-i İlâhî

O râha olamaz bigâne râhî (M.6/35-38)

Vehbî “sühan” redifli kasidesinin aşağıdaki beytinde “Şair o kimsedir ki Cebrail’in (a.s.) üfürmesiyle onun kalbine, Hassan’da olduğu gibi şiir bırakıla.” diyerek kendine ilahi bir güç olarak verilen şiir yazma yatağına işaret eder:

Şâ'ir oldur ki anın kalbine Hassân gibi

Nefha-yı Rûh-ı Emîn eyleye ilkâ-yı sühan (K.64/2)

Vehbî bir diğerk beytinde “Herkesten soyut şairliğimle övünmem, ruhani feyzleri olan ve ilahi güce varan o Vehbî’dir.” diyerek şairliğinin Allah tarafından kendisine bahşedilen ruhani bir feyz olduğuna işaret eder:

Mübâhât eylemem ammâ mücerred şâ’iriyetle

O Vehbî-i İlâhdir odur bir feyz-i rûhânî (K.28/132)

2.2.2. Şairle İlgili Benzetmeler

2.2.2.1. Şair-At

Vehbî, poetik değerklendirmelerinde şairlik vasıflarını, bir başka ifadeyle şairde aradığı vasıfları doğrudan söylediği gibi kimi zaman da benzetilenler üzerinden söylemeyi tercih eder. Bu durumda kendini veya şairlik kabiliyetini çeşitli unsurlara benzeterek şairliğine dair açıklamalarda bulunur.

Ey Vehbî, şair arsasının eşsiz binicisi benim, şairlik kabiliyetimin atı ile yarışacak kimse yoktur, sözleriyle Vehbî sanat kabiliyetini ata benzetir ve bu atı da en iyi kullanan olarak kendisini gösterir:

Yektâ-süvâr-ı ‘arsa-yı nazmım Vehbiyâ

Yokdur semend-i tab’ım ile türk-tâz eder (G.87/7)

Bir diğerk beyitte ise “Ey Vehbî, kabiliyet atınla bu meydana en evvel sen çıkma, kim bilir bu meydanın nice ata çok hızlı binen binicileri vardır.” diyerek Vehbî yine kabiliyetini hızlı bir ata benzetir ve herkesten önce de meydana çıkan kişinin kendisi olduğuna dikkat çeker:

Vehbî bu ‘arsanın nice çâpük-süvârı var

Çıkma semend-i tab’ ile meydâna ibtidâ (G.1/5)

Vehbî “Kabiliyet atım, bu gidişle bir hayli mesafe katetti; bundan sonra fahiye vadisine doğru yularını çevirmek ister.” diyerek bu beytinde de sanat kabiliyetini ata benzetmektedir ve hatta bu atıyla sanat alanında çok yol kattetiğine işaret etmektedir:

Esb-i tab‘ımla hayli meydân aldı bu reftâr ile

Etmek ister vâdî-yi fahriyyede ‘atf-ı zimâm (K.58/33)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Kabiliyetin Arap atıyla Acem topraklarına çıkıp yiğitçe bir edayla çevgan oyunu oynadım.” sözleriyle sanatının gücünü Arap atına benzetir ve bu atıyla çok rahat oyun oynadığını söyleyerek Acem’de bile sanatını korkusuzca icra ettiğini belirtir:

Esb-i Tâzî-yi tabî‘atle çıkıp merdâne

Oynadım mülk-i ‘Acem’de dahi gûy u çevgân (K.56/72)

Ey Vehbî, şairlik kabiliyetinin bu meydanda sağa sola koşturacak mecali kalmadı, o zayıflamış atı artık pek sürmesen iyi olur, sözleriyle yine sanat kabiliyetini ata benzetir fakat bu beytinde biraz zayıf bir ata benzettiği görülmektedir:

Tab‘ında yok mecâl-i tekâpu bu ‘arsada

Pek sürme Vehbîyâ yeter ol esb-i lâgeri (K.52/59)

Vehbî kaside yazdığı kişiye seslenerek “Senin vasıflarını anlatma vadisine yuları çevirdiğimde kabiliyet atım, zapt olunmaz bir geniş meydan bulur.” sözleriyle ata benzettiği sanat kabiliyetinin de zapt olunmayacak kadar güçlü olduğuna dikkat çeker:

Eyledikçe vâdî-yi evsafına ‘atf-ı ‘inân

Zabt olunmaz esb-i tab‘ım vüs‘at meydân bulur (K.18/35)

Bir başka beytinde Vehbî “Belagat atının binicisi benim, vadide kalem atımla birçok küheylanı geride bıraktım.” sözleriyle sanat meydanını at binme alanı gibi görüp kendi sanatıyla birçok şair ve yazarı geride bıraktığını belirtir:

Benim ol fârisü’l-hayl-i belâgat kim bu vâdîde

Kümeyt-i kilik ile pesmânde etdim çok küheylânı (K.21/41)

Kabiliyetimin Arap atı korkusuzca meydana çıkıp Acem atlılarıyla çevgan oyunu oynadım, diyen Vehbî bu beytinde de sanat kabiliyetini Arap atına benzetmektedir ve bu atı çok iyi kullandığına vurgu yapar:

Çıkıp meydâna esb-i tâzî-yi tab‘ ile bî-pervâ

‘Acem fûrsânı ile oynadım hem gûy-u çevgânı (K.21/42)

Vehbî aşağıdaki beytinde Nef'î'ye telmihte bulunarak “Daha önce gidilmemiş vadilerde böyle koşuşturmalar nedir? Kabiliyet atın, korkusuz Nef'î'nin takipçisi midir?” sözleriyle Nef'î'nin korkusuzluğuna mukabil kendisinin de özgün denemeler içerisinde olduğunu söyler:

Vâdî-yi nâ-reftede böyle tekâpûlar nedir

Esb-i tab'ın pey-rev-i Nef'î-yi bî-pervâ mıdır (K.42/16)

Metnini daha önce verdiğimiz bir beyitte “At gibi hızlı olan sanat kabiliyetimle bu vadede dostları geçerdim, ne çare ki Ey Vehbî bu ilgiler ve alakalar bana ayak bağı oldu.” sözleriyle şair, bu beytinde kendini hızlı bir ata benzetir ve sanat kabiliyetine olan ilgiden dolayı da kendisine aslında ayak bağı olduklarına dikkat çekmektedir (G.63/5).

2.2.2.2. Şair-Ateş

Vehbî aşağıdaki beytinde Mevlana'nın yakıcı nefesine telmihte bulunarak kalemini neye benzetmektedir. Neyden çıkan acıklı sesler gibi kendisinin de yakıcı şiirler yazdığını ifade etmektedir. Bu yakıcılıkta da Mevlana'nın verdiği o yakıcı ahengin izinden gittiğini dile getirmektedir:

Eyleyen bu demde nây-ı hâmeni âteş-nevâ

Sûziş-i enfâs-ı seyr-âhengi-i Mevlânâ mıdır (K.42/8)

2.2.2.3. Şair-Binici

Vehbî aşağıdaki beytinde “Ey Vehbî, şiir arsasının eşsiz binicisi benim, şairlik kabiliyetimin atı ile yarışacak kimse yoktur.” diyerek en iyi sanat yapan şair olarak kendisini görmektedir ve kendisiyle yarışacak kimseyi de görmemektedir:

Yektâ-süvâr-ı 'arsa-yı nazmım ki Vehbîyâ

Yokdur semend-i tab'ım ile türk-tâz eder (G.87/7)

“Kabiliyet Düldül'ünün binicisiyim, benim karşıma kim at çıkarır? Bu mana arsasında Haydar-ı Kerrâr (Hz. Ali) benim.” diyen Vehbî biniciliği usta sanat kabiliyetine benzeterek bu alanda en iyisi olduğunu da Hz. Alî'ye benzeterek vermektedir:

Süvâr-ı Düldül-i tab‘ım bana kim at çıkarır

Benim bu ‘arsa-yı ma‘nâda Hayder-i Kerrâr (K.63/81)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Yaşadığımız zamanın saçma sapan sözler söyleyenlerinin zayıf fikir atlarının, kabiliyetimin usta binicisiyle birlikte at sürmeleri mümkün değildir.” sözleriyle diğer şair ve yazarların sanat alanında kendisine yetişemediklerini binici benzetmesiyle vermektedir.

Hem-‘inân olmak ne mümkün şehsüvâr-ı tab‘ıma

Yâve-gûyân-ı zamânın esb-i fikr-i lâgeri (K.25/61)

Ata binip bazen şiir yazmaya dizginlerimi çevirsem, yokluk ülkesinin meydanı hemen Nef‘î’ye dar gelmeye başlar, sözleriyle Vehbî yine kendisinin binicilikte usta olmasından dolayı -ki bu sanat alanındaki ustalığıdır- diğer usta şairleri geride bıraktığını söyler:

Gâhî edip ‘atf-ı ‘inân nazma olursam rahş-rân

Nef‘î’ye teng olur hemân meydân-ı iklîm-i ‘âdem (K.24/40)

Vehbî bir diğer beytinde “Belagat atının binicisi benim, bu vadide kalem atımla birçok küheylanı geride bıraktım.” diyerek usta binici olmasından dolayı belagat alanında bütün şairleri geride bıraktığını vurgular:

Benim ol fârisü’l-hayl-i belâgat kim bu vâdide

Kümeyt-i kilik-i pesmânde etdim çok küheylânı (K.21/41)

2.2.2.4. Şair-Deniz

Vehbî bir beytinde “Hayal dalgıcı, şairlik kabiliyetimin denizinden gazel arayan olsa güzel olarak değerledirilmeye layık eşine az rastlanan incilere bulur.” sözleriyle sanat kabiliyetini bir denize benzetir ve kendisini de o denizden çok değerli inci çıkaran bir dalgıç gibi görür:

Bahr-ı tab‘ımdan gazel-cûy olsa gavvâs-ı hayâl

Gevher-i nâ-yâb-veş şâyân-ı istihsân bulur (K.18/41)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Vehbî’nin kabiliyet denizi ne zaman dalgalansa coşkun sinelerinden böyle inciler çıkartır.” diyerek yine kendisini engin bir deniz gibi görür ve inci kıymetinde sanat eserleri oluşturduğuna dikkat çeker:

Mevc-i hîz olsa dem lücce-yi tab‘-ı Vehbî

Böyle gevher çıkarır sîne-yi pür-cûşundan (G.204/7)

2.2.2.5. Şair- Ejderha

Vehbî aşağıdaki beytinde “Dilim bir mana hazinesi, kalemim ise elimde ejderha gibidir. O defineyi korumak için her dem gözcülük yapan bir ejderha.” diyerek kendini ejderhaya benzetir ve sanatının da korunulması gereken bir hazine olduğuna işaret eder.

Dilim gencîne-yi ma‘nâ kalem destimde ejderhâ

Nıgehbanlık eder her dem o genc-i şâygân üzre (K.15/56)

2.2.2.6. Şair-Filozof

Şehâbeddin es-Sühreverdî’nin (ö.587/1191) kurduğu mistik ve teosofik felsefe akımının adı İşrâkiyye diye anılmakta ve onun yazdığı önemli eser ise Hikmetü’l-İşrâk’tır (islamansiklopedisi. org.tr/israkiyye).

Vehbî yukarıda künyesi verilen felsefe akımını kullandığı bu beytinde “Bu asrın filozofu benim. İşrâkîler gelse Yunanî Hikmetü’l-İşrâk’ı benden talim eder.” diyerek felsefe alanındaki hünerinin çok iyi olduğundan ve bundan dolayı da çağın filozofu olduğuna dikkat çeker:

Benim ol feylesof-ı ‘asr kim İşrâkiyân gelse

Eder benden te‘allüm Hikmetü’l-İşrâk-ı Yûnânî (K.28/134)

Vehbî bir başka beytinde “Hikmetleri anlayan en yaşlı filozofların hocasıyım, yanımda şiir ve nesir ilmi çocukların öğrendiği ebced hesabı gibi kalır.” diyerek yine filozof benzetmesi üzerinden sahip olduğu ilim ve hikmetin boyutlarını göstermek ister.

Sabâk-âmûz-ı pîr-i feylesofân-ı hikem-sencin

Yanımda ebced-i tıflâne fenn-i şi‘r ü inşâdır (K.29/62)

2.2.2.7. Şair-Gül

“Şairlik tabiatım, gam bahçesinin perişan sümbülüne dönmüşken senin iltifatındaki artış ile şimdi taze açılmış bir güldür.” ifadeleriyle Vehbî, kendisine yapılan iltifatlar sonucunda dağınık, perişan olan yapısının canlandığını ve taptaze bir güle benzediğini söylüyor:

Tabi‘at sümbül-i pejmürde-yi bâg-ı gam olmuşken

Nemâ-yı iltifâtın ile şimdi bir gül-i terdir (K.54/69)

2.2.2.8. Şair-Hoca

Ben öyle bir hocayım ki cevher gibi olan şiiirlerime olan ilgi, Nefi’nin şöheretine zarar verir, diyen Vehbî bu beytinde kendi hocalığının üstünde kimseyi görmemektedir ve hatta bazı şairlerin hocalığını bile zarar görecekt kadar alt seviyelere indirmiş olacağına işaret eder:

Ol hâceyim ki cevher-i nazmımdaki revâc

Nef’î’nin iştihârına kesr ü ziyân verir (K.84/49)

“O ilim mektebinde âlemlerin pîri hâline gelmiş hocası benim, şiiir ve düzyazıda ilim göstermek bana çocuk oyuncağıdır.” diyen Vehbî bu beytinde kendini ilim yuvasının en üst mertebeli hocası olarak görmekte ve ilimde olan bilgisi sayesinde şiiir ve düzyazı yazmayı kendine çocuk oyuncağı olarak görmektedir:

Benim ol mekteb-i ‘irfânda pîr-i hâce-yi ‘âlem

Ki fenn-i şî‘r ü inşâdır bana bâzî-yi tıflânî (K.28/133)

2.2.2.9. Şair- Kuşlar (Mürg, Tûtî, Bülbül)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Şairlik kabiliyetimin kuşunu, şiiirin en yüksek noktalarına uçurmaya vesile olan şey, Tayyar Paşa Hazretlerinin iltifatlarıdır.” sözleriyle kabiliyetini bir kuşa benzetir ve şiiir alanında bu anlamda çok yükseklerde olduğunu söyler:

Mürg-i tab‘ı evcgâh-ı nazm-perver etdiren

İltifât-ı Hazret-i Tayyâr Pâşâ'dır bana (G.14/8)

“Vehbî kulun, şeker yiyip susuz kalmaz ama şevketli hünkârım, o bir tatlı dilli papağandır.” diyen şair kendisini tatlı dilli bir papağana benzetir:

Şeker-hâlık edip Vehbî kulun ammâ hamûş olmaz

Odur bir tûtî-yi şîrîn-zebân şevketlü hünkârım (K.46/50)

Vehbî bir diğer beytinde “Şairlik kabiliyetimin şeker çiğneyen, hoş edalı papağanının her bir sözü, şirin dudakların öpülmesindeki zevki verir.” diyerek yine kendisini tatlı dilli bir papağana benzetir:

Tûtî-yi hoş-edâ-yı şeker-hâ-yı tab'ımın

Her nutku zevk-i bûse-yi şîrîn-lebân verir (K.84/55)

Şair, Sultan III. Selim'e yazdığı bir kasidede “Saltanatın şekeristanı, onu lezzetli ve tatlı bir hale getirdiği için kabiliyet papağanı da sözlerine lezzet vermiş.” diyerek yine kendini tatlı sözlü oluşuyla papağana benzetmiştir:

Tûtî-yi tab'ı nutkuna vermiş halâveti

Şîrîn-mezâk edip şekeristân-ı saltanât (K.40/3)

“Yeter ey gönül, sen de bahara ait güzel bir gazel söyle ki desinler gül devrinde işte bu bülbül asıl söz söyleyendir.” sözleriyle Vehbî kendini gül devrinde şakıyan bir bülbüle benzetmektedir:

Yeter ey dil bahâra dâ'ir a'lâ bir gazel söyle

Desinler devr-i gülde işte bu bülbül de güyâdır (K.29/66)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Gönül goncam gül gibi açıldı, şairlik kabiliyetim bülbül gibi ahenkli bir şekilde söylemeye başladı.” diyerek kendisini bülbüle benzetir ve sanatını da o bülbülün şakımasıyla özdeşleştirir:

Açıldı gonçe-yi hâtır gül-âsâ

Nevâ-senc oldu tab'ım bülbül-âsâ (M.7/124)

Vehbî bir diğer beytinde ise “Ey gönül, yeter artık bahara dair yüce bir gazel söyle de şu gül mevsiminde sana güzel güzel öten bülbül desinler.” sözleriyle şair

kendisini güzel öten bir bülbüle benzetir ve onun şakıması gibi güzel gazeller icra ettiğine dikkat çeker:

Yeter ey dil bahâra dâ'ir a'lâ bir gazel söyle

Desinler devr-i gülde işte bu bülbül de gûyâdır (K.29/6)

Bir başka beytinde “Şairlik kabiliyetim şakıyan bir bülbül olsa da dert kafesinde esir olduktan sonra bunun ne anlamı var ki?” diyerek kendini bülbüle teşbih eden Vehbî, güzel şiirler söylemede şairin gamdan kafesinden uzak olması gerektiğini vurgular:

Çâre ne böyle kafes-bend-i gam oldum kaldım

Tutalım tab'ım imiş bülbül-i gûyâ-yı sühan (K.64/106)

2.2.2.10. Şair-Padişah

“Mana ülkesinde şiirin padişahı diye unvan edinmiş olmasaydım sultanı vasfetmeye cesaret etmezdim.” sözleriyle Vehbî, kendini padişaha benzetir:

Mu'anven hüsrev-i nazm olmasaydım mülk-i ma'nâda

Cesâret eylemezdim olmaga vassâf-ı sultânî (K.21/40)

2.2.2.11. Şair- Peygamber (Hz. Musa, Hz. İsa)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Elimdeki kalemim, Hz. Musa'nın elindeki çabuk hareket eden ejderhaya (dönüşen esasına) benzer ve zamanımızdaki sihirbazların sinelerini yüz parça eder.” diyerek kendini Hz. Musâ'ya kalemmini de onun elindeki asaya benzeterek kendisinin de sözcükleriyle mucizeler oluşturduğunu dile getirmiştir:

Eder sihr-i âferînân-ı zamânın sînesin sad-çâk

Elimde hâme benzer ejder-i çâlâk-ı Mûsâ'ya (K.40/58)

Şair, bir diğer beytinde de “Muzizevî söyleyişimle binlerce sihri boşa çıkardım, elimdeki kalemim, İmran oğlu Musa'nın ejderhaya dönüşen esasına benzer.” diyerek yine kalemmini asaya, kendini de Hz. Musa'ya benzetir:

Hezârân sihri ibtâl eyledim mu'ciz-beyânımla

Elimde hâme benzer ejder-i Mûsâ-yı 'İmrân'a (K.7/90)

Vehbî bir diğerk beytinde “Asaya benzeyen kalemimden çıkan kelimelerim ejdere dönüşür ve sihirler yaratarak sık sık yüzlerce yara açmıştır yiğitlerde.” diyerek kendini Hz. Musa’ya benzetir ve kalemini de Hz. Musa’nın esasına benzetmektedir:

Dem-â-dem zehresin sad-çâk eder sihr-i âferînânın

Kelîm-âsâ ‘asâ-yı hâme kim destimde ejderdir (K.54/50)

Sihirli kalemim öyle çok efsunludur ki tıpkı Musa’nın esasına benzer; benim bu sihirli kalemimi kıskanan gözler karşısında bir çoban sürüsü bulunur, diyerek Vehbî “bulur” redifli kasidesinin bir beytinde kendisini Hz. Musa’ya kalemini de onun sihirli esasına teşbih ederek şairlik kuvvetine dikkat çeker:

Bir ‘asâ-yı Mûsevî’dir kim o kilik-i pür-füsûn

Dîde-yi hussâda karşı hey’et-i su‘bân bulur (K.18/40)

Vehbî aşğıdaki byetinde “Sihirler bağlayan diline bravo! Senin sihir seven kalemin Musa’nın ejderi midir?” diyerek kendini Hz. Musa’ya benzetir ve Musa’nın esasının sihirle ejdere dönüşmesi gibi kendi elindeki kalemin de sihirli olduğuna işaret etmektedir:

Bağlayan sihr-i âferînân zebânın âferin

Kilik-i efsûn-perverin mi ejder-i Mûsâ mıdır (K.42/10)

“Şair, Hz. İsa gibi hayat veren nefesi ile ruh veren sözleriyle şiiri diriltebilmelidir.” diyen Vehbî “sühan” redifli kasidesinin bu beytinde kendini Hz. İsa’ya benzetir ve onun gibi mucizevi bir yapıda olduğu için kendi de ölmüş sözlere hayat verdiğini ve onları yeniden canlandırdığını dile getirir:

Dem-i ‘İsâ gibi enfâs-ı hayât-efzâsı

Ede bir nutk-ı revân ile ihyâ-yı sühan (K.64/5)

Vehbî yine “sühan” redifli kasidesinin diğerk bir beytinde “Şair, düşüncesinin parlaklık ve debdebesiyle Hz. Musa gibi mana cebinden şiirin beyaz elini gösterebilmeli.” diyerek kendini Hz. Musa’ya benzetir ve onun gibi mucizevi bir yapıda olduğunu ifade eder:

Eyleye şa‘ş‘a-yı fikret-i mânend-i Kelîm

Ceyb-i ma‘nâda nümûde yed-i beyzâ-yı sühan (K.64/4)

“Kalemim elimde Hz. Musa’nın asası gibidir, kıskanç gözlere ejder üslubumu gösterir.” diyen Vehbî bu beytinde kendini Hz. Musa’ya, kalemmini ise onun asasına benzetmektedir. Hz. Musa’nın asası gibi mucizeler çıkardığını ve bu durumu kıskananlara da ejder gibi olan üslubuyla cevap verdiğini dile getirmektedir:

Târ-ı kalem elimde ‘asâ-yı Kelîm-veş

Çeşm-i hasûda gösterir üslûb-ı ejderi (K.52/40)

2.2.2.12. Şair-Sihirbâz

Vehbî aşağıdaki beytinde, efsunlu şairlik kabiliyeti sayesinde Marut’u kuyuya hapsettiğini belirterek aynı zamanda maharetli bir şair olduğu kadar aynı zamanda büyüleyici bir inşa ustası olduğuna da dikkat çekmektedir:

Füsûn-ı tab‘ ile Mârût’u çâha habs etdim

Benim o şâ‘ir-i mâhir o münşî-yi sehâr (K.63/77)

Vehbî bir diğer beytinde sihir dolu kaleminden ve onun bütün hasımlarını susturduğundan söz ederken sihirbaz benzetmesinden yararlanır ancak onun elinde abanozdan yapılmış bir de asa vardır ki gerekirse onunla sihirleri bile iptal edebilir:

Bu kilik-i pür füsûndur Vehbiyâ hasmı eden ilzâm

Hemân ibtâl-i sihre âbnûsı bir ‘asâmız var (G.83/5)

Vehbî, kalemmini bir başka ifadeyle kendini sihirbaza teşbih eder ve bu sihirbazın sihirli sözcükler yazarak, büyüleyici yüzlerce mana oluşturarak sihrini icra ettiğini belirtir:

Efsûnunu icrâ eder sihr-i kelâm imlâ eder

Teshîr-i sad-ma‘nâ eder destimde câdû-yı kalem (K.24/38)

Vehbî aşağıdaki beytinde divitini Babil kuyusuna benzetmektedir, sihirli bir kaleminin olduğunu ve bu sihirli kalemiyle de öyle büyümlü ifadeler kullanmıştır ki Harut ve Marut’un yaptığı sihirler bile yanında sönük kalmıştır:

Çâh-ı Bâbil’dir devâtım hâme-yi çâlâk-dest

Sihri Hârût’u derûnunda pinhân bulur (K.18/39)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Harut ve Marut” hikâyesine telmihte bulunarak kendi kaleminin sihrinin çok daha fazla olduğunu ve divitinin kutusunun çok derin, büyüülü olduğunu ifade etmektedir. Divitinin daha derin olmasını ise kuyuyla özdeşleştirerek vermektedir. Harut ve Marut’a bile kendi kaleminin sihrini öğretebileceğini söylemektedir. Bu melekler Babil kuyusunda kıyamate kadar ceza almış meleklerdir, şair kendi divitinin derinliklerini de bu melekelerin atıldığı kuyuya benzetmektedir:

Kalemim çâh-ı devâtımda edip meşk-i füsûn

Sihri-i Hârût ile Mârût’a ederdim ta’lîm (K.16/32)

Vehbî bu beytinde de Harut ve Marut hikâyesine telmihte bulunarak Marut’un sihir yapma özelliğini ele alarak kendisinin de mucizeli olduğunu ve hatta Hz. Musa’nın elindeki asasının ejdere çevirmesiyle eş değer bir yeteneğe sahip olduğunu ifade etmiştir:

Beyân-ı sihr eder bir mâr-ı Mârût imiş

Ana tev’emdir ejder-i Mûsâ-yı Umrân (K.5/5)

Sihirle donatılmış olan sanatımın mucizeli renklerle uzun uzun yazıp elimdeki kuru sopayı bile benim sihirlerim büyü yapan kaleme dönüştürür, diyerek Vehbî mucizeli bir söyleyişe sahip olduğunu ve kuru bir sopanın bile kendi elinde sihirli bir kaleme dönüştüğüne dikkat çekmektedir:

Tab’-ı pür-nîrengimin reng-i füsûnun meşk edip

Çûb-ı hüşk üzre bitirmiş hâme-yi sehâr gül (K.51/37)

2.2.2.13. Şair-Şehlevend, Fâris

Vehbî, aşağıdaki beytinde kendini hem usta bir binici hem de yiğitlerin başı olarak görür. O kabiliyet ve şiir meydanında ata iyi binen bir süvaridir, aynı zamanda gözü pek bir yiğittir. O, bu benzetmeleriyle şiir sahasındaki cesaretine ve diğer şairlere karşı korkusuzluğuna işaret eder:

Fârisü’l-hayli benim ‘arsa-yı isti’ dâdın

Şeh-levend-i sühanım şimdi benimdir meydân (K56/71)

2.2.2.14. Şair-Tubâ Ağacı

“Vehbî'nin başı dimdik yukarda olan taze Tubâ ağacına benzeyen kalemimi görenler utanıp da başını öne eğmez mi?” diyen şair bu beytinde kendisini tuba ağacına benzetir, şiiirlerinin de o ağaç kadar taze ve canlı oluşuna işaret eder:

Nihâl-i kilik-i ser-efrâzımı görüp

Tûbâ ‘aceb mi hâclet ile etse ser-fürû (G.217/7)

Vehbî bir diğier beytinde ise “O Firdevsi'nin hayali baştan ayağa kadar benim şiiirlerime yetişmeye çalışmaktır. Oysa benim şiiirlerim cennet bahçesindeki taze, yeşil ve canlı olan Tuba ağacı gibidir.” diyerek yine kendisini Tuba ağacına benzetir ve şiiirlerinin de o ağaç kadar taze ve canlı olduğuna dikkat çeker.

O Firdevsî-hayâlem kim bu kilik-i ser-fürû-kerde

Bana nev-bâve-yi mazmûn yetişdirmekde Tûbâ'dır (K.29/55)

2.2.2.15. Şair-Yıldız

Müşteri yıldızı gibi olan kalemimden ancak ârif insanlar anlar ve meşk eder. Kalemim yıldızların piri olan Behram ve gezegenlerin üstadı olan Keyvân gibidir, sözleriyle Vehbî kendini yıldızlara benzetir ve sanat alanında da pir olduğuna dikkat çeker:

Ma'ârif meşk ederler nev-be-nev Bircîs-i kilikimden

Sipihrin pîr Behrâm'ı ile üstâd Keyvân'ı (K.5/59)

Bir diğier beyitte “Utarid'e benzeyen kalemim ne zaman tarih yazsa göğie yükselerek talih yıldızını bulur.” diyen şair kendini Utarid yıldızına benzeterek gezegenlerle –yıldızlarla ilgili takvim oluşturmaya çalışsa o vakit yıldızların da göğie yükselerek parladıklarını ifade eder:

Necm-i bahtında bulur lâm'a-yı is'âdı

Ne zaman kilik-i 'Ûtârid çıkarırsa takvîm (K.16/8)

2.3.ÇEVRE İLE İLGİLİ POETİK UNSURLAR

2.3.1 Belirgin Okuyucu Çevresi

2.3.1.1. Din ve Devlet Büyüklerinden Oluşan Çevre

Klasik Türk şairlerinin birçoğu sanatını din ve devlet adamlarına yazdıkları kasidelerle öne çıkarmıştır. Sarayın şairleri ve sanatkâr çevresini desteklemesi, onlara imkânlar sunması, yeteneklerini geliştirmelerine imkânlar sunması gibi etkenlerden dolayı sanatkâr çevresinin de başta padişahlar olmak üzere şeyhülislamlara, vsadrazamlara, vezirlere, paşalara şiirler yazmasına ve bu alanda din ve devlet büyüklerinden destek görmelerine vesile olmuştur. Bundan dolayı devlet büyüklerinden alınan himmet ve destek sayesinde yeteneklerini geliştirmişlerdir, marifetlerini sergileyebilmişlerdir (İpekten, 1996).

Vehbî aşağıdaki beytinde “Kaside verdiğim anlayışlı devlet erkânı arasında sultan, vezir ve şeyhülislam vardır.” diyerek şiirlerini sunduğu din ve devlet büyüklerinin kimliklerine dair açıklamada bulunur:

Kasîde verdiğim erkân-ı fehhâm

Şehenşâh u vezîr ü şeyhü'l-islâm (M.7/32)

Vehbî, aşağıdaki beytinde yazdığı kasideler aracılığıyla vafsettiği kişilerin özelliklerine dair açıklamalarda bulunur. Bu kişileri zarif, nazik kişiler olarak tanımlayan şair, bunların aynı zamanda döneminin nam salmış kişileri olduğuna işaret eder:

Dahı vaf eyledim birkaç kibârı

Kibâr amma kibârın nâmdârı (M.7/33)

Vehbî aşağıdaki beytinde III. Selim’e seslenerek “Şiirlerimin tarzı sizin güzelliğinizde şayet kabul görürse belki bu hakir kulun da Hassan’ın şöertini bulur.” diyerek şairliğinin devlet büyükleri tarafından desteklenmesi hâlinde şöertli bir şair olacağına dikkat çeker:

Tarz-ı eş’ârım olursa lâyıık-ı hüsn-i kabûl

Bu kemîne ‘abd-i ednâ şöret-i Hassân bulur (K.18/34)

Şair, memduhuna seslenerek “Mücevherin kaynağını bilirsin, hünerin kaynağı ve nükteler oluşturansın. Şiirlerim senin yönetiminde iri taneli, kıymetli incilerin gördüğü değeri gördü.” sözleriyle devlet büyüklerinin gösterdiği ilgi ile şiirlerin kazandığı değerini doğru orantılı olduğuna dikkat çeker:

Güher kadrin bilir kân-ı hünersin nükte-perversin

Ki nazmım devletinde buldu kadr-i dürr-i şehvârı (K.41/44)

Vehbî'nin şairde aradığı özelliklerden biri de ülkeyi yöneten padişah veya devlet adamının özelliklerini anlatmak, devletin güzelliklerini dile getirmek suretiyle onun letafetini her tarafa duyurmaktır.

Sühanverler olur şâhâna vassâf

Kadimî böyledir âyîn-i eslâf (M.6/43)

Senâ-yı şâ ‘irandır mülke revnâk

Ki anlar hüsn-i ta‘bîre muvaffak (M.6/44)

O, bu düşüncesini tarihte yetişmiş Melikşâh, Sultan Sencer, Hüseyin Baykara, Gazneli Mahmut gibi padişahları ve onlara hizmet eden Selmân-ı Sâvecî, Enverî, Molla Câmi gibi şairlerin yaptıklarını örnek verir. Bu sultanların ve ülkelerinin özellikleri ve güzellikleri biliniyorsa bunda şairlerin önemli rolleri vardır.

Henüz nazm-ı bülend-i Hâce Selmân

Okudukça Melikşâh’a verir şân (M.6/45)

Olur el-ân rûh-ı Şâh Sencer

Fürûg-ı Enverî ile münevver (M.6/46)

Niçe ta‘bîr-i cân-bahş anda meşhûd

Anınla zindedir ezkâr-ı Mahmûd (M.6/48)

Hüseyin-i Baykara bezminde Câmi

Degil mi neş’e-bahşâ-yı müdâmî (M.6/49)

2.3.1.2 Şiirden ve Sanattan Anlayan Sanatkâr Çevre

Bir klasik Türk şairi şiirini oluştururken kendisine değerlendirme ölçütü olarak sanatkâr çevresinin düşüncelerini de ele alır. Bu sanatkâr çevrede kabul görme, sanattan anlayan çevreye girebilme ve o çevrede kakalbilme için bu çevrenin düşüncesine önem vererek yazarlar. O nedenle şiirlerinde de sıklıkla bu çevrede kabul gördüklerini ve hatta bu çevreden çok daha iyi şair olduklarını ifade ederler (Tolasa, 1982). Örneğin, Vehbî kendi şiirlerinin bu çevrede birbirlerine armağan edilmesinden bahsederek nasıl beğenildiğini vermeye çalışmıştır. Bazı beyitlerinde de devrin önde gelen şairlerinin kendi şiirleri karşısında suskun olduklarını ve hatta şaşaklıklarını gizleyemediklerini, ellerini ağızlarına götürüp öylece hayretler içinde kaldıklarını dile getirmiştir.

Vehbî aşağıdaki beytinde sanattan anlayan kişilerin ancak kendi yazdığı şiirlerin manalarında lezzet bulabileceğini dile getirerek, şekerde bile böyle bir tatlılık bulunamayacağına işaret etmektedir. Bu tatlılığı, lezzeti de sadece gerçek anlamda sanattan anlayan kişilerin anlayabileceğini vurgulamaktadır:

Bulur ehl-i sühan ma'nâda lezzet

Ne mümkündür şekerde ol halâvet (M.6/14)

Vehbî bir beytinde de “Şairler için güzel bir dilber, ancak nazenin bir hayalden ibarettir; böyle bir sevdiği olana da başka bir sevgili gerekmez.” diyerek sanatkâr çevreyi oluşturan şairlerin beğeni dünyalarına dair açıklamalarda bulunur:

Hayâl-i nâzenîndir şâhid-i hûb

Ne lâzım şâ'irâna gayrı mahbûb (M.6/15)

“Söz ustası olan diğer şairleri hayret içinde bırakan Vehbî, onları âdeta konuşamaz hale getirmiştir. Bu sebeple onun şiirlerine diyecek söz yoktur.” ifadeleriyle kendi söz ustalığından ve gerçek anlamda şiirden anlayanların da bu ustalık karşısında diyecek sözlerinin bulunamamasından bahsetmektedir:

Lâl eyledi hayret ile erbâb-ı beyânı

Vehbî diyecek var mı bu eş'ara söz olmaz (G.111/5)

Vehbî bir beytinde ise “Usta şairlere/şiirden anlayanlara yepyeni gazeller sunup bu yepyeni şiirlerle övünmek benim asıl mesleğimdir.” sözleriyle Vehbî, şiirden

anlayanlar için şiir yazabileceğine ve kendi mesleğinin de aslında bu olduğuna işaret etmektedir:

Nev-gazeller ‘arz edip ehl-i şu‘ûra Vehbiyâ

Nev-be-nev eş‘âr-ı fahr etmek şi‘ârımdır benim (G.193/8)

“Ey Vehbî hemen seni irfan meclisinde ansınlar. Bu gazel ise benim şairlik kabiliyetine sahip olan sanatçılara yadığarım olsun.” sözleriyle bu beyitte sanattan/şiirden anlayana seslenerek onlar için gazel hediye ettiğini dile getirmektedir:

Meclis-i ‘irfânda yâd etsinler ey Vehbî hemân

Bu gazel erbab-ı tab‘a yâdiğârımdır benim (G.194/7)

2.3.1.3. Ortak Kültür ve Sanat Dünyasında Meşhur Olmuş Sanatkâr Çevre

Vehbî’nin poetik içerikli beyitlerine bakıldığında ortak kültür coğrafyasından özellikle Arap ve İran edebiyatlarının önde gelen şairlerini, klasik Türk şiirinin ise isim yapmış şairlerini sıklıkla görmek mümkündür. Bu şairlerin isimlerini kimi zaman özentî şeklinde kimi zaman da kendisini onlardan üstün gösterecek şekilde kullanmıştır. Şiirin varlığını tam anlamıyla hissettirdiği, şiire değer verilen ülke ve bölge adlarını da kullanarak kendisinin bu bölgelerde çok fazla tanındığını ve çok meşhur olduğunu belirtmiştir. Rum, Acem, Hindistan, Pakistan, Anadolu gibi bölgelerin şairlikte ustası olduğunu bize beyitlerinde özellikle vermiştir. Bu durum bize gösteriyor ki Vehbî sanat dünyasında meşhur olmuş sanatkâr çevresince kabul görmek istemektedir.

Vehbî aşağıdaki beytinde “ Hz. Peygamber’in şairinden olan Ka‘b ve Hassân asıl şairlerdir. O yüzden şiirlerine bu kadar beğeni ve takdirde bulunulur.” sözleriyle şiir alanında meşhur olmuş şairlere telmihte bulunur ve onların yetiştiği çevreyle kendini eşdeğer görür.

Ederdi şi‘re tahsînler o sultân

Değil mi şâ‘irânı Ka‘b u Hassân (M.6/24)

Vehbî bir diğer beytinde “Başka şairlere gerek yok, belagatle güzel bir üslupla söylemede bu asrın Hassan’ı bu değersiz kulundur.” diyerek kendini yaşadığı devrin Hassan’ı görerek sanat dünyasında meşhurluğuna işaret eder:

Ne hâcet anlara hüsn-i edâda şimdi bu ‘asrın

Belâgatle ednâ çâkerindir işte Hassân’ı (K.29/128)

Nizâmî yazdığı hamsesinde açıkça demiştir ki “Şiir peygamberliğin cüz’i gibidir.” sözleriyle Vehbî bu beytinde Nizamî’nin şiir için düşüncesine aslında kendi de aynı fikirde olmasını da katarak şiirin ne kadar değerli olduğunu bir benzetme yoluyla verdiği görülmektedir.

Nizâmî hamsesinde bâ-sarâhat

Demiştir şi’r için cüz’-i nübüvvet (M.6/25)

Vehbî “Benim zihnim Vassâf’ın zihninden daha safdır, bu güzel/saf kabiliyetimle Hassân’ı ve Sahbân’a karşı bile övünürüm.” diyerek şairlik kabiliyeti açısından Hassan, Sahbân ve Vassaf’tan geri kalır yanı olmadığına dikkat çeker:

Eger insâf olunsa sâfdır Vassâf’dan zihnim

Bu hüsn-i tab’ ile fahr eylerim Hassân u Sahbân’a (K.7/93)

Vehbî bu beytinde “Benim ne kadar yüce ve sanattan iyi anlayan biri olduğumu tüm dünya bilir. Hatta benim gibi sanatı çok iyi bilen Vassâf’tan bile daha yüce bir düzyazı ustası olduğumu bütün usta şairler de bilir.” diyerek sanattan anlayan çevrenin kendi sanatçı kişiliğini çok iyi bildiğini söylemektedir:

Ehliyyetim dünyâ bilir kadrim bilen ra’nâ bilir

Vassâf’dan a’lâ bilir inşâmı erbâb-ı kalem (K.24/39)

Vehbî, hayal dünyasının genişliğine ve zengin ve etkileyici bir hayale sahip olduğunu anlatırken Harîrî’den örnek verir. Şairin hayal Harîrî’si, üslubundaki maharetle irfan sahiplerinin karşısına altın işlemeli kumaşlar çıkartmıştır:

Harîrî-yi hayâlim bu müzerkeş-tâş edâlarla

Ne evrengler çıkarmış kâle-yi zer-dûz-ı ‘irfâna (K.7/94)

“Ebû Tayyib gelip benim bilincimi hoş etmek ister, içinde tütsü yakılan kaba benzeyen sanat kabiliyetimle bu devrin parıltılı tütsüsü ben olurum.” diyen Vehbî bu beytinde kendi gibi sanattan anlayan Ebû Tayyib’e telmihte bulunur ve kendi sanat anlayışından dolayı diğer şairler tarafından da hoş tutulduğuna işaret eder:

Ebû Tayyib gelip bezmimde tatyîb-i dimâg eyler

Buhûr efrûz olursam micmer-i tab‘ımla devrâna (K.7/95)

Vehbî, düşünce dünyasının ne kadar parlak ve yaratıcı olduğunu anlatmak istediğinde merşhur İranlı şair Enverî’yi anar. Şairin bir güneş gibi parlayan düşüncesi, bütün kâinata ışık saçtığından Enverî’nin de bu ışıktan yararlanması tuhaf karşılanmamalıdır:

‘Aceb mi iktibâs-ı nûr ederse Enverî benden

Fürûg-ı mihr-i endîşem ziyâ-bahş oldu ekvâna (K.7/96)

Şair, bir başka beytinde düşünce gücünü kıyaslarken merşhur Saib-i Tebrizî’yi anar. Onun düşünce gücünü Vehbî ile kıyaslamak bir hata olmalıdır, çünkü şairin şiirleri meşhur İranlı şair Nizâmî’yi bile utandıracak düzeyde güzeldir:

Hatâdır fikrime nisbet ile endîşe-yi Sâ’ib

Hacâlet-bahş olur nazmım Nizâmî-yi sühan-dâna (K.7/97)

Vehbî bu beytinde Bahariye kasidesinin bilginler meclisinde Camî’nin Baharistan adlı eserinden çok daha fazla etrafa neşe veren bir eser olduğunu söyleyerek kendi şiirinin sanattan anlayan çevrede çok beğenildiğini ifade eder:

Bahâriyye kasidem gül gibi bezm-i ma‘ârifde

Bahâristan-ı Câmî’den ziyâde neş’e-efzâdır (K.29/56)

Vehbî, Sadi’nin Gülistan eserinin de kendi eserleri yanında yaprakları solmuş bir gül gibi, canlı olmayan solgun bir yüz gibi kaldığını söyleyerek yine kendi eserlerinin çok iyi sanataçıların eserlerinden bile çok çok üstün olduğunu dile getirmektedir:

Yanında belki Sa‘dî’nin de evrâk-ı Gülistân’ı

Hazân-dîde-gül-i bî-revnâk-ı pejmürde-sîmâdır (K.29/57)

“İran edebiyatının meşhur şairi Kemâleddin-i İsfahanî’nin ruhu bana imrenerek bakar; zira şiirlerim sayesinde söz kalıpları yeniden can bulurlar.” sözleriyle Vehbî sanattan çok iyi anlayan söz ustalarının kendi eserlerine imrendiğine dikkat çeker:

Rûh-ı Hallâk-ı Ma‘ânî gıpta eyler bana

Nutkum ile kâlib-ı elfâz tâze cân bulur (K.18/36)

Sâ'ib'in gözleri ahiret âleminde benim karalama yaptığım şiirlerimi seyretse, İsfâhân'ın göz sürmesi parlaklığıyla kendini bulur." diyerek Vehbî karalama yaptığı şiirlerinin bile usta şairler tarafından çok beğenildiğine, ışıltılı bulunulduğuna dikkat çekmektedir:

‘Âlem-i ‘ukbâda seyr etse sevâd-ı nazmımı

Dîde-yi Sâ'ib cilâ-yı kuhl-i İsfâhân bulur (K.18/37)

“İlme o derece ilgim ve bağlılığım var ki Sadeddin kendini geride bırakanın âlim Cürcânî olduğunu sanırdı.” diyen Vehbî bu beytinde ilim alanında da çok ileride olduğunu vurgulamak için meşhur âlimlerin adlarını sayar:

Fünâna intisâbım öyledir kim görse Sa'dü'ddîn

Sanırdı kendiye gâlib olan dâna-yı Cürcânî (K.28/135)

Vehbî bu beytinde de “Üstad Meydanî, meydana çıkıp Mecma‘u'l-Emsâl adlı eserinden bahis açmaya çalışsa elbette ona “sen bu konuları bilmezsin” derdim.” sözleriyle üstat Meydânî'yi bile en ünlü eseriyle çok gerilerde bıraktığını ifade etmektedir:

Benimle bahs-i emsâl etmeğe Meydânî-yi üstâd

Gelip meydâna çıksa derdim elbette nemîdânî (K.28/136)

Devletinde dokunaklı söz söyleyenlerin piri benim, söz ustası Sehbân olsa dahi benimle aynı dili konuşamaz, sözleriyle Vehbî sanat çevresinde çok iyi olan sanatçıların dahi dokunaklı söz söylemede asla kendisine yetişemeyeceğini söyler:

Devletinde benem ol nâtika-pîrâ ki bana

Hem-zebân olamaz ister ise Sehbân olsun (K.30/37)

Şair aşağıdaki beytinde “Sanki söz ustalarının hepsi benim çırağımdır, diyelim ki Hoca Selman olsun karşımda şiirleriyle benimle yarışamaz.” diyerek çok iyi sanatçıların dahi şiir alanında kendi çırağı olmaktan öteye gidemeyeceklerini vurgulamaktadır:

Sanki ehl-i sühanın cümlesi şâgirdimdir

Her biri nazm ile farzâ Hâce Selmân olsun (K.30/38)

“Eğer Muhteşem benim böyle yüce sanat kabiliyetimi, böyle ihtişamlı eserlerimi görseydi kendi mahlasını değiştirdi.” diyerek Vehbî kendi sanatı karşısında, Muhteşem gibi bir şairin bile mahlasından utanıp değişmek zorunda kalacağını ifade etmektedir:

Mahlasın tebdîl ederdi Muhteşem görseydi ger

Şevket-i tab‘ım edince böyle ‘arz-ı ihtişâm (K.58/35)

Vehbî yine bir beytinde “Şiir meclisinde Cem gibi elime kadeh aldıkça Câmî’nin ruhu çokça sevinçle dolar ve hatta taşar.” sözleriyle kendi şairlik kabiliyetinin ve şiirlerinin Câmî gibi usta bir şairin tadrini kazanacak derecede olduğunu belirtir:

Rûh-ı Câmî pür-neşât-ı neş’e-yi ser-şâr olur

Cem gibi bezm-i sühande destime aldıkça câm (K.58/36)

Vehbî şiir çadırında Hayyam’ın fikirlerinin sözü uzatmadığını dile getirerek rubai sahasında bazen kendi şiirleriyle de varlığını çok iyi gösterdiğini vurgulamaktadır. Bunu da sanattan anlayan çevrenin bildiğine dikkat çekmektedir:

Fikr-i Hayyâm’ı tınâb etmem otağ-ı nazmıma

Eylesem sahn-ı rubâ‘ide gehî darb-ı hıyâm (K.58/37)

Şiir söyleme üslubunun özelliklerini belirtmek için Vehbî, İran edebiyatının önemli şairi Hâfız-ı Şirazî’yi hatırlar. Onunla aynı tarzda şiir söylediğini belirten şair, şiirlerindenki neşenin Şiraz içkisinden kaynaklandığına işaret eder:

Bezm-i sühande meşreb-i Hâfız’la Vehbîyâ

Bu neş’eyi veren mey-i Şîrâz’dır bana (G.9/7)

“Güçlü şairlik kabiliyetim Ali Şîr Nevâyî üstüne hamle ederdi, ey Vehbî seni ben Acem’de görüp kükremiş aslan sanmıştım.” diyen şair bu beyitiyle kendi sanat kabiliyetinin çok güçlü bir şair olan Nevâyî ile karşılaştırarak verdiğini görmekteyiz:

Ederdi tab‘-ı pür-zûrun ‘Ali Şîr üstüne hamle

Seni Vehbî ‘Acem’de ben görüp şîr-i ücem sandım (G.187/7)

Onu Câmî gibi Nâbî gibi kalender olanlar ancak anlar, etrafa neşe ve keyfiyet veren söz ustaları başkadır, diyen Vehbî meşhur “Sühan” redifli kasidesinin bu beytinde kendisini ancak yine kendi gibi olan söz ustalarının anlayabileceğini vurgular:

Anı Câmî gibi Nâbî gibi rindân anlar

Başkadır neş'e-yi keyfiyyet-i sahbâ-yı sühan (K.64/16)

Fena dünyada Bâkî gibi biz de fani yaratılışlı canlarız, kalırsa sadece Vehbî adımız bu dünyada ebedi kalır, sözleriyle şair Bâkî'yi hatırlar ve kendisini ona benzeterek bu dünyadan gidileceğine ama sadece adının kalacağına işaret etmektedir:

Kalırsa adımız bâkî kalır Vehbî deyü yohsa

Fenâ dünyâda Bâkî gibi biz de fâniyiz cânâ (G.4/7)

Vehbî bir diğer beytinde “Her zaman bahar mevsiminin ışığı gibi olan gülbahçesi sanat kabiliyetime Sadî'nin hazırcevaplılığı gibi yüzlerce gül verir.” diyerek Sadî'nin eserine telmihte bulunurarak kendisinin de onun gibi hazırcevap oluşuna ve onun eseri gibi eserler yazdığına dikkat çeker.

Her dem bahâr-ı feyz-i gülistân-ı tab'ıma

Sa'dî-yi ter-zebân gibi sad bâgbân verir (K.84/47)

Vehbî aynı kasidesinin diğer beytinde “Kalemimin karalama yazdığı şiiirleri ile Sâib'in gözlerine eşsiz Isfahân gibi göz sürmesi olur.” Sözleriyle karalama yaptığı şiiirlerinin bile eşsizliğine dikkat çeker ve Sâib'in gözlerine de bu şiiirlerini sürme olarak görür.

Kilkim sevâd-ı nazmı ile çeşm-Sâ'ib'e

Kuhl-i cilâ-yı bî-bedel-i Isfahân verir (K.84/48)

Ben öyle bir hocayım ki şiiirlerimdeki cevhere olan istek o kadar çoktur ki bu istekler Nef'î'nin şöhretine zarar verir, sözleriyle kendi şiiirlerinin sanat camiasında çok beğenilmesinden dolayı çok iyi olan Nef'î'nin bile şöhretini azaltır der:

Ol hâceyim ki cevher-i nazmımdaki revâc

Nef'î'nin iştihârına kesr ü ziyân verir (K.84/49)

Vehbî yine bir kasidesinde “Herkes benim Nef'î'ye galip olduğumu bilir, her kasidemle Nef'î'den daha üstün olduğumu düşünür.” diyerek yine sanattan anlayan camianın kendi kasidelerini çok beğendiğini ve hatta kaside ustası Nef'î'den bile üstün olduğunu söylediklerini ifade etmektedir.

Cümlenin ma'lûmudur Nef'î'ye gâlib olduğum

Nüktedânlar her kasidemde ana rûchân bulur (K.18/38)

Eğer Nef'î ölümsüz olup da benim bu ışıltılı şiirleri görseydi büyük bir utançla kendi fahriyesini ateşe atardı, sözleriyle Vehbî bu beytinde de Nef'î'den çok üstün bir şair olduğuna dikkat çeker.

Eger bâkî olup Nef'î göreydi tâbiş-i nazmım

Atardı şerm ile fahriyesin hep nâr-ı sûzâna (K.7/99)

Vehbî keskin ve etkili bir düşünce gücüne sahip olmasından dolayı çok dokunaklı söz söyleyen Nef'î'nin bile karşısında çok rahat bir şekilde durabildiğini ifade etmektedir.

Çeker bir şu'leden şemşîr her dem berk-i endişem

Ser-i serbest-i fahr-ı Nef'î-yi âteş-zebân üzre (K.15/61)

Vehbî aşağıdaki beytinde yine Nef'î'ye telmihte bulunarak “Daha önce gidilmemiş vadilerde böyle koşuşturmalar nedir? Kabiliyet atın, korkusuz Nef'î'nin takipçisi midir?” sözleriyle Nef'î'nin korkusuzluğuna mukabil kendisinin de hiç yapılmamış sanat alanında çok iyi olduğuna dikkat çekmektedir.

Vâdî-yi nâ-reftede böyle tekâpular nedir

Esb-i tab'ın pey-rev-i Nef'î-yi bî-pervâ mıdır (K.42/16)

“Güzel sesli çalgıcı Nedim'in beytini okusun, güzeller de nazlı nazlı keyifle dans etsin.” sözleriyle Vehbî sanattan anlayan camianın Nedim'in şiirlerini keyifle okumalarını ve bu beyitlerin ahengiyle de dans edilmesini istemektedir.

Okuyup mutrib-i hoş-nagme Nedîm'in beytin

Dilberân nâz ederek keyf ile raksân olsun (K.30/10)

Kaside yazdığımda bu kaside de olduğu gibi Nefî tarzında yazarım ama gazelde ise şairlik kabiliyetimin tarzı başka bir şekildedir, sözleriyle Vehbî kaside yazma alanında kendine öncü olarak Nef'î'yi göstermektedir fakat gazelde ise kendi tarzının çok daha başka olduğunu vurgulamaktadır.

Kaside söyledikçe tavr-ı Nef'î de yazar ammâ

Gazelde tab'ımın vâdîsi böyle tarz-ı âhardır (K.54/59)

“Ebedîlik yurdu olan ahiret yurdunda Bâkî benim şöhretimi işitip şiirin ona baki kalmadığını anlamıştır.” sözleriyle meşhur “sühan” redifli kasidesinin bir beytinde Vehbî kendini de Bâkî gibi şöhretli şairler arasında sayar:

İşidip şöhretimi mülk-i bekâda Bâkî

Anlamış kalmadığın ana bakâyâ-yı sühan (K.64/100)

Vehbî yine “Sühan” redifli kasidesinde “Nef’î gelip bana şiir kumaşlarını arz etseydi, belki de şiirin kar ve zararlı şekillerini anlayabilirdi.” diyerek yine Nef’î’ye telmihte bulunur ve o dönemin sanattan anlayan çevrenin de bir elşetirisini yapar.

Belki fehm eyler idi sûd u ziyân-ı sühan

Gelse ‘arz eylese Nef’î bana kâlâ-yı sühan (K.64/101)

“Hevâyî (ö.1715) gibi birkaç değersiz şiir yazanlar, şiirin belagat ve fesahatla söyleyeni olamaz.” sözleriyle şiirin belagat ve fesahat anlayışı içinde yazılması gerektiğine dikkat çeken Vehbî bu beytinde Hevâyî’nin bu anlayıştan yoksun olarak birkaç şiir yazdığını dile getirmektedir.

Yohsa mânend-i Hevâyî bir iki güfte ile

Herze-gûyân olamaz nâtıka-pîrâ-yı sühan (K.65/22)

Sarp bir vadide sanat yapan Sabit’i bile dizginleyip, Vehbî orada bile atımı rahatlıkla oynatırdı.” sözleriyle Sâbit’in üslubunda da şiirler yazdığını söyler:

Sarp iken vâdî-yi Sâbît bir iyi dizgin edip

Vehbiyâ anda dahi atımızı oynatdık (G.158/12)

Vehbî diğer bir beytinde “Ey büyüklüğünü ispatlamış Hayâlî, şayet Vehbî’ye nezaketle cevap veremezsen seni de karşımda susturmuş olurum.” sözleriyle şair sanatta çok ileri olanları bile karşısında susturabilecek kadar güçlü olduğunu dile getirmektedir.

Veremezsen bu nezâket ile Vehbî’ye cevâb

Ey Hayâlî-yi mufahham seni müfham bilirim (G.185/5)

Söz söyleme konusunda her sözü kalıplaşmış sözler iken ey Vehbî, Raşid’in sözlerine benzemetmek mümkün müdür, diyerek Raşid’in söz söyleme alanında çok iyi olduğunu ve ona benzeterek yazmanın mümkün olmayacağını vurgulamaktadır.

Mümkin mi nazm-ı Râşid'i tanzir Vehbîyâ

Bahs-i sühande her sözü faslû'l-hitâb iken (G.204/11)

Vehbî aşağıdaki beytinde kendine seslenerek “Ey Vehbî sanat vadisinde geride kalan sanat atınla Raşid'in hayalinin izinden giderek onu yüce bir duruma getirme.” sözleriyle kendisinin Raşid gibi bir sanatçının anlayışından gitmemesi gerektiğini söylemektedir.

Bu vâdîde olur pesmânde esb-i tab'ın ey Vehbî

Hayâl-i pey-revî-yi Râşid-i âlî-cenâb etme (G.245/7)

Vehbî aşağıdaki beyitlerinde “Sâib benim zihnimdeki fikirleri görünce İsfahan'da hatasını kabul etti.” diyerek şair Sâib gibi bir üsradın kendi karşısında duramadığını ve kendi fikirleri karşısında utancından hatalarını hemen kabul edecek duruma geldiğine işaret eder.

Görüp dekâyık-ı efkâr-ı zihnimi Sâ'ib

Hatâsın etdi Sıfâhân'da mû-be mû ikrâr (K.63/84)

Aynı kasidenin bir diğer beytinde ise “Kendisiyle çok övünen Örfî beni Şiraz'da görünce hemen utancından kendini gizledi.” diyen Vehbî çok iyi şairlerin kendi şairliği karşısında utandıklarını ifade etmektedir.

Hicâb edip beni Şîrâz'da görünce hemân

Derûn-ı hâke nihân oldu 'Örfî-yi fehhâr (K.63/85)

Bir diğer beytinde de “Beş beyitlik bir gazelin bir hamseye eşittir iddiasını Nizâmî de inkâr edemez.” diyerek kendi yazdığı gazellerin çok güzel olmasından dolayı bir hamseye eşit olduğuna ve bunu hamse ustası Nizâmî'nin de eşit olma durumunu inkâr edemeyeceğine işaret eder.

'Adîl-i hamsesidir penc-beyt bir gazelin

Bu müdde'âmı Nizâmî de eylemez inkâr (K.63/86)

“Zaman en başa Şevket ve Hakani'yi tuttu fakat benim divanım da cümlesinin başına taç süsü oldu.” diyerek Vehbî bu beytinde Şevket ve Hakani'nin zamanın en iyi şairleri olduğunu ifade eder. Bu şairlerin devrinin en başına yazıldıklarını söyleyerek

kendisinin de divanıyla onlardan çok daha yükseğe gelerek bütün şairlere taç süsü gibi eserleriyle asıl yerini bulduğuna işaret etmektedir.

Tutdu serinde Şevket ü Hâkanî-yi zaman

Dîvânım oldu cümlesinin zîb-i efseri (K.52/37)

Vehbî aşağıdaki beytinde “Benim sözü kusursuz söylemede Taz’i ve Derî yolunda olduğum hem Arap nezdinde hem de Acem’de herkesçe kabullenilmiştir.” diyerek belagt alanında çok iyi olduğunun Arap ve Acem’de tastiklendiğine işaret eder.

Nezd-i ‘arab’da oldu müselleme ‘acem’de hem

Nehc-i belâgat-i sühanım Tâzî vü Derî (K.52/38)

Vehbî diğer beytinde ise “Asrın Hassân’ı, zamanın Züheyr’i, Sehbân ve Bahterî benim sözlerimi takdir eder.” diyerek geçmişte kendi zamanına damga vuran şairlerin bile kendi sözlerini beğendiğini dile getirmektedir.

Hassân-ı ‘asr u İbn-i Züheyr-i zamaneyim

Tahsîn eder kelâmımı Sehbân u Bahterî (K.52/41)

2.3.2. Genel Okuyucu Çevresi

Klasik Türk şairleri, eserlerinde belirgin çevre ve tipleri anlatmakla beraber bazen de belirgin olmayan çevre ve tiplerden de bahsederler. Ele aldıkları bu çevre, genellikle sanattan anlamayan ve kıymetli olanla olmayanı ayırt etmesini bilemeyen, sanatsal zevkten uzak, cahil ve estetik ruhtan uzak kaba kişilerden oluşur. Sanatsal zevkten uzak olmalarına rağmen sürekli de eleştiren tiplerdir. Bunun altında da art niyetli kıskanç tipler olmaları yatar (Topak, 2020). Vehbî de bazı beyitlerinde bu tiplerden yakınmaktadır.

2.3.2.1. Şiirden ve Sanattan Anlamayan Tipler

Klasik Türk şairleri iyi bir eğitim alan çevreden geldikleri için şiirlerinin de herkes tarafından kolayca anlaşılamayacağını ancak kendileri gibi sanattan anlayan bir çevrenin anlayıp kıymet vereceğini düşünmektedirler. Vehbî de şiirlerinin çok kıymetli

olmasından dolayı onu anlamayanlara söylemek istememektedir. Onun şiirleri ancak kendisi gibi şüara meclislerinden gelenlerin anlayabileceği şekildedir.

Vehbî aşağıdaki beytinde “Şiir, değerli mücevher kutusundaki incidir; onu ehil olmayanlara sunmak israftır.” sözleriyle kıymetli olan şiirin de ancak onu anlayanlara ve kıymetini bilenlere sunulması gerektiğinin üzerinde durmaktadır.

Sühan kim gevher-i dürc-i şereftir

Anı nâ-ehle sarf etmek sereftir

(M.7/29)

Vehbî bu beytinde kendine seslenerek “Vehbî şahlara layık olan, iri taneli inciye benzeyen şiirlerini kadir kıymet bilmeyen, değerli şiirden anlamayanlara göstermez.” diyerek şiirin yine ancak onun kıymetini bilenlere gösterilebilceğine dikkat çeker.

Dür-i şehvâr-ı nazmın kadr-ı dâna gösterir Vehbî

Makâdir nâ-şinâsa gevher-i eş‘âr göstermez

(G.115/7)

2.3.2.2. Şiirden Anlamayan ama Şair Geçinenler

Klasik Türk şairlerinin en çok yakındıkları konuların başında belagat sahibi olmayan fakat şair geçinenler gelmektedir. Bazı şairler taklit ederek bazı şairler de karalama şiirler yazarak sanat çevresinde şair geçinir. Kendini şair zannedip de sanattan anlamayan tabaka için Vehbî de yakındır.

Vehbî “Sühan” redifli kasidesinin aşağıdaki beytinde Hevâyî’yi eleştirerek “Sözünü dokunaklı, düzgün kelimelerle süsleyen kimse, saçma sözler söyleyen ve bir iki güfte ile meşhur olan Hevâyî gibi olamaz.” der ve şiirden anlamayan çevrenin bir iki eser ile şairim deyip geçinmesini eleştirmektedir.

Yohsa mânend-i Hevâyî bir iki güfte ile

Herze-gûyân olamaz nâtıka-pırâ-yı sühan

(K.64/22)

Vehbî aynı kasidenin bir diğer beytinde ise birçok şairin kendilerine şair denmesini istediklerini fakat ömrü boyunca henüz şiirin rüyasını görmediklerini söyleyerek yine şair geçinenleri eleştirir:

Nice şâ‘ir deyü ta‘bir olunur anlara kim

Şeb-i ‘ömründe henüz görmeye rü’yâ-yı sühan

(K.64/23)

Şair bu beytinde “Şairlik anlamı mecaza dayandırmaya çıkar, bilmezler ki o sözlere hakikatli edalar yüklemek gerek.” sözleriyle yine şairlikten anılmayanlara atıfta bulunur.

Şâ’iriyyet ana isnâd-ı mecâzîye çıkar

Bilmeye ol ki hakikatle mü’eddâ-yı sühan (K.64/24)

Vehbî yine “sühan” redifli kasidesinde “Kötü mahlaslı, düzen tertip bilmeyen bir grup şair, rezil şiirleriyle şiiri rezil etti.” diyerek şiiri kötü bir duruma getiren sanattan anlamayıp fakat sanatçı geçinenlerin yaptıklarına dikkat çeker.

Bir alay şâ’ir-i nâ-muntazam-ı bed-mahlas

Nazm-ı rüsvâyî ile eyledi rüsvâ-yı sühan (K.64/35)

“Bozuk şiirlerin çoğu saçma sapan sözlerden oluşmakta, acaba şairleri şiir humması mı tuttu?” diyerek Vehbî şair geçinenlerin saçmalıklarına kızmaktadır:

Ekseri halt-ı kelâmın hezeyânı mahmûm

‘Acebâ tutdu mu şâ’irleri hummâ-yı sühan (K.64/40)

2.3.2.3. Cahil Şairler

Vehbî “sühan” redifli kasidesinin aşağıdaki beytinde “Bazı şairler, yazdıkları saçma şiirlerin içerisinde birkaç Farsça kelime kullanmakla Farsça yazdıklarını sanırlar.” diyerek şairleri sert bir şekilde eleştirmektedir. İyi bir eğitim işi olan şiir yazma sanatının cahillerin elinde olmasını kınayarak birkaç Farsça kelime kullanan sözde şairleri de eleştirmektedir.

Bûved ü mîşved ü bâşed ü âmed şûd ile

Fârisî oldu sanır yapıdığı saçmâ-yı sühan (K.64/80)

“Ne utanılacak bir durum ki Türkçeyi bilmediği halde kimi şairler Arapça ve Farsça şiir yazmaya kalkarlar.” sözleriyle yine eğitim almamış cahil ve Türkçeyi dahi tam bilmeyenlerin sanat dili olan Arapça ve Farsçayı kullanmaya çalışmalarını yadırgamaktadır:

Ne hacâlet ki henüz bir iyi Türkî bilmez

Tarz-ı Tâzî vü Derî’de ede peydâ-yı sühan (K.64/86)

Vehbî yine aynı kasidenin bir diğer beytinde “Çağatayca birkaç kelimeyle hemen Nevâî zanneden şairler, kendilerini Kıpçak sahasında sanırlar.” sözleriyle yine cahil kesim sanatçıların birkaç Çağatayca sözcükle kendilerini Nevâyî gibi görüp o sahaya hâkim olduklarını zannetmelerini sert bir dille eleştirmektedir.

Çağatayca iki söz bilse Nevâî geçinip

Deşt-i Kıpçak’da sanır kendüyi kılğay sühan (K.64/91)

“Bu cahilliğini bilmeyen, basit hesaplar peşinde olan şairler, mektebe gitsinler ve şiir ilmini en baştan öğrensinler.” Vehbî bu beytinde cahil sanatçıların varlığına artık dayanamayarak bunların en baştan mektebe başlamalarını ve şiir ilmini öğrendikten sonra yazmalarını istemektedir.

Hâceye gitsin okunmağa bu ebced-hânlar

Başlasın mektebe varsın da elifbâ-yı sühan (K.64/96)

2.3.2.4. Şaire ve Sanatçıya Kötü Duygular Besleyen Tipler

Vehbî aşağıdaki beytinde kendine seslenerek “Ey Vehbî sözlerinde neden bu kadar tesirli ve keyiflisin? Senin bu sözlerin dostların için ferahlatıcı olurken kıskananlara sıkıntı ve keder verir.” diyerek kıskanç şair ve sanatçıları eleştirmektedir.

Vehbî sühanında ne bu hâsiyyet-i te’sîr

Hussâda mükedder olur ihvâna müferrih (G.36/5)

2.3.3. Şairin Şikâyet Ettiği Hususlar

2.3.3.1. Caize (Hediye) Beklentisi için Şiir Yazılması

Vehbî’ye göre devlet büyüklerinin yardımları ve beğeni ifadeleri şiir ve şair için teşvik edici bir unsur olsa da sadece maddi beklenti için şiir yazmak uygun değildir. O, aşağıdaki dizelerde bu düşüncesini “Civanmert devlet büyüklerinin ihsanları ve beğenileri şiir geline mehir olmuştur lakin şiiri dilencilik aracı yapmak şairlere

yakışmaz. Açıgözlü şairler, böyle yazmayı kâr zannetseler de caize beklentisiyle şiir yazmak uygun değildir. Kendine menfaat sağlamak için para toplama yolu, şaire yakışmaz, böyle yapmak şair için en büyük utanç kaynağıdır.” ifadeleriyle vurgular.

Civân-merdândan ihsân u tahsîn

‘Arûs-ı nazma olmuş gerçi kâbîn (M.7/35)

Velîkin düşmez erbâb-ı kemâle

Vesîle eylemek şî‘ri sü’âle (M.7/36)

Değildir câ‘ize ümmîdi câ‘iz

Gedâ-çeşmân sanırlar anı fâ‘iz (M.7/37)

Yakışmaz şâ‘ire vâdî-yi cerrâr

Budur erbâb-ı tab‘a pek büyük ‘ar (M.7/38)

2.3.3.2. Genç Şairlerin Şiir Hırsızlığı Yapmaları

Vehbî’nin şikâyetçi olduğu bir konu da başka şairlerin şiirlerini alıp kendi şiiri gibi göstermektir. Şiirlerinin bazılarının dönemin genç şairleri tarafından çalındığını ifade eden şair, bu şairleri şekere üşüşen sineklere benzetir:

Kimin sirkat ederdi nev-hevesler

Şeker yağması bulmuşdu megesler (M.7/62)

2.3.3.3. Maharetli Şairlerin ve Şiirlerin Değer Görmemesi

Vehbî, yaşadığı döneme dair değerlendirmelerde bulunurken özellikle hünerin, olgunluğun, nitelikli şairin ve şiirin değer görmemesinden dert yanar. Aşağıdaki dizelerde şair bu konuda döneminin âdeta fotoğrafını çeker: “Hüner ayıp, olgunluk ise noksan görülür, irfan ise büyük bir kabahatmiş gibiydi. Herkes mal, mülk sahiplerine muhabbet duyar, kemal ehline neredeyse düşmanlık beslenirdi. Marifet malı değer görmezken, kötülük kumaş eder akçe olmuştu. Özellikle şiir, nesir ve fesahat değersiz sözlerin yansıması gibi görülürdü. Söz ustaları/şairler nefretle karşılanırken konuşmayı

bilmeyenler kerem sahibi olmuştu. Tertemiz, pak şiiirleri görenler ona çatal yazı deyip yere atarlar idi.”

Hüner ‘ayb u kemâl olmuşdu noksân	
Büyük töhmet idi ‘âlemde ‘irfân	(M.7/77)
Muhabbet eyleyip ashâb-ı mâle	
Cihân düşmen idi ehl-i kemâle	(M.7/78)
Metâ’-ı ma’rifet olmuşdu kâsid	
Ederdi akçe kâlâ-yı mefâsid	(M.7/79)
Hususâ şî’r ü inşâ vu fesâhat	
Olup hem sûret-i lafz-ı fazâhat	(M.7/80)
Sühan-dânân idi menfûr-ı ‘âlem	
Sözün bilmezler olmuşdu mükerrem	(M.7/81)
Çatal yazı denirdi nazm-ı pâke	
Gören yırtıp atardı anı hâke	(M.7/83)

2.3.3.4. Saz Şairlerinin Tarzının Benimsenmeye Başlanması

Vehbî “Sühan” redifli kasidesinin aşağıdaki beytinde “Aşkla şevkle şiiirine kafiye arayanlar, Âşık Ömer’in mesleğiyle yetindiler.” diyerek ilim ve belagat gerektiren Divan şiiirinin yapılmasının zor olduğunu düşünerek sadece kafiye yapmaya çalışan şairlerin ise Âşık Ömer’e benzemekten öteye gidemeyeceklerini eleştirmektedir.

İktifâ eylediler meslek-i ‘Âşık Ömer’e	
‘Aşk u şevk ile niçe kâfiye-cûyâ-yı sühan	(K.64/37)

“Şiiirin eşine az raslanır parlak incilerden oluşan mücevheri bugünlerde Gevherî’nin sözlerine dönmeye başladı.” diyen Vehbî aynı kasidenin bir diğer beytinde Âşık Ömer’e dönüşmeyi eleştirirken bu beytinde Gevherî’ye benzemeye çalışmak istemelerini eleştirerek klasik şiiirin halk şiiiri formatına dönüşmesini nitelik kaybı olarak gördüğünü dile getirmektedir.

Gevheri güftesine döndü bugünlerde meded

Gevher-i nâdire-yi lü'lü'-i lâlâ-yı sühan (K.64/38)

Vehbî yine “Sühan” redifli kasidesinin bir diğer beytinde “Şairlerin kimi mani, kimisi Türkmani tarzına yönelmektedir. Karacaoğlan Kayabaşı’sı şiirin yalellisi oldu.” sözleriyle Divan şairlerini eleştirir ve şairlerin tarzını bozduğunu, halk şiirlerinin nakaratlarını tekrarlamaktan öteye yol alamadıklarını eleştirir.

Kimi mânî kimisi vâdî-yi Türkmânîde

Karac’oğlan Kayabaşı’sı yelellâ-yı sühan (K.64/46)

“Aşk ve şevk ile kafiyeli söz yazmaya çalışanlar Âşık Ömer’in mesleğinin arkasından gittiler.” diyen Vehbî şairlerin kafiyeli söz yazmak için bu alanda çok iyi olan diğer şairleri kendilerine örnek aldıklarına dikkat çeker.

İktifâ eylediler meslek-i ‘Âşık ‘Ömer’e

‘Aşk u şevk niçe kâfiye-cûyâ-yı sühan (K.64/36)

2.3.3.5. Şiirin Para Kazanma /Dilenme Aracı Yapılması

Vehbî “sühan” redifli kasidesinin bir beytinde “Nice şairliğe yatkınlığı olmayan, köle tabiatlı, dilenci meşrep şair geçinenleri, bir şiir yazsalar hemen onu para istemeye vesile görürler.” sözleriyle şiiri bir kazanç kapısı olarak gören şairleri eleştirmektedir. Hatta dilenci, köle, meşrep ifadeleriyle de onların çok hafif olduğuna vurgu yapmaktadır.

Niçe nâ-ehl gedâ-tînet ü sâ’il-meşreb

Cerri sermâye eder eylese imlâ-yı sühan (K.64/62)

“Kapı kapı dolaşıp para isteyenlerle şairlerin farkı kalmadı; şiirin sonucu dilenme ve para toplama oldu.” diyen Vehbî bu beytinde de yine şairliği dilencilik mesleğine çevirmelerini ağır bir şekilde eleştirmektedir.

Kalmadı şâ ‘ir ile farkı hemân cerrârın

Müntic-i cerr ü sü’âl oldu kazâyâ-yı sühan (K.64/63)

Vehbî bir diğerk beytinde de “Dilenci meşrepli şairler, gazelim var diyerek zenginlerin kapısına gitmeye başladılar.” diyerek şairliğin bir nevi dilencilik olduğunu ve hatta zenginlere gazeller yazarak para kazanma amaçlı olmasını eleştirir ve bu şairlerin yüce bir sanat olan şiirin düşürüldüğü duruma dikkat çekmektedir.

Taldılar bâb-ı kibara gazelim var diyerek

Oldu sâ'il kapısı dergeh-i vâlâ-yı sühan

(K.64/64)

SONUÇ

Poetika teriminin tanımı ve mahiyetiyle ilgili araştırmalar, Aristoteles'in meşhur Poetika'sından bu yana devam etmekte ve terimin kullanımları her geçen sürede daha da genişlemektedir. Kullanımdaki bu genişlik ve çeşitliliğe rağmen poetikanın Batı'da ve Türk edebiyatında yaygın olarak “şiiir sanatı, şiiir sanatıyla ilgili kuramsal yazı ve söyleşiler, şiiir sanatı üzerine söylenmiş teoriler” anlamlarıyla kullanıldığı bir gerçektir.

Şiiir sanatı hakkında düşüncelerden oluşan poetik içerikli metinlerin ilk başta nesir olabileceği akla gelse de klasik Türk şairlerinin görüşleri şairlerin Divanlarının dîbâcelerinde veya manzumelerinin aralarına serpiştirdikleri ifadelerde görölmektedir. Manzumelerin arasında poetik kavramları verenlerin sayısı, Divanlarının dîbâcelerinde verenlerin sayısından fazladır. Özellikle fahriye bölümleri bu konuda en uygun alan olarak görölmektedir. Gazellerin mahlas beyitleri, mesnevilerin sebab-i te'lîf bölümlerinin de poetik içerikli ifadelerin yer aldığı bölümlerdir. Divanını incelediğimiz 18.yüzyıl şairi Sünbülzâde Vehbî'nin de poetik ifadelerini daha çok bu bölümlerde olduğu görölmektedir.

Sünbülzâde Vehbî'nin divanı incelendiğinde kendisinin poetikaya çok fazla önem verdiğini ve özellikle fahriye ve mahlas beyitlerinde ifade ettiği görölmektedir. Birçok değerlendirmede bulunduğu, görüşlerini ifade ettiği beyitleri ele alarak onun bireysel poetikasına ulaşmaya çaba gösterdik.

Divanı incelenen Vehbî'nin poetikasını incelerken 18.yüzyılın genel anlamda poetik anlayışını da göz önüne almaya özen gösterdik. Özellikle örnek alınan İran edebiyatı ile başa baş bir duruma geldiği bu yüzyılda şairlerin poetikasının bu yüzyıla nasıl yansıdığına dikkat etmeye çalıştık. Yaptığımız poetik incelemeyi üç ana başlık altında sınıflandırdık. Bunlar; şiiirle ilgili poetik unsurlar, şairle ilgili poetik unsurlar ve çevreyle ilgili poetik unsurlardır.

Sünbülzâde Vehbî, incelememizin birinci bölümü olan “Şiiirle İlgili Poetik Unsurlar” üzerinde diğer bölümlere göre daha çok durduğunu görmekteyiz. Birçok poetik unsur üzerinde duran Vehbî, bazı poetik kavramlara sıkça yer verirken bazı poetik kavramlara ise bazen tek bir beyitle ifade etmiştir. Mesela “âbdâr” kavramına sadece bir beyitte yer vermiş fakat “hakîmâne ve sadıkâne” ifadelerine divanının birçok beytinde yer verdiğini görmekteyiz. Vehbî gazellerin olmazsa olmazı olan “aşıkâne” ifadesini de

gazellerinde kullanarak diğler şairler gibi kendisinin değeri verdiğini göstermektedir. Şairin poetik ifadeli beyitlerinde özellikle dikkat ettiği unsurların “dilkeş, güzel şiir, hoş şiir, nazikâne” bir tarzda yazılması gerektiğidir. Öyle ki kendisinin bu güzel ve nazik beyitlerinden dolayı hasetçilerin gönlüne kederler düşürmektedir. Vehbî'nin şiirlerinde en çok üzerinde durduğu poetik kavramın “hakimâne ve sadikâne “ olduğunu söyleyebiliriz. Vehbî kendi düşünce yapısının ve anlayışının hikmet ve doğruluk ile bağdaşmasından dolayı en çok bu kavramı kullandığını bizlere düşündürmektedir. Beyitlerinde Aristo ve Eflâtun'u da sık sık anarak onların hikmetini de kendisinin devam ettirdiğini ve hatta onların unutulmasına kendisinin engel olduğuna dikkat çekmektedir. Özellikle hikmet kavramında hakikati söyleme ve doğruluk içerikli olmaya özen gösterdiğini ifade etmektedir.

Vehbî, bir diğler başlığımız olan “Şiirle İlgili Benzetmeler” bölümünde benzetilen üzerinden bir şiirde aranılan özellikleri vermeye çalışmıştır. Şiirin benzetilenleri olarak; ayna, akarsu, beste, değerli taşlar, gelin, kumaş, meydan, mum, oyuncak, yiyecekler, yıldız... gibi benzetmeleri kullanmıştır. Örneğin: Vehbî bir beytinde şiiri bir geline benzetirken bir başka beytinde sözlerini şaraba benzetir ve şarap tadında olduğundan okuyucuya zevk ve mutluluk verdiğine işaret eder. Bir başka beytinde çölde dolaşanları yetersiz şairler olarak gösterir ve kendi şiirini de Kâbe'ye benzetir. Şiirin benzetileni olarak pek çok kişiyi de göstermektedir. Darâ, Leylâ, Zelfhâ, Rûknâ bunlar arasında yer alır. Şiirini çok kaliteli bir kumaşa benzettiği beytinde kendi şiir kumaşının kalitesine dikkat çeker ve ipekli bir kumaş olarak vermektedir. Hatta hiçbir yerde bulunamayacak derecede kaliteli bir kumaş olarak göstermektedir. Benzetilen olarak kullandığı kuşlar arasında ise tayar, bebgâ, ankâ, hümâ gibi kuşlar yer almaktadır. Şiirdeki ibarelerini ise kuşdilince söylediğini dile getirmektedir. Vehbî beyitlerinde benzetilen olarak gösterdiği mucizeyi ise sıklıkla poetik bir kavram olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bir beytinde kıskanç insanlara seslenerek mucizevi şiiri karşısında artık kimsenin hiçbir şey yapmayacağına dikkat çekmektedir.

Vehbî'nin poetikasını ele aldığımız bir diğler başlık şiirlerinde “Öne Çıkan Poetik Unsurlardır”. Bu bölümde anlam, düşünce, edâ, feyz, lisân, mazmun gibi unsurlar karşımıza çıkmaktadır. Vehbî bu hususlarda da çok önemli tespitlerde bulunmuştur. Örnek verecek olursak şairin güzel manalarını anlattığı beyitlerinin sayıca fazla olması mana alanına ne kadar çok değeri verdiğini göstermektedir. Manaya çok fazla önem verdiğini sadece beyit sayısı ile değil kendisinin mana yaratmada çok usta olduğunu

fakat yaratmak Allah'a mahsus olduğundan dolayı bu mahlası kullanmak istemediğini söylemesinden çıkarmaktayız. Mana ülkesinin haşmetli hükümdarı olarak kendisini gösteren Vehbî sözlere, anlam yükleyerek onlara ruh verdiği de dikkat çekmektedir. Mana kadar düşünceyi de önemseyen Vehbî beyitlerinde düşüncenin önemine de dikkat çeker.

Bir diğer başlığımız olan “Şairle İlgili Poetik Unsurlar” bölümünde Vehbî'nin hüner, hakikati anlatmak, belâgat, mizaç, ahlâk, mucîz-beyân, nükte-perver, orijinallik, söze canlılık verme, sühan-dân, üstâd, tab' gibi kavramlara poetik bakış açısını ele aldık. Vehbî hüner sahibi olduğunu birçok beytinde kendisini hüner ustası olarak vermesinden çıkarmaktayız. Şair hünerinin sadece şiirde olmadığını nesirde de olduğuna dikkat çeker. Şaire göre hüner sahibi ancak cevher kıymetinde şiirler yazarak gösterebilir. Kendisinin de tam bir cevher kaynağı olmasından dolayı bu kadar hünerli şiirler yazabildiğine işaret ettiği görülmektedir. Kendisinin iyi bir eğitim sahibi olması ve yeteneğinin birleşmesiyle bu kadar kıymetli şiirler yazmasına bağladığını, ilim sahibi olamayan şairlerin kendi şiirleri karşısında çok gerilerde kaldığını da sıklıkla vurgulamaktadır. Şiirin aslında biraz da mizaç ve ahlaka dayandığını vurguladığı beyitlerinde ise kendi faziletlerini gören nice âlimlerin mahcupluklarını gizlemeye çalıştıklarını vurgular. Vehbî, üzerinde sıklıkla durduğu bir diğer hususun muciz-beyânlık olduğunu görmekteyiz. Mucizevi yazmanın Allah tarafından kendisine bahşedilen bir sihir olduğunu ve sihrin de öyle gelip geçici olmadığını kendisine kalıcı bir şekilde Allah tarafından verildiğine işaret eder. Bu nedenle çok kıskanılan bir şair olduğunu hatta çok iyi şairim diye geçinenlerin kendi şiirlerini okuduklarında şaşkınlık içinde ellerini ağızlarına götürüp öylece kaldıklarını dile getirir.

Vehbî'nin “Şair İle İlgili Benzetmeler” başlığında, şairde aradığı özelliklere dikkat çektiğini görmekteyiz. Şairin benzetileni olarak verdiği kavramlarda aslında bir şairde olması gereken unsurları vermeye çalıştığını da görmekteyiz. Şairin benzetileni olarak; at, binici, deniz, ejderha, filozof, hoca, kuş, padişah, peygamber, sihirbaz, yıldız gibi benzetmeler kullanılmıştır. Bu benzetmeler içinde en çok at benzetmesi karşımıza çıkmaktadır. Bir beytinde kabiliyet atıyla kimsenin yarışamayacağını vurgulamıştır. Bazı beyitlerinde ise Arap atı üzerinde durmuştur fakat kendi kabiliyet atının Arap atını dahi çok gerilerde bıraktığına dikkat çekmektedir. Vehbî, kendini eşsiz bir biniciye benzettiği beyitlerinde kendisiyle kimsenin yarışamayacağını böyle bir ustayla yarışacak cesaretin kimsede olamayacağına da vurgu yaptığını görmekteyiz. Vehbî yine şairin

benzetilene olarak gösterdiği ejderhayı ise sanat kabiliyetini koruyan bir unsur olarak vermiştir. Bir diğer beytinde şairi bir filozofa benzetmiştir ve asrın filozofu olarak kendisini göstermiştir. Vehbî'nin şairin benzetilene olarak kuşları da sıklıkla kullandığı birçok beytinde görmekteyiz. Bu kuşlar mürğ, tûtî, bülbül, olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı beyitlerinde ise şairin benzetilene olarak karşımıza peygamberler çıkmaktadır. Hz. Musa, Hz. İsa en çok ismi geçen peygamberlerdir.

Poetik incelememizin bir diğer ana başlığı olan “Çevre İle İlgili Poetik Unsurlar” bölümünde şairin ilişkili olduğu poetik çevre ele alınmıştır. Bu çevrenin bir kısmı belirsiz bir okuyucu çevresi iken bir kısmı belirli okuyucu çevresinden oluşmaktadır. Belirgin okuyucu çevresinde devlet adamları, diğer şair ve sanatkarlar, ortak kültür ve sanat dünyasında tanınmış sanatkarlar ve adı öne çıkmış diğer şairler yer almaktadır. Örneğin; Vehbî devlet adamlarının desteğinin şairin şiir yazma motivasyonunu doğrudan etkilediğini düşünmektedir. Şiirin kime sunulması gerektiği ile ilgili şairden ve sanattan anlayan okuyucu çevresini önemser. Şiirin herkese hitap etmemesi gerektiğine de inanmaktadır. Ortak kültür ve sanat dünyasında meşhur olmuş sanatkar çevrenin beğenisine de önem veren Vehbî beyitlerinde kendisini Vassaf'a, Hassan'a, Ka'b ve Selman'a benzetmektedir. Nef'î'yi çok önemseyen şair, birçok beytinde kendisini ondan üstün görmektedir. Kaside yazmada Nef'î'ye benzediğini fakat gazelde orijinalliği ile herkesten çok üstün olduğunu vurgulamaktadır.

18.yüzyılın büyük şairlerinden olan Sünbülzâde Vehbî, Divan'ındaki poetik beyitler üzerinden şair hakkındaki düşüncelerini çoğunlukla kasidelerinin fahiye bölümlerinde ve gazellerinin mahlas beyitlerinde yer vermiştir. Vehbî “Sühan” redifli kasidesi ise baştan sona poetik anlayışını sergilediği bir manzumedir. Çalışmamız kapsamında elde ettiğimiz bu sonuçların özelde Vehbî'nin sanatı ve poetikası üzerine, genelde ise klasik Türk şiirinin şiir ve şair anlayışı hakkında yapılacak araştırmalara katkı sağlaması temennimizdir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (2000). Klasik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve Abdâr Örneği. *Türk Kültür İncelemeleri*, s. 159-160.
- Açıkgöz, N. (2000). Klâsik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve 'Âb-dâr'Örneği. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 2, 149-160.
- Açıl, B. (2015). Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(5), s.1-28.
- Aka, B. (2013). Divan Şiirinde "Ab" Motifinin Methiye Unsuru Olarak Kullanımı: Hayreti'nin "Ab" Redifli Kasidesi. *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 8(13), s. 423-434.
- Akalın, S. L. (1984). Edebiyat Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Akpınar, Ş. (2011). "Ki Dirler O Bizüz" Redifli Gazelerde Divan Şairinin Kimliği. *Erdem*(61),s. 1-14.
- Akün, Ö. F. (1993). Sünbülzade Vehbi. *İslam Ansiklopedisi*, XI,s.238-242.
- Akün, Ö. F. (2013). Divan Edebiyatı. İstanbul: İslam Yayınları.
- Alp, G. (2018). Sünbülzade Vehbi'nin Lutfiyye'sine Göre Model İnsan. *Uluslararası İslam ve Model İnsan*.
- Bayram, Y. (2004). 16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar. (8), s.36-539. *Türkbilig Dergisi*.
- Beyzadeoğlu , S. (2004). Kahramanmaraş'ın Sultanuşşuarası Sünbülzade Vehbi ve Lutfiyyesi. *Kahramanmaraş Sempozyumu*, (s. 103). Kahramanmaraş.
- Beyzadeoğlu, S. (1987, Eylül). Nedim ve Sünbülzade Vehbi'de İstanbul. *Türk Edebiyatı*, s.60-62.
- Beyzadeoğlu, S. (2004). Sünbülzade Vehbi Lütfiyye. İstanbul: MEB Yayınları.
- Bilgin, A. (2011). Tekke Edebiyatı.s. 40. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Birici, S. (2016). Nedim Divanı'nda Ateş ve Ateşle İlgili Kelimelerin Kullanımı.s. 4(2), 1-25. *Journal of Turkish Language and Literature* .
- Coşkun, M. (2005). Türk Divan Şairlerinin Birbirlerini Değerlendirme Tarzları. *Osmanlı Araştırmaları*, 26(26), s. 163-174.

- Coşkun, M. (2011). Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi(56), s.57-80.
- Çopur, E. N. (2020). Divan Şiirinde Savaş Aletleri: Hançer, Kılıç, Ok. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimler Dergisi, s.10(1), 58-81.
- Çukurlu, T. (2017). Divan Şairinin Gülistan, Gülzar, Gülşen Mefhumu. Dergipark, 3(2), s. 69-85.
- Devellioğlu, F. (1993). Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat. 906. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2007). Divan Şairleri Üzerine İncelemeler. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Doğan, M. N. (1996). Fuzuli'nin Poetikası. İlmi Araştırmalar Dergisi, s.45-72.
- Ercan, Ö. (2000). Feyzi Osman Hüsamzade Divanındaki Dini Kavramlar. U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), s.77-93.
- Erkal, A. (2009). Divan Şiiri Poetikası. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Erkal, A. (2016). Divan Şiirinde Poetik Yaklaşımlar. Divan Şiirinde Saf Şiir Üslubu. Erzurum: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.
- Göre , Z. (2007). Ahenk Unsurları. Electronic Turkish Studies, s.2(4).
- Gülhan, A. (2008). Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih Ve Mecazlar. Turkish Studies, 3(5), s. 345-375.
- Gülüm , E. (2014). Sünbülzade Vehbi Divanı'nda (Sünbülistan) Kozmik Unsurların Kullanımı. Turkish Studies, 9(9), s. 519-546.
- Haksever, H. B. (2018, Aralık). Sünbülzâde Vehbi'nin Mektupları. international Journal of Language Academy(6), s. 353-390.
- İpekten, H. (1996). Divan Edebiyatında Edebi Muhitler. İstanbul: MEB Yayınları.
- İspir, M. (2017, Mart). Divan Şiirinin Oluşumunda Dini Düşüncenin Şairler Üzerinde Etkisi. Akademik Araştırmalar Dergisi(42), s.102-108.
- Işınsoy, T., & İsen, D. (2007). Fahriyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi. Bilig/ Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi(43), s.107-116.
- Karaca, A. (2010). İkinci Yeni Poetikası. Ankara: Hece Yayınları.
- Kılıç, F. (2003). Tezkirelerde Şiirin Ahengini Belirten Kelimeler Üzerine. (12), s.110-115. Milli Folklor.
- Mengi , M. (2002). Eski Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Mengi, M. (2009). Divan Şiiri Estetiği Açısından İcaz. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 15(39), s.135-146.
- Mengi, M. (2010). Divan Şiiri Yazıları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mengi, M. (2010). Divan Şiirinin Arka Bahçesi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mermer, A., & Keskin, N. K. (2005). Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mine Mengi. (2002). Eski Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: Akçay Yayınları.
- Moralı, N. (1978, Nisan). Tuhfe-i Vehbi. Tarih ve Edebiyat Mecmuası, s. 84-86.
- Olgun, T. (1973). Edebiyat Lügati. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Önal, M. (2007). İslam Düşüncesinde "Hikmet" Kavramları. Aydın: Dergipark.
- Öntürk, T. (2016). Sünbülzâde VehbîDivanı'nda Şiir ve Şair İle İlgili Düşünceler. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 5(26), s.1751-1752.
- Öztoprak, N. (2006, Aralık). Ruhi'nin Şair Anlayışı. Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 28(28), s. 93-122.
- Öztoprak, N. (2010). Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, s.103-154.
- Sürelli, B. (2007). XVIII.Yüzyıl Osmanlı Şiirinde Değişim ve Sünbülzade Vehbi'nin Şevk-engiz'i. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- TDV. (2010). İslam Ansiklopedisi, 38, s.140-141.
- Tolasa, H. (1982). Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce Ve Değerlendirmeleri. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1, s. 15-46.
- Topak, Z. (2020). 18.yüzyıl Divan Şiiri Poetikası. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Türkyılmaz, N. (2018). Klasik Şiir Üzerine Yapılan Tenkit Terminolojisine Bir Örnek: "Rengin". Electronic Turkish Studies, s.1001-1021.
- Üzgör, T. (1990). Türkçe Divan Dibaceleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yenikale, A. (2017). T.C. Kültür Bakanlığı. Şubat 2022 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0> adresinden alındı
- Yeşilbağ, S. (2019). Muhibbi Divanı'nda Değerli Taşlar. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 689-712.

Yöntem, A. C. (1946). Sünbülzade Vehbi. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 81-104.

ÖZGEÇMİŞ

Gölsen YALÇIN; Elazığ Fırat Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2001 yılında mezun oldu. Mezun olduğu yıl İstanbul'a atanarak İstanbul'un değişik ilçelerinde (Tuzla, Kartal, Pendik, Sancaktepe, Kadıköy) öğretmenlik ve idarecilik yaptı. 2021'de eş durumundan dolayı Ankara'ya tayin oldu ve halen Ankara'nın Mamak ilçesinde idarecilik yapmaktadır. Gülsen Yalçın evli ve 13 yaşında bir kız çocuk annesidir.